

UDK 327

ISSN 0543-3657
eISSN 2787-0618

МЕЂУНАРОДНА ПОЛИТИКА

БЕОГРАД
ГОД. LXXIII, БР. 1185
МАЈ–АВГУСТ 2022.

Небојша ВУКОВИЋ

ИНДИЈА И АУСТРАЛИЈА – (НЕ)ВОЉНИ
ВОЈНО-ПОЛИТИЧКИ ПАРТНЕРИ
У ИНДО-ПАЦИФИКУ

Сања МАРКОВИЋ

ПРОЦЕС ОЛАКШАВАЊА ТРГОВИНЕ
У МОЗАМБИКУ

Бојан С. МАРИЋ

ПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ
САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ НЕМАЧКЕ
И ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ НАКОН БРЕГЗИТА

Petar KORDIĆ

EU-RUSSIA ENERGY RELATIONS
IN THE 21ST CENTURY

Александра РЕГОДИЋ

РЕВИЗИЈА КОНВЕНЦИЈЕ
О РЕЖИМУ ПЛОВИДБЕ ДУНАВОМ

Институт за међународну
политику и привреду

МЕЂУНАРОДНА ПОЛИТИКА

Македонска 25, 11000 Београд, поштански фах 413, тел. +381 11 3373 824
www.diplomacy.bg.ac.rs/medjunarodna.htm, mp@diplomacy.bg.ac.rs

UDK 327

ISSN 0543-3657 eISSN 2787-0618

Година LXXIII, бр. 1185, мај–август 2022.
излази четворомесечно

Издавач

Институт за међународну политику и привреду,
11000 Београд, Македонска 25

За издавача

Проф. др Бранислав ЂОРЂЕВИЋ,
директор

Главни и одговорни уредник

др Ана ЈОВИЋ-ЛАЗИЋ

Заменик главног и одговорног уредника

др Сања ЈЕЛИСАВАЦ ТРОШИЋ

Секретар редакције

мср Милена МИТРОВИЋ

Лектура

Маја ЈОВАНОВИЋ

Прелом

Сања БАЛОВИЋ

Штампа

Донат Граф доо, Мике Аласа 52, Београд

Годишња претплата за штампано издање

Захтев за претплату слати на адресу: *Међународна политика*, Македонска 25,
11000 Београд, поштански фах 413, уплата на рачун 205-142866-36,
Комерцијална банка а.д. Београд

Електронском издању могуће је слободно приступити на сајту часописа

Погледи изнети у чланцима одражавају лични став аутора,
а не нужно и став Издавачког савета и Уредништва

Објављивање часописа *Међународна политика* финансира
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Проф. др **Иво Висковић**, редовни професор, Факултет политичких наука
Универзитета у Београду, Србија, председник Издавачког савета

Проф. др **Алексис Труд**, редовни професор,
Универзитет у Версају, Версај, Француска

Др **Бисер Банчев**, научни сарадник, Институт за балканске студије,
Бугарска академија наука, Софија, Бугарска

Проф. др **Василиј Клавдијевич Белозеров**, редовни професор, Катедра за
политичке науке, Московски државни лингвистички универзитет, Москва, Русија

Проф. др **Виолета Рашковић-Таловић**, редовни професор,
Факултет за међународну политику и безбедност Универзитета Унион
„Никола Тесла“, Београд, Србија

Др **Дејан Стојковић**, доцент, Универзитет одбране Републике Србије,
Београд, Србија

Др **Жолтан Хајду**, научни саветник, Мађарска академија наука,
Центар за економске и регионалне студије, Будимпешта, Мађарска

Проф. др **Јованка Шарановић**, ванредни професор,
Институт за стратегијска истраживања, Београд, Србија

Проф. др **Лука Бркић**, редовни професор, Факултет политичких знаности,
Свеучилиште у Загребу, Загреб, Хрватска

Проф. др **Марјан Ђуровски**, ванредни професор, Факултет за безбедност
– Скопље, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Северна Македонија

Др **Мирослав Глишић**, доцент, Универзитет одбране Републике Србије,
Београд, Србија

Проф. др **Тања Мишчевић**, редовни професор, Факултет политичких наука,
Универзитет у Београду, Београд, Србија

Проф. др **Тиан Девен**, редовни професор, Институт за европске студије,
Кинеска академија друштвених наука, Пекинг, Кина

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др **Александар Јазић**, научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија

Доц. др **Александар Милошевић**, доцент, Факултет политичких наука,
Универзитет у Београду, Београд, Србија

Др **Александра Тошовић-Стевановић**, научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија

Проф. др **Беатрис Бисио**, ванредни професор, Катедра за политичке науке,
Федерални универзитет у Рио де Жанеиру, Рио де Жанеиро, Бразил

Проф. др **Биргул Демирташ**, редовни професор, Турско-немачки универзитет,
Одсек за политичке науке и међународне односе, Истанбул, Турска

Др **Богдан Стојановић**, научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија

Др **Владимир Трапара**, виши научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија

Проф. др **Дарина Григорова**, редовни професор, Историјски факултет, Софијски универзитета „Св. Климент Охридски“, Софија, Бугарска

Др **Драган Петровић**, научни саветник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија

Др **Душан Достанић**, научни сарадник,
Институт за политичке студије, Београд, Србија

Др **Жаклина Новичић**, научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија

Проф. др **Жужа М. Часар**, ванредни професор, Катедра за политичку географију и регионални развој, Универзитет у Печују, Печуј, Мађарска

Др **Иван Дујић**, научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија

Доц. др **Марко Дашић**, доцент,
Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, Србија

Др **Марко Ковачевић**, доцент,
Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд, Србија

Проф. др **Милош Хрњаз**, ванредни професор,
Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд, Србија

Проф. др **Мирослав Младеновић**, редовни професор,
Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Београд, Србија

Проф. др **Немања Цуверовић**, ванредни професор,
Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд, Србија

Проф. др **Олга Барбашјевић**, ванредни професор, Факултет за међународне и политичке студије, Јагелонски универзитет, Краков, Пољска

Проф. др **Олга Шишкина**, ванредни професор, Катедра за међународне односе и спољну политику Русије, Универзитет МГИМО, Москва, Русија

Проф. др **Петар Станојевић**, ванредни професор, Факултет безбедности,
Универзитет у Београду, Београд, Србија

Проф. др **Растислав Казански**, ванредни професор, Факултет политичких наука и међународних односа, Универзитет Матеј Бел, Банска Бистрица, Словачка

Проф. др **Рут Фереро Турион**, ванредни професор, Факултет политичких наука и социологије, Универзитет Комплутенсе у Мадриду, Мадрид, Шпанија

Проф. др **Себастиан Степие**, ванредни професор,
Економски факултет, Универзитет за економију и бизнис у Познању,
Познањ, Пољска

Др **Стеван Гајић**, научни сарадник, Институт за европске студије, Београд, Србија

Доц. др **Стеван Недељковић**, доцент, Факултет политичких наука,
Универзитет у Београду, Београд, Србија

Доц. др **Халил Емре Денис**, доцент, Катедра за политичке науке и међународне односе, Универзитет Хакари, Хакари, Турска

Др **Хрвоје Бутковић**, виши званствени сарадник,
Институт за развој и међународне односе, Загреб, Хрватска

МЕЂУНАРОДНА ПОЛИТИКА

UDK 327

Година LXXIII, бр. 1185, мај–август 2022.

ISSN 0543-3657

eISSN 2787-0618

Садржај

<i>Небојша ВУКОВИЋ</i> Индија и Аустралија – (не)вољни војно-политички партнери у Индо-Пацифику	7
<i>Сања МАРКОВИЋ</i> Процес олакшавања трговине у Мозамбику	33
<i>Бојан С. МАРИЋ</i> Политички односи Савезне Републике Немачке и Велике Британије након Бреgzита	51
<i>Petar KORDIĆ</i> EU-Russia Energy Relations in the 21 st Century	75
<i>Александра РЕГОДИЋ</i> Ревизија Конвенције о режиму пловидбе Дунавом	97
ПРИКАЗИ	
<i>Павле Недић</i> Слободан Комазец, Рајко Буквић, Бојан Димитријевић, Драган Петровић, Србија у савременим геоекономским процесима	121
СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА	127
УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА	131
УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ	141

UDK 32:355(540:94)
Biblid 0543-3657, 73 (2022)
Год. LXXIII, бр. 1185, стр. 7–31
Оригинални научни рад
Примљен: 7. 3. 2022.
Прихваћен: 2. 6. 2022.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2022.73.1185.1
CC BY-SA 4.0

Небојша ВУКОВИЋ¹

Индија и Аустралија – (не)вољни војно-политички партнери у Индо-Пацифику

САЖЕТАК

У раду се анализира све интензивније и разноврсније политичко и војно партнерство Индије и Аустралије током последњих десетак година. Аутор у раду доказује неколико хипотеза. Према првој, главни покретач њиховог зближавања јесте заједничка бојазан политичких елита две земље да би у региону Индо-Пацифика НР Кина могла да постане хегемонска сила, са амбицијама које су у опреци са интересима како Индије тако и Аустралије. Друга хипотеза, уско повезана са првом, изражава став да Индија и Аустралија теже одржавању/ обнављању и јачању равнотеже снага, односно да кроз међусобно повезивање воде класичну реалистичку спољну политику. У трећој хипотези се формулише позиција да обе земље, кроз споменуто повезивање, спроводе искључиво тзв. меко уравниотежавање наспрам НР Кине, и да су њихови подударни интереси, капацитети и комплементарност лимитирани, и да је мала вероватноћа да би краткорочно (1–6 година) оне могле да пређу са тзв. меког на тзв. тврдо уравниотежавање. У раду се такође даје краћи преглед историје односа ове две земље.

Кључне речи: Индија, Аустралија, Индо-Пацифик, НР Кина, партнерство, стратегија.

¹ Небојша Вуковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, e-mail: nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs

Рад је настао у оквиру пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2022“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду.

Увод

Сада већ давне 1967. године, један од утемељивача стратешких и међународних студија у Аустралији, Томас Брус Милар (*Thomas Bruce Millar – T.B. Millar*) одржао је предавање у Сиднеју под називом „Индија, Јапан и Аустралија, и безбедност Азије”. Средином 1960-их година Хладни рат је био у пуном јеку, СССР је достигао паритет у нуклеарном наоружању са САД, и контуре прилично стабилног биполарног система већ су биле јасно оцртане. Иако је у западној стратешкој мисли најчешће Совјетски Савез био дефинисан као главна претња политичким и војним интересима Запада и његових савезника широм планете, интересантна је чињеница да се Милар у свом предавању усредсредео понајвише на тзв. кинески изазов, наспрам националних (безбедносних) интереса Индије, Аустралије и Јапана.

Иако је тадашња НР Кина била по свекупним капацитетима далеко од моћи ове данашње (при томе и додатно уназађена пројектом „културне револуције”), агресивна реторика Пекинга узнемиравала је његове суседе и друге индо-пацифичке државе, па се Милар залагао за јачање односа Аустралије са Јапаном и Индијом у највећој могућој мери. Инсистирао је на њиховој заједничкој дужности, да помогну ма којој кинеској влади у ближој или даљој будућности, да модификује своје амбиције да поремети тадашњи глобални *status quo*, да прихвати међународне обавезе и да заузме своје место у свету под условима који су прихватљиви већини нација у међународној заједници.² Како ће се видети у наставку овог текста, три споменуте државе почеле су у значајној мери да реализују Миларове сугестије тек у овом веку.

У овом раду пратиће се „путања” индијско-аустралијских односа од окончања Другог светског рата, њена специфична логика, главне контроверзе и различити неспоразуми који су те односе пратили, као и њихов напредак у првим деценијама овог века, који је, по мишљењу аутора овог рада, понајвише условљен сличном перцепцијом НР Кине као потенцијалног хегемона и као претње интересима две земље. Ова позиција представља и главну хипотезу рада. Свеукупно побољшање односа Индије и Аустралије може да се посматра као један од елемената шире политичке стратегије усмерене ка креирању и одржавању равнотеже снага у региону Индо-Пацифика, коју не промовишу само званични Њу Делхи и Канбера, већ за коју су заинтересовани и Токио, Сеул, и коначно Вашингтон, као главни такмац НР Кине, и безбедносни гарант или партнер већег броја земаља у споменутом региону. С обзиром на то да нису у односу формалног савезништва, и да за сада немају намеру да приступају некаквом антикинеском пакту, Индија и Аустралија кроз

² T. B. Millar, “India, Japan, Australia, and the Security of Asia”, *The Australian Quarterly*, Vol. 39, Nr. 3/1967, p. 19.

садржајну војну и економску сарадњу јачајући властите капацитете посредством те сарадње, истовремено врше и својеврсно меко уравниотежавање НР Кине, покушавајући да је одврате од преамбициозне, у њиховој перцепцији, спољне политике која би могла да штети њиховим интересима.

Односи Индије и Аустралије у другој половини 20. века

У време када је Милар држао предавање, Индија и Аустралија су обострано показивале мало интересовања за јачање билатералних односа и узајамно стратешко повезивање. Након Другог светског рата када је и Индија стекла независност, изгледало је да две, по многим параметрима иначе различите државе, услед обитавања у британском глобалном колонијалном систему и због одређених заједничких навика, обичаја и вредности, могу водити координисану спољну и безбедносну политику. Како се наводи у једном скорашњем материјалу индијског министарства спољних послова, обе земље су јаке, вибрантне, секуларне и мултикултуралне демократије, са слободном штампом и независним судством, и енглеским језиком као важном кариком.³ Међутим, већ 1950-их година, две државе формулишу и спроводе различите спољнополитичке оријентације – док Индија постаје један од лидера Трећег света, и доцније Покрета несврстаних, Аустралија се политички и безбедносно чврсто веже уз САД, што бива формализовано кроз стварање АНЗУС-а 1951. године (одбрамбеног пакта САД, Аустралије и Новог Зеланда). Суштински, Индија је од стицања независности увек тежила високом нивоу стратегијске аутономије, док је Аустралија водила политику стратегијске зависности, прво наспрам Велике Британије, а потом и САД.⁴ Током деценија Хладног рата, две државе су остале чврсто ушанчене у својим почетним геополитичким, па и идеолошким позицијама, тако да је оправдана констатација индијског аутора Друже Џајшанкара (*Dhruva Jaishankar*), да су односи Аустралије и Индије дуго били обележени више разилажењем него сарадњом.⁵ Њу Делхи се од 1971. године у значајној мери и упркос својој несврстаности, политички и стратегијски ослањао на СССР, што никако није могло да буде поздрављено у Канбери, која је лојално испуњавала савезничке обавезе према САД, између осталог и својим непосредним учешћем, како у Корејском тако и у Вијетнамском рату. Ови геостратегијски избори су две

³ Ministry of External Affairs, Government of India, India-Australia Relations, доступно на адреси: <http://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Australia-January-2012.pdf>, 1.2.2022, p. 1.

⁴ Gary Smith, "Australia and the rise of India", *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 64, Nr. 5/2010, p. 567.

⁵ Dhruva Jaishankar, *The Australia-India Strategic Partnership: Accelerating Security Cooperation in the Indo-Pacific*, Lowy Institute, Sydney, 2020, p. 4.

стране додатно удаљили.⁶ Штавише, Аустралија је постала кључни елемент у америчком систему савезништава у Азији и на Пацифику.⁷ Поред тога, услед удаљености и различитих геополитичких амбијената у којима су деловали и у којима данас делују, Индија и Аустралија су имале и другачије политичко-стратегијске приоритете – Индија се фокусира на супарништво са Пакистаном, НР Кином, и одржање своје доминације у Јужној Азији, док су Аустралију највише интересовале политичке прилике у Океанији и Југоисточној Азији. Краће речено, две земље су „деценијама деловале у одвојеним стратегијским сферама”.⁸

Осим ових структуралних геополитичких фактора, низ чинилаца билатералне природе је такође утицао да две државе развију једна наспрам друге став индиферентности. Током првих деценија Хладног рата, дакле 1950-их и 1960-их година, Канбера је охрабривала усељавање у Аустралију, али је та мера углавном обухватала белачку имиграцију, што је, с друге стране, лишило могућности Њу Делхи да у том правцу усмери макар делић властите популације и тако смањи демографски притисак. Ова „расно утемељена” миграциона политика могла је само да изазове незадовољство у Индији.⁹ Такође, отприлике у истом периоду, Аустралија је развила јаче и квалитетније односе са индијским супарником Пакистаном, него са самом Индијом.¹⁰ Та чињеница и не треба да изненађује јер су Аустралија и Пакистан више од деценије били чланови истог одбрамбеног савеза СЕАТО (*Southeast Asia Treaty Organization – SEATO*), док се Пакистан није повукао из организације 1968. године (иначе, савез је трајао од 1955. до 1977. године). Ипак, једно од најспорнијих питања у билатералним односима две земље била је аустралијска забрана продаје урана Индији.

Аустралија се током Хладног рата, као лојални амерички савезник, али од средине 1970-их година и као значајан произвођач урана (уранијума), чврсто држала става да се режим спречавања ширења нуклеарног оружја најбоље реализује доследним спровођењем „Споразума о неширењу нуклеарног оружја” (*Non-Proliferation Treaty – NPT*), који је почео да важи од 1970. године, и који је „признао”/ „препознао” пет нуклеарних држава – САД, СССР, Велику Британију, Француску и Кину. Канбера је одлучила да уран извози само потписницима овог споразума.¹¹ Индија је одбила да потпише овај

⁶ Ian Hall, “Australia and India in the Modi era: An unequal strategic partnership?”, *International Politics*, Vol. 59, 2002, pp. 112–128.

⁷ D. Jaishankar, p. 5.

⁸ Frederic Grare, *The India-Australia Strategic Relationship: Defining Realistic Expectations*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 2014, p. 3.

⁹ G. Smith, p. 567.

¹⁰ D. Jaishankar, p. 5.

¹¹ Michael Clarke, “Australia, India and the Uranium Question”, *Australian Journal of Political Science*, Vol. 46, Nr. 3/2011, p. 489.

споразум јер би се тиме трајно лишила опције нуклеарног наоружавања (своји први нуклерани тест извела је 1974. године), што би је у времену његовог ступања на снагу оставило стратегијски рањивом у односу на НР Кину, а доцније и наспрам Пакистана који је са својим нуклеарним програмом стартовао такође раних 1970-их година. Када је Индија по други пут у својој историји извела нуклеарне тестове 1998. године, из Аустралије су стигле врло оштре реакције – не само вербалне осуде већ, између осталог, и повлачење војног аташеа из Њу Делхија и суспендовање војне сарадње.¹² С друге стране, Индија је Аустралији замерала продају урана и земљама које имају проблематичан приступ/биланс када је у питању неширење нуклеарног материјала, укључујући и Кину. Ипак, показало се да и „принципијелност” Канбере има своје границе. Са постизањем споразума о нуклеарној сарадњи између САД и Индије 2006. године, и Аустралија, као поуздани амерички савезник, почиње да проблематизује своју дотадашњу позицију, тако да већ 2007. године, тадашња влада Џона Хауарда (*John Howard*), доноси одлуку да дозволи продају уранијума Индији, иако Њу Делхи и даље одбија да потпише споразум о неширењу. Ипак, крајем те године, мандат за формирање нове аустралијске владе добија Кевин Руд (*Kevin Rudd*), који има о том питању сасвим другачији став (наставак ембарга). Тек 2011. године, са новом владом под вођством Џулије Гилард (*Julia Gillard*), ова забрана је дефинитивно скинута.¹³ Између две земље тиме је уклоњена последња маркантнија препрека на путу ка чвршћем политичком, економском и војном повезивању.

Војно-политичко партнерство Индије и Аустралије у 21. веку у региону Индо-Пацифика¹⁴

Ако је у периоду Хладног рата, и током деценије након његовог окончања, сарадња две земље била врло лимитирана, а незаинтересованост обострана, од 2000. године односи Индије и Аустралије стичу сасвим нови квалитет. Према запажању Друже Џајшанкара, две земље су од 2000. године иницирале стално растуће (*steadily growing*) одбрамбено и безбедносно партнерство. Како наставља даље, данас ово партнерство укључује „блиску сарадњу око безбедности Индијског океана, софистициране билатералне поморске вежбе,

¹² I. Hall.

¹³ F. Grare, p. 19.

¹⁴ Појам Индо-Пацифик се употребљава у различитим значењима, односно, у различитим публикацијама његов обим варира. У овом раду, под појмом Индо-Пацифик се подразумева одређење које је дато у документу МИП Аустралије: *2017 Foreign Policy White Paper*, у којем се наводи да је у питању североисточни квадрант Индијског и Пацифичког океана.

стратешки дијалог на високом нивоу, војну размену и обуку, и помаљајућу сарадњу у области војне технологије”.¹⁵ Занимљива је чињеница да индијско-аустралијско приближавање започиње у исто време када и индијско-јапанско јачање односа.¹⁶ Подстицај јачању билатералних односа даје посета аустралијског премијера Џона Хауарда Индији у јулу 2000. године, који је у истом својству посетио Њу Делхи и 2006. године. И Кевин Руд, аустралијски премијер који се противио скидању забране на продају урана Индији, посетио је Њу Делхи у новембру 2009. године.¹⁷ Из тих година, дакле 2006. и 2009, потичу први значајнији документи војно-политичке природе – „Меморандум о одбрамбеној сарадњи” (*Memorandum on Defence Cooperation 2006*) и „Заједничка декларација о безбедносној сарадњи” (*Joint Declaration on Security Cooperation 2009*). У декларацији из 2009. године, идентификовано је више области за сарадњу од, на пример, размене информација и политичке координације у регионалним пословима (*regional affairs*), и дијалога у сектору одбране (*defence dialogue*), преко билатералне сарадње унутар мултилатералних регионалних организација, попут Регионалног форума АСЕАН-а, до тероризма, транснационалног криминала, и менаџмента приликом природних непогода.¹⁸ Ипак, како је тада (2010) запазио Дејвид Брустер (*David Brewster*), када се ова декларација упореди са сличним индијско-јапанском документом, могу да се уоче маркантне разлике. Према његовом тумачењу, „фактор Кине је веома значајан у односима између Јапана и Индије, док су погледи Аустралије на Кину амбивалентнији”. Тако се, на пример, у декларацији Јапана и Индије, потврђује њихова „слична перцепција еволуирајућег окружења у региону” (шифра за заједничку забринутост око Кине), док „аустралијско-индијска декларација (вероватно по налогу Аустралије) избегава Кину, само потврђујући заједничку жељу да се промовише регионална и глобална безбедност”.¹⁹ Такође, Брустер је детектовао и низ других разлика, и у том смислу је тврдио да је индијско-јапански документ био знатно конкретнији када се наводе модуси сарадње (консултације министара одбране, шефова видова оружаних снага, војне вежбе, обука и размена кадрова), и да је изражавао свеобухватну амбицију две стране. Ипак, са јачањем перцепције НР Кине као „претње” у аустралијском

¹⁵ D. Jaishankar, p. 2.

¹⁶ О индијско-јапанском партнерству видети у: Небојша Вуковић, „У кинеској сенци – војностратедијско партнерство Индије и Јапана”, *Међународна политика*, бр. 1182/2021, стр. 5–32.

¹⁷ Ministry of External Affairs, Government of India, p. 2.

¹⁸ David Brewster, “The Australia–India Security Declaration: The Quadrilateral Redux?”, *Security Challenges*, Vol. 6, Nr. 1/2010, p. 4.

¹⁹ *Ibid.*, p. 5.

јавном мњењу и политичком естаблишменту, и сарадња са Индијом биће временом све садржајнија.

Аустралијска премијерка Џулија Гилард, чијој влади припада заслуга за укидање забране продаје уранијума Индији, посетила је Њу Делхи 2012. године, што је учинио и њен наследник Тони Абот (*Tony Abbott*) у септембру 2014. године. Индијски премијер Нарендра Моди (*Narendra Modi*) узвратио је посетом у новембру исте године, што је био први долазак једног индијског премијера у Канберу још од 1986. године, дакле после 28 година!²⁰ Том приликом потписан је „Оквир за безбедносну сарадњу између Аустралије и Индије“ (*Framework for Security Cooperation between Australia and India*), који би се реализовао преко акционог плана који подразумева, између осталог, годишњи састанак премијера (укључујући и сусрете на маргинама мултилатералних скупова), редовне дијалоге министара спољних послова, као и високих званичника из министарстава спољних послова, редовне састанке министара одбране, годишње разговоре који се тичу политика одбране (*Annual Defence Policy Talks*), редовне посете на високом нивоу, заједничку обуку и редовне вежбе, редовне билатералне поморске вежбе, испитивање могућности сарадње у областима истраживања и развоја итд. Поред ових одредби, уска сарадња планирана је и за области борбе против тероризма, транснационалног криминала, заштите граница, разоружања, цивилне употребе нуклеарне енергије, поморске безбедности, управљања у околностима природних непогода и мировних мисија.²¹ Поводом потписивања овог документа, Дејвид Брустер је 2015. године констатовао да „променљива равнотежа снага у Индо-Пацифику, и посебно појава Кине и Индије као великих сила, приморава Индију и Аустралију да се ангажују око питања безбедности и одбране више него икада раније“.²²

Како се однос снага у Индо-Пацифику све брже мењао у корист НР Кине тако су се Индија и Аустралија све више ангажовале на унапређивању узајамних односа. Две земље су 2020. године склопиле „Свеобухватно стратешко партнерство“ (*Comprehensive Strategic Partnership*), поводом чега је издато и Заједничко саопштење (*Joint Statement*), у којем се истиче да је ово партнерство засновано на узајамном разумевању, поверењу, заједничким интересима, и вредностима демократије и владавине права. У овом документу истакнуто је више области у којима ће две стране сарађивати, почевши од науке и технологије (заједничких

²⁰ D. Jaishankar, p. 16.

²¹ Framework for Security Cooperation between Australia and India 2014, November 18, 2014, доступно на адреси: <https://www.dfat.gov.au/geo/india/Pages/framework-for-security-cooperation-between-australia-and-india-2014>, 9.2.2022.

²² David Brewster, "The Australia-India Framework for Security Cooperation: Another Step Towards an Indo-Pacific Security Partnership", *Security Challenges*, Vol. 11, Nr. 1/2015, p. 39.

истраживања), поморске сарадње у корист отвореног и инклузивног Индо-Пацифика, до војне кооперације, економије и узајамног подржавања у међународним телима (нпр. подршка Аустралије тежњи Индије да постане стални члан реформисаног СБ УН).²³

Када је у питању војна сарадња, посебан значај има потписивање „Споразума о узајамној логистичкој подршци“ (*Mutual Logistics Support Agreement*) из 2020. године, којим Индија и Аустралија омогућавају војним бродовима и авионима друге стране потписнице снабдевање горивом и приступ инсталацијама за одржавање на властитој територији. У коментару новинске агенције Ројтер (*Reuters*) наводило се да се овај споразум посматра као део шире стратегије демократија у региону да се супротставе економској и војној тежини комунистичке Кине.²⁴ Уз овај документ, такође је потписан и „Споразум о имплементацији науке и технологије у области одбране“ (*Defence Science and Technology Implementing Arrangement*) с циљем олакшавања сарадње истраживачких институција. Две стране већ неколико година практикују сусрете у формату 2+2 (секретари, касније министри спољних послова и одбране), на којима се дискутује о стратешким питањима од обостраног интереса.

На нижем нивоу војна сарадња бележи тренд интензификације, што добро илуструје податак да је, на пример, 2014. године било укупно 11 заједничких билатералних састанака, вежби и активности, а четири године касније (2018) чак 38!²⁵ Аустралијски официри се школују у индијским војно-образовним установама, попут Националног колеџа за одбрану (*National Defence College*), Штабног интервидовског колеџа (*Defence Services Staff College*) или Националног морнаричког хидрографског института (*Indian Navy's National Institute of Hydrography*). С друге стране, и индијски полазници стичу стручна знања у аустралијским војним школама – Командно-штабном колеџу (*Command and Staff College*), као и у Колеџу за одбрану (*Defence College*).²⁶ Када је у питању војно-техничка сарадња, према тврђењу Друве Џајшанкара, Индија је показала интересовање за поједине производе из асортимана аустралијске наменске индустрије, попут лаких оклопних возила Бушмастер

²³ Australian Government, Joint Statement on a Comprehensive Strategic Partnership between Republic of India and Australia, доступно на адреси: <https://www.dfat.gov.au/geo/india/joint-statement-comprehensive-strategic-partnership-between-republic-india-and-australia>, 10.2.2022.

²⁴ Sanjeev Miglani, Colin Packham, "India and Australia sign military base and cyber accords", June 4, 2020, *Reuters*, доступно на адреси: <https://www.reuters.com/article/us-india-australia-idUSKBN23B0LC>, 10.2.2022.

²⁵ Aakriti Bachhawat, No longer in a cleft stick: India and Australia in the Indo-Pacific, 25 Jun 2019, *ASPI*, доступно на адреси: <https://www.aspi.org.au/no-longer-in-a-cleft-stick-india-and-australia-in-the-indo-pacific/>, 10.2.2022.

²⁶ D. Jaishankar, p. 22.

(*Bushmaster*) и Хавки (*Hawkei*), симулатора за поморску обуку, мобилних здравствених станица, и пречистача воде.²⁷

Посебно место у војној сарадњи имају заједничке вежбе и маневри. Билатералне поморске вежбе AUSINDEX одржавају се сваке друге године, почевши од 2015. године. Прошле године домаћин је била Аустралија, са чије стране су, осим пловила, учешће у вежби узели и елементи аустралијског ратног ваздухопловства, као и хеликоптери са обе стране.²⁸ Осим тога, индијска морнарица је 2018. године била гост на аустралијској бијеналној поморској вежби Какаду (уз учешће елемената ратног ваздухопловства) – највећој међународној поморској вежби у аустралијским водама. Две војске, са растућим индијским аквизицијама америчке војне опреме, постају све више интероперабилне јер користе поједине исте платформе, попут тешког транспортног авиона McDonnell Douglas/Boeing C-17 Globemaster III, поморског извиђачког авиона Boeing P-8 Poseidon или хеликоптера Boeing CH-47 Chinook.²⁹

Аустралијска ратна морнарица се после дугог одсуства (од 2007. године у жељи да се не иритира НР Кина), и прошле и претпрошле године прикључила поморским вежбама Малабар, које су 1992. започете на билатералној основи (Индија и САД). Поред аустралијске, већ дужи низ година у овим вежбама партиципира и јапанска ратна морнарица. Ове четири државе – САД, Индија, Јапан и Аустралија – још од 2007. године учествују и у четвоространом безбедносном дијалогу – КВАД-у (*Quadrilateral Security Dialogue – QUAD*).

Обуздавање НР Кине и очување постојећег односа снага – мотиви партнерства

Поставља се питање које свакако заслужује детаљнији одговор – који то фактор усмерава Индију и Аустралију да након деценија узајамне индиферентности, већ годинама уназад граде све блискије војно-политичке односе. Како индијски тако и аустралијски аутори (можда само у нешто блажем тону), истичу да је реч о све маркантнијем „кинеском изазову“ у смислу наметања доминације Пекинга у Индо-Пацифику. Међутим, пре истицања њихове аргументације, корисно је осврнути се на еволуцију „званичне перцепције“ НР Кине која се може детектовати у

²⁷ Dhruva Jaishankar, India-Australia's growing partnership built on military ties and concerns about China's rise, 28 September, 2020, *The Print*, доступно на адреси: <https://theprint.in/opinion/india-australia-partnership-military-ties-china-rise/511879/>, 10.2.2022.

²⁸ Elizabeth Roche, "Australia's biennial AUSINDEX maritime warfare exercises to commence this week", 6. Sep. 2021, доступно на адреси: <https://www.livemint.com/news/india/australias-biennial-ausindex-maritime-warfare-exercises-to-commence-this-week-11630917104898.html>, 10.2.2022.

²⁹ D. Jaishankar, p. 22.

документима, на пример, аустралијске владе, тј. министарстава одбране и спољних послова. Пре више од две деценије, у публикацији „Одбрана 2000; наша будућа одбрамбена снага“ (*Defence 2000; Our Future Defence Force*), у поглављу које се односи на аустралијско стратегијско окружење, препознају се два, за безбедност и благостање Аустралије, битна тренда – глобализација и примат Сједињених Држава.³⁰ У овом документу нема детаљније елаборације „кинеског изазова“, нити се НР Кина препознаје као субјекат међународних односа који може (не)посредно да наруши безбедности и благостање Аустралије.

У првој деценији овог века кинеско-аустралијски комерцијални односи су се бурно развијали, и Аустралија је у финансијском смислу значајно профитирала од трговине са НР Кином (као и од економске сарадње са земљама АСЕАН-а, Јапаном, Јужном Корејом). Усхићење економским и свеукупним растом Азије, као и потенцијалним користима за Канберу, најбоље илуструје званични документ аустралијске владе из 2012. године, „Аустралија у веку Азије“ (*Australia in the Asian Century*), у коме се стално истицало да је раст Азије велика шанса за Аустралију. Наредне 2013. године – изашла је аустралијска „Бела књига одбране“ (*2013 Defence White Paper*), у којој се препознао потенцијал америчко-кинеских односа да обликује, било у конструктивном било у негативном правцу, стратегијски амбијент Индо-Пацифика. Ипак, и тада су творци овог документа сматрали да иако је „неко надметање неизбежно“ (*some competition is inevitable*), обе стране (мисли се на САД и Кину, прим. аутора) „теже стабилности и просперитету, а не конфликту“.³¹ Међутим, већ од 2016. године, реторика у аустралијским званичним документима се полако и стидљиво мења. Иако уздржана у свом тону, „Бела књига одбране 2016“ (*2016 Defence White Paper*) споменула је нарастале кинеске војне капацитете, констатујући како Пекинг поседује највећу ратну морнарицу и ваздухопловство у Азији, и како ће његова подморничка флота премашити седамдесет пловила.³² Наредне године, у документу министарства спољних послова, „Бела књига спољних послова 2017“ (*2017 Foreign Policy White Paper*), запажа се да у деловима Индо-Пацифика моћ и утицај Кине постају равни или чак надмашују снагу и уплив Сједињених Држава.³³ Кинеска тежња да обликује регион према властитим

³⁰ Defence 2000: Our Future Defence Force, Commonwealth of Australia 2000, доступно на адреси: <https://defence.gov.au/publications/wpaper2000.PDF>, 15. 2. 2022, p. 15.

³¹ 2013 Defence White Paper, Commonwealth of Australia 2013, доступно на адреси: https://china.embassy.gov.au/files/bjng/WP_2013_web.pdf, 15. 2. 2022, p. 9.

³² 2016 Defence White Paper, Commonwealth of Australia 2016, доступно на адреси: <https://www.defence.gov.au/sites/default/files/2021-08/2016-Defence-White-Paper.pdf>, 15. 2. 2022, p. 42.

³³ 2017 Foreign Policy White Paper, The Commonwealth of Australia 2017, доступно на адреси: <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/2017-foreign-policy-white-paper.pdf>, 15. 2. 2022, p. 25.

интересима, допринеће суочавању Аустралије са изразито комплексним и оспорљивим (*contested*) Индо-Пацификом, тврдило се у овом материјалу.³⁴ У „Ажурирању Стратегијске одбране 2020“ (*2020 Defence Strategic Update*), тон је за две нијансе алармантнији, па се констатује да се „принуда, надметање и активности из сиве зоне“ (*coercion, competition and grey-zone activities*), „директно или индиректно усмерени на аустралијске интересе, сада дешавају“ (*directly or indirectly targeting Australian interests are occurring now*).³⁵ Иако није дефинисан покретач ових операција, јер би то било свакако незгодно за Канберу, сваки бољи познавалац аустралијске спољне политике лако у овој констатацији препознаје „прст уперен“ ка Пекингу.³⁶ Такође, у овом документу се наводи, да је могућност за избијање конфликта високог интензитета, дакле рата у пуном обиму, у Индо-Пацифику већа него 2016. године када је издата већ цитирана „Бела књига одбране 2016“.

Треба свакако споменути да Аустралија, објективно посматрано, са сваком наредном годином, услед рапидне кинеске војне модернизације, све мање може да ужива и да се ослања на стратегијску нерањивост, коју је поседовала захваљујући својој географији. И у јеку Хладног рата сматрало се да би Аустралија тек маргинално била обухваћена великим конвенционалним или нуклеарним ратом тадашњих суперисила – САД и СССР-а. Током прве две деценије након Хладног рата, осећај стратегијске заветрине био је можда још више присутан. Данас, ни раздаљина од четири хиљаде километара од кинеског копна не

³⁴ *Ibid.*, p. 26.

³⁵ 2020 Defence Strategic Update, Commonwealth of Australia 2020, доступно на адреси: https://www.defence.gov.au/sites/default/files/2020-11/2020_Defence_Strategic_Update.pdf, 15.2.2022, p. 14.

³⁶ Према наводима медија, Аустралија се већ неко време налази на мети специјалних операција НР Кине. Дужи низ година, главни непосредни извор информација о појединим аспектима ових операција био је некадашњи кинески дипломата у Аустралији Чен Јонглин (*Chen Yonglin*), који је 2005. године напустио конзулат у Сиднеју и затражио азил у Аустралији. Тада је изјавио како у Аустралији делује преко 1.000 кинеских тајних агената и доушника. Десетак година касније (2016), изјавио је како је тај број у међувремену свакако порастао. Од тада, аустралијски медији све чешће говоре о кинеским напорима да се кроз пропаганду, политичке донације и мобилизације различитих група аустралијских грађана, укључујући и етничке Кинезе који живе у Аустралији, утиче на њену спољну политику и одребене ставове. Спомињу се милиони долара усмерени као донације ка главним аустралијским партијама, чији су приложници, из света бизниса, повезани са кинеском владом. У том смислу, индикативан је био случај посланика из редова аустралијских лабуриста Сама Дастјарија (*Sam Dastyari*), за кога се установило да је примао донације од једног кинеског бизнисмена. Иначе, Дастјари је отворено подржавао кинеску политику када су у питању спорови у Јужном кинеском мору. Ипак, према свим овим наводима ваља бити опрезан. Видети у: Rory Medcalf, "Australia", *Asia's quest for balance: China's rise and balancing in the Indo-Pacific* (ed. Jeff M. Smith), Rowman&Littlefield, Lanham, 2018, pp. 140-141.

представља довољну дистанцу за Аустралију. Оружане снаге НР Кине стичу све значајније способности да пројектују силу у удаљене кутке Земље, и у том смислу, Аустралија заједно са Океанијом не представља никакав изузетак. Како се наводи у једној студији, за сада, кинеске балистичке ракете (у питању су ракете DF-26) средњег домета (3000–5500 км, по западним стандардима), са лансерима на кинеском копну, не поседују домет да угрозе аустралијске базе. Међутим, ако би се Кина одлучила да их постави на својим острвским базама у Јужном кинеском мору, то више не би био случај. Нарочито, уколико се узме у обзир текући развој будућих оружаних система, попут хиперсоничних плутајућих блокова (*hypersonic glide vehicles*) или прецизних ракета средњег домета.³⁷ Други начин на који би ОС НР Кине могле да допру до Аустралије, тиче се све већих способности кинеских стратешких бомбардера, посебно најновијег H-6N, који би уз допуну горивом у току лета могао наводно да дејствује било где по Аустралији из својих база са кинеског копна.³⁸

Индијске перцепције „кинеске претње“ аутор овог рада се већ дотакао пре неколико година, па би се стога само у основним цртама назначиле њене главне одлике. Ривалитет Индије и НР Кине, чије су најоштрије манифестације погранични сукоби иза којих остају људске жртве, одвија се у неколико подручја – од граничног појаса, преко индијско-пакистанског супарништва, при чему се Пекинг јавља као кључни савезник Исламабада, до територије Јужне Азије и акваторије Индијског океана, на којима се кинеско присуство значајно појачало током последње две деценије. У индијским војним и политичким круговима није изоловано мишљење, да се Индија суочава са својеврсним кинеским опкољавањем са више праваца. У случају војног конфликта високог интензитета, у индијској стручној/академској јавности страхује се од суочавања индијских оружаних снага са противничким стратегијским групацијама на два фронта (пакистанском и кинеском).³⁹ Осим тога, услед неједнаке економске снаге НР Кина, у војном погледу, временом постаје све снажнија у поређењу са Индијом. У том смислу, индикативан је податак да је, рецимо, само у периоду од 2014. до 2018. године (дакле за четири године), кинеска ратна морнарица себи приуштила пловила чија је тонажа већа од тонаже целокупне постојеће индијске ратне

³⁷ Tom Shugart, *Australia and the growing reach of China* □ *military*, Lowy Institute, Sydney, 2021, p. 11.

³⁸ *Ibid.*, p. 13.

³⁹ Nebojša Vuković, „Geostrategijsko nadmetanje između Kine i Indije u Južnoj Aziji”, *Međunarodna politika*, br. 1172/2018, стр. 68–83. Сличан опис индијске перцепције „кинеске претње“ може се пронаћи у: Frédéric Grare, “Océan Indien: lerapprochement stratégique indo-australien”, *Politique étrangère*, Nr. 3/2016, p. 148–149.

морнарице!⁴⁰ У међувремену, тај неповољан однос снага се могао кретати само још више на штету Индије.

У радовима индијских, аустралијских, али и осталих аутора, промена односа снага не само у региону Индо-Пацифика већ и у глобалним оквирима, као и „кинески фактор“, односно растућа моћ НР Кине као најмаркантније обележје те промене, маркирани су као главни узроци за зближавање Њу Делхија и Канбере. Још 2007. године аустралијска ауторка Корал Бел (*Coral Bell*) тврдила је како до тада неспорни униполарни поредак, са САД као његовим главним носиоцем, почиње да еродира од 2003. године. Међутим, поред ове промене, по њеном мишљењу, одвија(ла) се још једна, по својој суштини далеко фундаменталнија трансформација – реч је о крају тзв. Васко де Гама ере, односно крају западне надмоћи над Азијом.⁴¹ Како сама Бел објашњава, управо су индијски научници, путовања овог морепловца, уз експедиције Магелана и Колумба, посматрали као почетак 500 година западне доминације над Азијом.⁴² Међутим, томе је по њеном схватању крај, док су баш успон Индије и Кине најдраматичнији видљиви симболи те промене.

Док се одвија глобална прерасподела снага између Запада и остатка света, унутар незападног човечанства такође се паралелно дешава редистрибуција моћи, у којој раст без преседана реализује НР Кина, остављајући иза себе, по свеукупној моћи, друге незападне значајније актере (Индију, Јапан, Индонезију и друге). Оваква динамика међународних односа приморава државе да се прилагођавају новонасталим околностима, изнова дефинишу приоритете, претње и потенцијалне партнере.

У једној анализи аустралијске спољне политике наводи се да је већ у периоду 2008–2010. године дошло до промене у аустралијској перцепцији Кине, у правцу веће стратешке анксиозности.⁴³ Исти аутор наводи да су аустралијски стратежи почели да брину због обима и домета кинеске војне моћи, посебно у водама око северних приступа Аустралији. Доцније су уследиле и кинеске политичке, психолошке и пропагандне операције у самој Аустралији.⁴⁴ Како би се контрирало нараслој кинеској амбицији, предлаже се, између осталог, стварање коалиције средњих сила, у којој би проминентну улогу играле управо Аустралија и Индија јер су необично комплементарне (*Australia and India offer an unusual complementarity*), што их

⁴⁰ Nick Child, "China's naval shipbuilding: delivering on its ambition in a big way", 1st May 2018, доступно на адреси: <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2018/05/china-naval-shipbuilding>, 26.2.2022.

⁴¹ Coral Bell, *The end of the Vasco da Gama era: the next landscape of world politics*, Lowy Institute for International Policy, Double Bay, 2007, p. 49.

⁴² *Ibid.*, p. 1.

⁴³ Rory Medcalf, p. 137.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 140.

чини потенцијално кључним партнерима за минилатералне аранжмане три или више држава, са или без САД. Како се каже, једна је амерички савезник, друга је несврстана азијска сила. Обе су забринуте због експанзије кинеског утицаја и његовог ушпива у региону.⁴⁵

Према мишљењу Вибаншу Шекара (*Vibhanshu Shekhar*), обелодањеном пре више од једне деценије, растуће индијско-аустралијске стратешке везе треба посматрати у контексту неизвесне природе успона Кине (*uncertain nature of the rise of China*), појаве Индије као државе која може да утиче на однос снага (*swingstate*) у Азија-Пацифику, и индијске растуће ангажованости са САД и Јапаном. По његовом запажању, кинеско-индијски ривалитет стекао је нове димензије, поред оних постојећих. С друге стране, како примећује овај аутор, у исто време и Аустралија је опрезна у погледу растућег стратешког утицаја Кине у Азија-Пацифику.⁴⁶ У међувремену, моћ НР Кине је још више нарасла, а њени геополитички интереси постали тако амбициозни да су се индијско-кинески и аустралијско-кинески односи само додатно погоршали, и поред евидентне економске сарадње и међузависности. Међутим, та економска сарадња, чини се, у знатној мери и инхибира стварање, са или без САД, отворено антикинеске коалиције Индије и Аустралије.

Фредерик Грер (*Frédéric Grare*) констатује да раст кинеске моћи, и њен потенцијални утицај на безбедност Индије и Аустралије, изгледа да делимично мотивише зближавање две земље, јер ниједна од њих не жели да види како се развија сувише јак кинески утицај у југоисточној Азији. Ипак, Грер сматра да перспектива стратешког партнерства, усмереног пре свега против Кине, никако није актуелна.⁴⁷ Исти аутор у једној другој публикацији, две године раније (2014), наводи како обе земље желе да спрече појаву регионалног поретка којим би доминирала Кина. Међутим, по његовом мишљењу, и Њу Делхи и Канбера су такође заинтересовани да не антагонизују Пекинг.⁴⁸

Индијски аутор Манџет Пардеси (*Manjeet S. Pardesi*), говорећи о трансформацији индијско-аустралијских стратешких односа, запажа како је њиховом побољшавању допринело приближавање Индије и САД, најближег аустралијског савезника, али и драматичан раст Кине, јер и Индија и Аустралија брину због кинеских хегемонистичких амбиција, посебно у источној и југоисточној Азији.⁴⁹

⁴⁵ *Ibid.*, p. 150.

⁴⁶ Vibhanshu Shekhar, "India and Australia in the Twenty-first Century: Emerging Parameters of Strategic Engagement", *India Quarterly*, Vol. 66, Nr. 4/2010, p. 402.

⁴⁷ F. Grare (2016), p. 152.

⁴⁸ F. Grare (2014), p. 4.

⁴⁹ Manjeet S. Pardesi, "India-Australia strategic convergence ... with differences", January 2020, доступно на адреси: https://crawford.anu.edu.au/sites/default/files/publication/nsc_crawford_anu_edu_au/2020_01/iop_pardesi_0.pdf, 19.2.2022.

Друва Џајшанкар сматра да од раних 2000-их година, Индија и Аустралија граде растуће партнерство у одбрани и безбедности, чији су примарни покретачи сличне бриге око успона Кине, њеног понашања и асертивности, као и конвергентни погледи на регионални стратегијски крајолик.⁵⁰ Нешто касније, у истом раду, он додаје да и Индија и Аустралија изражавају углавном сличне бојазни у погледу кинеске економске политике коју одликују централизованом доношење одлука и државно вођство, територијалног ревизионизма, и ерозија норми, као и у погледу њеног свеукупног безбедносног става у Индо-Пацифику. Стога, обе земље су почеле да раде индивидуално и са партнерима који исто мисле, и да се надмећу са Кином у регионима и на пољима које сматрају критичним за њихове интересе у погледу националне безбедности.⁵¹

За Дејвида Брустера, аустралијски безбедносни однос са Индијом постајао је све ближи током последње деценије, услед забринутости око Кине и мноштва других заједничких интереса. На дужи рок, по његовом мишљењу, Индија ће вероватно постати „кључни безбедносни партнер у Индијском океану, и могуће, један од најважнијих аустралијских безбедносних партнера у Индо-Пацифику”.⁵² У његовој анализи обе земље поседују неке јединствене комплементарности, што њихово партнерство чини потенцијално значајним за индо-пацифички стратегијски поредак.

Када је реч о циљу индијско-аустралијског партнерства, (хипо)теза овог рада упућује на очување равнотеже снага у Индо-Пацифику, односно на спречавање реализације сценарија по којем би се НР Кина претворила у хегемонску силу у том делу света. Према класичној или традиционалној парадигми теорије равнотеже снага, на подсистемском односно регионалном нивоу, када један актер или коалиција стекну сувише војне моћи они се могу понашати агресивно или предаторски наспрам суседних држава. Зарад супротстављања таквој опасности, коалиција регионалних држава може да врши уравнотежавање, са или без велике силе која не припада том региону. Циљ регионалног уравнотежавања је генерисање стабилне расподеле моћи зарад спречавања рата.⁵³ Такође, ваља још додати да је по овој парадигми „стабилност кључни циљ политике уравнотежавања као политичког инструмента”.⁵⁴

⁵⁰ D. Jaishankar, p. 1.

⁵¹ *Ibid.*, p. 11.

⁵² David Brewster, "India and Australia: Creating New Strategic Geometries in the Indo-Pacific", *The Indo-Pacific Axis: Peace and Prosperity or Conflict?* (eds. Satish Chandra, Baladas Ghosal), Routledge, New York, 2018, p. 49.

⁵³ T. V. Paul, "Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance", *Balance of power: theory and practice in the 21st century* (eds. T.V. Paul, James J. Wirtz, and Michel Fortmann), Stanford University Press, Stanford, 2004, p. 7.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 6.

Када је реч о конкретној ситуацији у Индо-Пацифику, чини се да понашање Индије и Аустралије, у контексту њиховог партнерства, у потпуности оправдава традиционалну парадигму о равнотежи снага. Иако се теорији равнотеже снага приписује/замера њена европоцентричност/западноцентричност (чак можда и британоцентричност, с обзиром на то да је већина аутора који су писали, или који и даље пишу о теорији равнотеже снаге, британског порекла, односно да долазе из САД),⁵⁵ изгледа да се њен експланаторски потенцијал може употребити у покушају да се објасни зближавање Њу Делхија и Канбере, посебно ако се узме у обзир и чињеница да обе земље баштине, у већој или мањој мери, британско политичко наслеђе (политички систем, погледе и навике).

Да Индија и Аустралија теже стабилности у региону Индо-Пацифика, која пак подразумева извесну равнотежу снага, потврђује њихова заједничка декларација о свеобухватном стратешком партнерству, у којој се каже да обе земље деле визију отвореног, слободног, на правилима заснованог региона Индо-Пацифика, подржану инклузивним глобалним и регионалним институцијама које промовишу просперитетне, стабилне и суверене државе, на бази заједничких интереса.⁵⁶ Такође, две земље се у овом документу обавезују да наставе да заједнички раде у различитим мултилатералним механизмима, и са појединим државама, попут Јапана али и других (Нови Зеланд, Јужна Кореја, Вијетнам...)⁵⁷ Индикативно је да се у овом документу не спомиње НР Кина у својству партнера, мада се пажљиво избегава антикинески тон, и да се спомињу како Јапан тако и САД као важни партнери. Инсистирање на поштовању постојећих правила (у том смислу и оних који потичу из корпуса међународног јавног права), говори у прилог претпоставке да је у питању тежња за очувањем баланса и стабилности у региону Индо-Пацифика.

Према мишљењу индијско-аустралијског коауторског пара, Дарवेशа Гопала (*Darvesh Gopal*) и Далбира Алавата (*Dalbir Ahlawat*), „успон Кине не само да подстиче безбедносне бриге унутар непосредног кинеског суседства, већ он трансцендира азијски континент, и такође ствара изазов америчкој геостратегијској доминацији у региону, посебно поморској доминацији, успостављеној након Другог светског рата“. Као резултат, сматрају они, Индија и Аустралија (као и САД и већина азијско-пацифичких нација), врше реоријентацију својих односа како би се суочили са овим новим и променљивим стратегијским амбијентом.⁵⁸

⁵⁵ Jack S. Levy, “What Do Great Powers Balance Against and When?”, *Balance of power: theory and practice in the 21st century* (eds. T.V. Paul, James J. Wirtz, and Michel Fortmann), Stanford University Press, Stanford, 2004, p. 40.

⁵⁶ Australian Government.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Darvesh Gopal, Dalbir Ahlawat, “Australia-India Strategic Relations: From Estrangement to Engagement”, *India Quarterly*, Vol. 71, Nr. 3/2015, p. 214.

Израз „нов и променљив стратегијски амбијент“ јесте у ствари опис модификације (услед кинеског раста) једног регионалног баланса који се градио након окончања Хладног рата.

Наиме, амерички политиколог Роберт Рос (*Robert S. Ross*), заступао је тезу да се после завршетка америчко-совјетског ривалитета на Далеком истоку оформила биполарна регионална равнотежа снага, између САД и НР Кине, паралелно са глобалном доминацијом Сједињених Држава као једине суперсиле. За Роса таква ситуација није изузетак, нити аномалија, јер се она већ понављала у историји (случај Британије крајем 19. века). Након краха СССР-а, по Росовом мишљењу, главни геополитички профит је извукла НР Кина, која је совјетским повлачењем попунила вакуум у Северној Кореји, Индокини и још понегде у њеном окружењу. Биполарна равнотежа снага се по његовом мишљењу изражавала у следећој формули – Кина доминира копненом источном Азијом, док САД доминирају поморском источном Азијом (*China dominates mainland East Asia, but the United States dominates maritime East Asia*).⁵⁹ Оваква ситуација такође значи да су САД инфериорне у односу на Кину на источноазијском копну, и обратно, да је НР Кина слабија наспрам САД на источноазијској акваторији. Због тога што су кинеске и америчке сфере утицаја географски различите, Рос сматра да интервенција једне силе у њеној сфери утицаја не угрожава интересе друге силе у њеној сфери.⁶⁰ Реч је о једној уравнотеженој, геостратегијски условљеној дистрибуцији моћи и утицаја која ће, предвиђао је Рос, релативно дуго трајати. Ипак, и поред луцидне анализе биполарног поретка у источној Азији, Рос је потценио темпо и замах кинеске војне модернизације (и стопе привредног раста), сумњајући у способност Кине да сустигне америчку економску и стратегијску моћ (*China's ability to catch up with American economic and strategic power is very much in doubt*), и тврдећи да ће равнотежа снага у источној Азији остати стабилна доброано у 21. веку.⁶¹ И поред ове проблематичне (суштински погрешне) прогнозе (његов рад је изашао 2004. године), Росова анализа америчко-кинеског дуумвирата у источној Азији јесте ваљана концепцијска подлога да се објасне мотиви индијско-аустралијског партнерства.

Две земље, од којих је једна острвска (Аустралија) а друга практично полуострвска (Индија), чије економије и друштвено благостање у великој или барем значајној мери зависе од политичко-стратегијских прилика на океанима, почињу да граде озбиљније партнерство када континентално-

⁵⁹ Robert S. Ross, "Bipolarity and Balancing in East Asia", *Balance of power: theory and practice in the 21st century* (T.V. Paul, James J. Wirtz, and Michel Fortmann), Stanford University Press, Stanford, 2004, p. 271.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 291.

⁶¹ *Ibid.*, p. 294.

маритимна, кинеско-америчка равнотежа почиње да се урушава, и када кинеска ратна морнарица полако почиње да сустиже, а потом у неким аспектима и да престиже РМ САД (данас она има више борбених пловила него Сједињене Државе). Са кинеским економским и војно-политичким продором у поједине земље Јужне Азије (Шри Ланка, Непал, поред већ доминантне присутности у Пакистану), и трагањем за значајним упориштима на Индијском океану, и паралелно са све маркантнијим утицајем Пекинга у југоисточној Азији, и покушајима етаблирања у Океанији, и истовремено опадајућом снагом САД, Индија и Аустралија (заједно са Јапаном) покушавају да кроз заједничко деловање, двостране/тростране/четворостране (са САД) механизме и платформе очувају уравнотежен однос снага (баланс), који, ако већ не подразумева америчку надмоћ, неће с друге стране дозволити да се појави нови хегемон, који не представља само геополитички већ донекле и идеолошки изазов (НР Кина).

„Меко“ индијско-аустралијско уравнотежавање и ограничења партнерства

У једној студији о теоријским основама и емпирији уравнотежавања изведена је разлика између „тврдог“ (*hard balancing*), „меког“ (*soft balancing*) и „асиметричног“ уравнотежавања (*asymmetric balancing*). Насупрот „тврдом“ уравнотежавању које се одликује, између осталог, изградњом и унапређивањем војних способности, као и стварањем и одржавањем формалних савезништава, „меко“ уравнотежавање подразумева прећутно уравнотежавање без формалних савезништава, узајамно ограничено безбедносно разумевање, *ad hoc* вежбе и сарадњу у регионалним и међународним институцијама.⁶² Према донекле другачијем мишљењу Роберта Пајпа (*Robert A. Pape*), „меко уравнотежавање“ не изазива непосредно војну надмоћ лидерске земље, већ може да одгоди или закомпликује њену употребу или увећа трошак те употребе. Поред тога, „меко“ уравнотежавање може да положи основу за јаче и „тврђе“ мере уравнотежавања.⁶³ У овом поимању, инструменти „меког“ уравнотежавања које државе могу да користе су у функцији непосредног одвраћања од чина агресије којој би хегемон могао да прибегне. Ту спадају – ускраћивање територија (*territorial denial*) трећих страна хегемону, које би он могао да користи за транзит војних снага, умрежена дипломатија (*entangling diplomacy*) односно коришћење међународних институција и дипломатских маневара како би се успорио евентуални напад хегемона на неку државу, економско јачање (*economic*

⁶² T.V. Paul, p. 3.

⁶³ Robert A. Pape, “Soft Balancing against the United States”, *International Security*, Vol. 30, Nr. 1/2005, p. 17.

strengthening) кроз трговинске блокове и споразуме, и сигнали одлучности за партиципацију у уравнотежавању (*signals of resolve to balance*) чија је сврха у показивању решености више држава да се ангажују у супротстављању будућим амбицијама неке суперсиле.⁶⁴

Аутор овог рада је у свом чланку посвећеном индијско-јапанском војностратегичком партнерству, констатовао да Њу Делхи и Токио воде наспрам НР Кине политику „меког“ уравнотежавања (нема формалног војног пакта усмереног против Пекинга, иако се обе државе понаособ појачано наоружавају), уз не баш много елемената са Пајпове листе инструмената „меког“ уравнотежавања.⁶⁵ Када је реч о односима Индије и Аустралије, може да се изведе аналоган закључак који почива на неколико поставки. Реч је о чиниоцима који подупиру „меко“, а лимитирају или чак онемогућавају „тврдо“ уравнотежавање (опет уз ограду да такође и Аустралија, попут Индије и Јапана, у последње време издваја више финансијских средстава за наоружавање). У питању су: 1) различита перцепција „кinesке претње“ у Њу Делхију и Канбери; 2) међусобна географска удаљеност и стога, а у вези са првим чиниоцем, различити геостратегијски приоритети; и коначно, 3) комерцијални односи са Кином који су, за Индију и још више за Аустралију, драгоцени.

Различиту перцепцију у Индији и Аустралији „кinesке претње“ запазило је више аутора, и због ограничења у погледу обима овог текста, биће пружен један синтетички приказ њихових опаски. По Фредерику Греру, Аустралија је кроз историју патила од јаког осећаја несигурности, повезаног са малобројном популацијом у односу на ширину свог простора, и у том смислу последњих година код Канбере се јавља поново исти осећај, јер се опажа нагло kinesко војно јачање које подразумева и пројекцијусиле. Реч је о способности НР Кине да изврши притисак на Аустралију зарад пристајања уз њене позиције по различитим питањима. У том погледу, аустралијске аналитичаре посебно брину kinesке акције у Јужном и Источном kinesком мору, и потенцијални сукоб НР Кине и САД, који би Канберу приморао да бира између својих економских интереса (који се тичу трговине са Кином) и безбедносних интереса (који су везани за САД).⁶⁶ Индијска забринутост пак, констатује Грер, проистиче из непосредног сучељавања са НР Кином око пограничних спорова, али и питања Пакистана, Тибета, и kinesког присуства у Индијском океану.⁶⁷ Друва Џајшанкар је ову разлику у перцепцији „кinesке претње“ сумирао у следећем запажању – за Аустралију, изазов Кине се односи на сопствену политику, друштво и

⁶⁴ *Ibid.*, pp. 36–37.

⁶⁵ Н. Вуковић (2021), стр. 25.

⁶⁶ F. Grare (2014), pp. 147–148.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 148.

економију, као и на безбедност њеног ширег региона. За Индију, Кина је директна војна претња, на изразито спорној граници (*direct military threat on a hotly contested border*).⁶⁸ Укратко, за Индију, „кинеска претња” је „опипљивија” (о чему сведоче, између осталог, и бројни инциденти и сукоби са НР Кином на граници, који понекад за последицу имају више десетина мртвих и рањених), док је у случају Аустралије, реч још увек о посреднијем изазову чије су поједине димензије укратко приказане у најопширнијој фусноти овог рада.

Услед међусобне удаљености, и припадања различитим регионима, две државе имају делимично дивергентне (гео)стратегијске приоритете, који такође усложњавају њихову могућу чвршћу сарадњу (савезништво). Како примећује Манџет Пардеси, за Индију главни стратегијски театар јесте Јужна Азија (Јужна Азија и Индијски океан), где она тражи примат. С друге стране, Јужни Пацифик (посебно Меланезијски лук) јесте главни стратегијски театар за Аустралију, где она, заједно са Новим Зеландом, тражи примат.⁶⁹ У индијској поморској стратегији из 2015. године, у зону примарног поморског интереса Индије спадају акваторије, обале и мореузи који су удаљени од Аустралије стотинама и хиљадама километара (обала источне Африке, Црвено море, Персијски залив, индијско приобаље, све до Малачког мореуза). Акваторија око Аустралије сврстана је у зону секундарног (другостепеног) поморског интереса.⁷⁰ Већ ова чињеница, из једног важног доктринарног документа индијске ратне морнарице, говори да непосредног преклапања приоритетних стратегијских зона две земље – Индије и Аустралије – нема, иако Аустралија као острвска земља, природно, има интерес да све поморске комуникације буду отворене и безбедне.

Конечно, и Индија и Аустралија имају знатну корист од економске сарадње са НР Кином, и та чињеница такође их спутава да се чвршће (формализовано) узајамно повежу у сучељавању са Пекингом. У једном периоду, у Кину је одлазило скоро 40% аустралијског извоза (гвожђе, гас и угаљ, али и пољопривредни производи), док се из Кине највише увозила телекомуникациона опрема, производи из ИТ сектора, кућне потрештине и сл. У периоду од 2019–2020 (првих шест месеци), вредност извоза у НР Кину износила је преко 150 милијарди америчких долара. И поред трговинских ограничења, које је Кина увела Аустралији због њене иницијативе упућене на адресу Пекинга у вези откривања детаља око појаве и ширења COVID-19, аустралијски извоз није се смањио. С друге стране, поређења ради, извоз у Индију током истог периода, дакле 2019–

⁶⁸ D. Jaishankar, p. 25.

⁶⁹ M. S. Pardesi.

⁷⁰ *Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy*, Indian Navy, Naval Strategic Publication, New Delhi, 2015, p. 32.

2020 (првих шест месеци), био је око 15 пута мање вредности.⁷¹ Када је о Индији реч, за разлику од Аустралије која са Кином одржава трговински суфицит, њен минус у трговини са северним суседом мери се десетинама милијарди америчких долара. У фискалној 2020–2021 години, извоз је био преко 21 милијарде америчких долара, али је увоз из Кине премашио 65 милијарди долара, односно дефицит је био око 44 милијарде долара.⁷² Он се смањило у односу на претходни период, али је и даље висок. Без обзира на дефицит, Индија такође има користи од ове трговине набављајући различиту индустријску робу у Кини по прихватљивим ценама. Иронија судбине је да је и Индији и Аустралији, земља од које обе мање или више зазиру у стратегијском смислу, главни спољнотрговински партнер (додуше, у индијским случају НР Кина води „мртву трку“ са САД). С друге стране, у кинеској спољној трговини, ниједна од ове две земље није ни међу првих пет комерцијалних партнера.

Оваква ситуација такође доприноси да ЊуДелхи и Канбера предузимају само „меко“ а не и „тврдо“ балансирање. У НР Кини поједини коментатори то добро примећују, попут Лу Хуа (*Lu Xue*) који запажа како се две земље, са погоршавањем њихових односа са Кином, надају да ће јача билатерална сарадња помоћи да се смањи њихова економска зависност од Кине. Међутим, то је, наставља он, само пуштање машти на вољу (*wishful thinking*), јер две земље немају комплементарност у њиховим привредама, а понегде су чак и такмаци (гвожђе). У тексту се цитира истраживач Фенг Фен-а (*Qian Feng*) са Таихе института, по чијем се мишљењу Кина не мора бринути због њиховог узajамног приближавања, јер оне могу Кини направити само неке проблеме у Индијском океану (поморска безбедност), али узимајући у обзир њихову величину, претња би била лимитирана.⁷³

Коначно, две земље се суштински разликују у два аспекта. Док је Аустралија лојални амерички савезник, Индија покушава да очува концепт „стратегијске аутономије“, односно да се, колико је могуће, позиционира као самосталан пол моћи у међународним односима. У погледу одржања равнотеже снага, и „великих“ питања светске политике, адекватан саговорник Њу Делхија је Вашингтон, док је Канбера тек актер секундарног значаја. Уколико се буде наставило приближавање Индије и САД, по аутоматизму ће доћи и до даљег учвршћивања сарадње између

⁷¹ Australia's trade in goods with China in 2020, доступно на адреси: <https://www.abs.gov.au/articles/australias-trade-goods-china-2020>, 26.2.2022.

⁷² India's trade deficit with China dips to \$44 billion in 2020–21, доступно на адреси: https://www.business-standard.com/article/economy-policy/india-s-trade-deficit-with-china-dips-to-44-billion-in-2020-21-121080600953_1.html, 26.2.2022.

⁷³ Lu Xue, "Weak economic impetus makes closer India-Australia cooperation wishful thinking", Sep 12, 2021, доступно на адреси: <https://www.globaltimes.cn/page/202109/1234034.shtml>, 27.2.2022.

Индије и Аустралије. Другим речима, у будућем развијању или стагнацији индијско-аустралијских односа, значајну компоненту ће представљати односи Индије са САД. Осим тога, поставља се питање могу ли две земље (Индија и Аустралија) бити сасвим једнаки војно-политички партнери, ако имају тако неједнаке популације (преко 1.300 милиона и 25 милиона), без обзира на велику разлику у доходу по глави становника у корист Канбере. Аустралијске оружане снаге, упркос томе што су модерно опремљене, бројчано су малене (око 60.000), поготову ако се има на уму њихова огромна зона одговорности, и у суштини, оне представљају тек један од великих стратегијских „пипака“ англо-америчког света. С друге стране, Индија је нуклеарна сила, и у војном смислу једна од јачих земаља света. Стога, Њу Делхи и Канбера, за сада, услед свих наведених разлика, у већој мери ослањају се на инструменте „меког“ уравнотежавања када су у питању њихови односи са НР Кином. Свестрано јачају војне односе (без формалних савеза), економски се повезују (колико то објективне околности дозвољавају), релативно често усклађено делују на дипломатској сцени и кроз међународне институције (не и увек једногласно) и заједно дискретно шаљу сигнале Пекингу да су одлучне да заштите одређене властите интересе који су у вези са стабилношћу целокупног индо-пацифичког региона.

Закључак

Имајући у виду све до сада речено, може се сматрати оправданим закључак да је тзв. кинески изазов – перцепција НР Кине као потенцијалне претње њиховим безбедносним интересима, главни покретач зближавања Индије и Аустралије, односно њиховог војно-политичког партнерства. Нарастајућу снагу НР Кине, и њене све израженије геополитичке аспирације, ове две земље виде као изазов за постојећи однос снага у региону Индо-Пацифика, односно као чиниоца нарушавања (пан)регионалне равнотеже моћи. У последњих десетак година, како је постајао све евидентнији раст кинеске моћи, две државе су паралелно са успоном НР Кине склапале уговоре о сарадњи на свим битним пољима, од економије до безбедности. Том тренду је знатно допринело истовремено зближавање Индије и САД, које се пак одвијало у позадини све већег америчко-кинеског супарништва.

Ипак, индијско-аустралијско војно-политичко партнерство има, за сада, своја јасна ограничења. Две државе су веома удаљене једна од друге (преко 5.000 км), и њихови геостратегијски приоритети су знатно другачији, а (не)посредни изазови суштински различити, иако постоји општа (очување равнотеже снага, односно, обуздавање НР Кине) и регионална конвергенција интереса (на пример, у Југоисточној Азији). Поред тога, обе државе су у трговачком смислу упућене на НР Кину, и стога је „меко“ уравнотежавање Пекинга саображено њиховим важним

комерцијалним интересима. Стога, и наредних неколико година, уколико не дође до кардиналних промена у међународним односима, две државе ће и даље остати у партнерству са знатним, али не и оптималним ефектима/беневитима.

Библиографија

- Bachhawat, Aakriti, No longer in a cleft stick: India and Australia in the Indo-Pacific, 25 Jun 2019, ASPI, доступно на адреси: <https://www.aspi.org.au/no-longer-in-a-cleft-stick-india-and-australia-in-the-indo-pacific/>, 10.2.2022.
- Bell, Coral, *The end of the Vasco da Gama era: the next landscape of world politics*, Lowy Institute for International Policy, Double Bay, 2007.
- Brewster, David, "India and Australia: Creating New Strategic Geometries in the Indo-Pacific", *The Indo-Pacific Axis: Peace and Prosperity or Conflict?* (eds. Satish Chandra, Baladas Ghosal), Routledge, New York, 2018.
- Brewster, David, "The Australia-India Framework for Security Cooperation: Another Step Towards an Indo-Pacific Security Partnership", *Security Challenges*, Vol. 11, Nr. 1/2015.
- Brewster, David, "The Australia-India Security Declaration: The Quadrilateral Redux?", *Security Challenges*, Vol. 6, Nr. 1/2010.
- Child, Nick, "China's naval shipbuilding: delivering on its ambition in a big way", 1st May 2018, доступно на адреси: <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2018/05/china-naval-shipbuilding>, 26.2.2022.
- Clarke, Michael, "Australia, India and the Uranium Question", *Australian Journal of Political Science*, Vol. 46, Nr. 3/2011.
- Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy*, Indian Navy, Naval Strategic Publication, New Delhi, 2015.
- Grare, Frédéric, "Océan Indien: l' rapprochement stratégique indo-australien", *Politique étrangère*, Nr. 3/2016.
- Grare, Frederic, *The India-Australia Strategic Relationship: Defining Realistic Expectations*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 2014.
- Hallan, "Australia and India in the Modiera: An equal strategic partnership?", *International Politics*, Vol. 59, 2002.
- Jaishankar, Dhruva, India-Australia's growing partnership built on military ties and concerns about China's rise, 28 September, 2020, *The Print*, доступно на адреси: <https://theprint.in/opinion/india-australia-partnership-military-ties-china-rise/511879/>, 10.2.2022.
- Jaishankar, Dhruva, *The Australia-India Strategic Partnership: Accelerating Security Cooperation in the Indo-Pacific*, Lowy Institute, Sydney, 2020.

- Levy, Jack S., "What Do Great Powers Balance Against and When?", *Balance of power: theory and practice in the 21st century* (eds. T.V. Paul, James J. Wirtz, and Michel Fortmann), Stanford University Press, Stanford, 2004.
- Medcalf, Rory, "Australia", *Asia's quest for balance: China's rise and balancing in the Indo-Pacific* (ed. Jeff M. Smith), Rowman&Littlefield, Lanham, 2018, pp. 140-141.
- Miglani, Sanjeev, Packham, Colin, "India and Australia sign military base and cyber accords", June 4, 2020, *Reuters*, доступно на адреси: <https://www.reuters.com/article/us-india-australia-idUSKBN23B0LC>, 10.2.2022.
- Millar, T. B., "India, Japan, Australia, and the Security of Asia", *The Australian Quarterly*, Vol. 39, Nr. 3/1967, p. 19.
- Pape, Robert A., "Soft Balancing against the United States", *International Security*, Vol. 30, Nr. 1/2005.
- Pardesi, Manjeet S., "India-Australia strategic convergence ... with differences", January 2020, доступно на адреси: https://crawford.anu.edu.au/sites/default/files/publication/nsc_crawford_anu_edu_au/2020-01/iop_pardesi_0.pdf, 19.2.2022.
- Paul, T. V., "Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance", *Balance of power: theory and practice in the 21st century* (eds. T.V. Paul, James J. Wirtz, and Michel Fortmann), Stanford University Press, Stanford, 2004.
- Roche, Elizabeth, "Australia's biennial AUSINDEX maritime warfare exercises to commence this week", 06 Sep 2021, доступно на адреси: <https://www.livemint.com/news/india/australias-biennial-ausindex-maritime-warfare-exercises-to-commence-this-week-11630917104898.html>, 10.2.2022.
- Ross, Robert S., "Bipolarity and Balancing in East Asia", *Balance of power: theory and practice in the 21st century* (T.V. Paul, James J. Wirtz, and Michel Fortmann), Stanford University Press, Stanford, 2004.
- Shekhar, Vibhanshu, "India and Australia in the Twenty-first Century: Emerging Parameters of Strategic Engagement", *India Quarterly*, Vol. 66, Nr. 4/2010.
- Shugart, Tom, *Australia and the growing reach of China's military*, Lowy Institute, Sydney, 2021.
- Smith, Gary, "Australia and the rise of India", *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 64, Nr. 5/2010.
- Vuković, Nebojša, „Geostrategijsko nadmetanje između Kine i Indije u Južnoj Aziji”, *Међународна политика*, бр. 1172/2018.
- Xue, Lu, "Weak economic impetus makes closer India-Australia cooperation wishful thinking", Sep 12, 2021, доступно на адреси: <https://www.globaltimes.cn/page/202109/1234034.shtml>, 27. 2. 2022.
- Вуковић, Небојша, "У кинеској сенци – војностратејско партнерство Индије и Јапана", *Међународна политика*, бр. 1182/2021.

Nebojša Vuković

**INDIA AND AUSTRALIA – (UN)WILLING MILITARY-POLITICAL
PARTNERS IN THE INDO-PACIFIC**

ABSTRACT

The paper analyzes the increasingly intensive and diverse political and military partnership between India and Australia over the last ten years. The author proves several hypotheses in the paper. According to the first, the main driver of their rapprochement is the common fear of the political elites of the two countries that in the Indo-Pacific region, the People's Republic of China could become a hegemonic power with ambitions that run counter to the interests of both India and Australia. The second hypothesis, closely related to the first, expresses the view that India and Australia strive to maintain/restore and strengthen the balance of power. In the third hypothesis, the author claims that both countries conduct exclusively the so-called soft balancing versus the People's Republic of China, and that their interests, capacities and complementarity in balancing are limited, and that it is unlikely that in the short term (1-6 years) they could switch from the so-called soft to the so-called hard balancing. The paper also gives a brief overview of the history of relations between the two countries.

Keywords: India, Australia, PR China, Indo-Pacific, partnership, strategy.

UDK 339(679)
Biblid 0543-3657, 73 (2022)
Год. LXXIII, бр. 1185, стр. 33–49
Прегледни научни рад
Примљен: 10. 7. 2022.
Прихваћен: 11. 8. 2022.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2022.73.1185.2
CC BY-SA 4.0

Сања МАРКОВИЋ¹

Процес олакшавања трговине у Мозамбику

САЖЕТАК

Предмет овог рада јесте анализа специфичног трговинског положаја Мозамбика, чији је модел привредног развоја заснован на екстракцији природних ресурса. Према класификацији Уједињених нација, Мозамбик припада категорији најмање развијених земаља света, које су изузетно рањиве на егзогене шокове и природне катастрофе. Поред тога, наилазе на многе баријере у међународној трговини, чији је крајњи резултат повећање трговинских трошкова. У раду ће бити указано на могућности превазилажења ових потешкоћа кроз примену Споразума о олакшавању међународне трговине, донетим под окриљем Светске трговинске организације, као и кроз улагање у изградњу трговинског капацитета, што би требало да створи прилике за Мозамбик да оствари већи ниво интеграције у међународну трговину.

Кључне речи: трговински трошкови, Мозамбик, Споразум о олакшавању међународне трговине, изградња трговинског капацитета.

Увод

Најмање развијене земље света су већ деценијама уназад изложене дејству механизма светског тржишта који знатно отежава њихов привредни развој. Период након Другог светског рата показао је да су негативна дејства механизма светског тржишта често била последица

¹ Дипломирани економиста, студенткиња мастер академских студија на Економском факултету Универзитета у Београду. E-mail: sanjam22996@gmail.com

примене мера из домена економских политика развијених земаља. Другим речима, вођење политике аграрног протекционизма, затварање у регионалне економске заједнице са аутархичким циљевима, увођење квантитативних ограничења у спољној трговини, примена великих пореских оптерећења на увоз производа тропског и суптропског порекла итд. нису само отежавали извоз примарних производа из најмање развијених земаља, већ и извоз индустријских производа. Из тих разлога, дошло је до опадања њиховог учешћа у светској трговини.²

Осим тога, у тежњи да обезбеде виши ниво привредног развоја кроз повећање спољне трговине, ове земље наилазе на широки спектар трговинских баријера, при чему се посебно издваја све интензивнија примена административних нецаринских баријера. Њихово ограничавајуће дејство има нарочито изражене последице по најмање развијене земље, с обзиром на то да међународна трговина треба да пружи могућности за интегрисање ових земаља у светско тржиште и остваривање користи од различитих мултилатералних трговинских прописа.³

Једна од битних карактеристика садашњег светског трговинског система јесте опадајућа улога Африке као трговинског партнера са развијеним земљама у апсолутном и релативном износу. Чак и у категоријама производа који представљају традиционална извозна добра афричких земаља, као што су храна, минерали и горива, ове земље нису успеле да повећају свој удео у вредности светског извоза. Уместо тога, подаци указују на непромењени ниво зависности од извоза неколицине примарних производа, односно на задржавање колонијалних образаца међународне трговине.⁴

Историја нас учи да је постојање снажног индустријског сектора, који омогућава земљама да увозе сировине а извозе индустријску робу, од суштинске важности за постизање привредног и друштвеног развоја. Стога, у овом раду ћемо поћи од анализе спољнотрговинске размене Мозамбика, која се доминантно заснива на извозу сировина. Даље, указаће се на значај снижавања трговинских трошкова на нивоу широке групације најмање развијених земаља, посредством примене мера из домена олакшавања међународне трговине, да би се на крају испитале могућности и ограничења које на том путу стоје пред Мозамбиком.

² Маријан Хубени, „Нова решења у Светској економији”, *Политичка мисао*, бр. 1/1964, стр. 102-103.

³ Предраг Бјелић, Иван Марковић, Ивана Поповић Петровић, „Нецаринске баријере у међународној трговини земаља у развоју и искуство ЦЕФТА 2006”, *Економске идеје и пракса*, бр. 14/2014, стр. 34.

⁴ *Aid for Trade: from policies to practice*, Ministry for Foreign Affairs of Finland Development Policy Information Unit, Helsinki, 2007, p. 35.

Структура привреде Мозамбика

Мозамбик се налази у региону јужне Африке и представља једну од земаља најрањивијих на климатске промене и природне катастрофе. Географска позиција и топографија земље, велико сиромаштво, слаба социо-економска структура становништва и зависност од пољопривреде повећавају изложеност овим ризицима.⁵ Сагледавањем ужих просторних целина унутар земље, уочава се да су провинције Кабо Делгадо и Нампула изразито дестабилизујући фактор привреде. Ескалација сукоба и побуна, као и учестала појава природних непогода, попут суша и олујних падавина које воде до поплава и расељавања становништва, неповољно утичу на могућности привређивања и воде даљем расту сиромаштва.⁶

Привредна активност Мозамбика заснива се на екстракцији природних ресурса. Пољопривреда, рибарство, рударство и туризам су кључни фактори развоја националне економије. Широко опсег плодног земљишта омогућава култивацију разноврсних усева, укључујући кукуруз, маниоку, поврће, кокос, индијски орах, воће, чај, дуван и памук. Готово половина површине земљишта сматра се погодном за пољопривредну производњу, међутим, тренутно је мање од 15% обрадивог земљишта употребљено у те сврхе. Море представља још један велики природни ресурс, будући да отвара могућност за улов рибе и морских плодова, иако је граница одрживог риболова већ достигнута. Остали кључни природни ресурси јесу хидроелектрична енергија, природни гас и минерали, укључујући титанијум, драго камење и угљак. Простране обале и дивљи свет стварају потенцијал за екотуризам.⁷

Ипак, Мозамбик дели бројне потешкоће земаља богатих природним ресурсима, које своје развојне моделе заснивају на реализацији екстрактивних инвестиционих пројеката. Иако поседује знатан економски потенцијал, суочава се са бројним ограничењима унутрашње и спољне природе, као што су: недовољна економска диверсификација, мало унутрашње тржиште, висока зависност од увоза, инфраструктурни дефицит, високи трошкови унутар пословног окружења, раст нивоа дуга итд.⁸

Иако пољопривреда представља основну економску активност за приближно четири петине радне снаге у земљи, у укупно створеној

⁵ *Republic of Mozambique*, IMF Country Report, No. 18/65, Washington D. C, March 2018, p. 20.

⁶ Rashed Jalal, Qiyamud Din Ikram, Fatima Mushtaq, Amit Ghosh, Josselin Gauny, Daniele Barelli, Doug Muchoney, Khalid Cassam, Marco Falcone & Matieu Henry, *A rapid geospatial analysis of Nampula and Cabo Delgado provinces in Mozambique*, FAO, Rome, 2022, p. 1.

⁷ Aid for Trade: from policies to practice, p. 102.

⁸ *Trade Policy Review Mozambique*, WTO Secretariat, Geneva, 29 March 2017, p. 7.

вредности бруто домаћег производа (БДП) пољопривреда има учешће од приближно 25%. Једна од најзначајнијих одлика овог сектора у Мозамбику јесте нископродуктивна пољопривредна производња, а земља и даље увози знатне количине хране, углавном пиринча.⁹

Са стопама раста становништва које надмашују садашњу пољопривредну производњу, процењује се да ће зависност Мозамбика од увоза хране достићи чак 25% до 2040. године. Ослањање на увоз хране чини земљу рањивом на спољне шокове и ценовне тенденције на међународном тржишту, што додатно погоршава хроничну несигурност у погледу снабдевености храном у земљи.¹⁰

С друге стране, рибарство је област привреде која је имуна на питање несигурности ове врсте. Приобалне воде Мозамбика садрже јастоге, туну, скуше, сардине и инђуне, али и шкампе који су важна извозна добра.¹¹

Истраживања показују да кључна рудна богатства укључују висококвалитетну руду гвожђа и редак минерал танталит, а Мозамбик је једна од земаља која поседује највеће светске резерве ових ресурса. Такође, ископавају се злато, боксит (главна руда алуминијума), графит, мермер, бентонит и кречњак, а морска со се вади у приобалним подручјима. У извештају о трговинској политици Мозамбика, који је сачинио Секретаријат Светске трговинске организације (*World Trade Organization – WTO*) указује се на то да угља представља један од главних извозних производа Мозамбика, са чијим ископавањем се започело 2011. године. Међутим, инфраструктурна ограничења и опадајуће цене угља могу неповољно утицати на даљи ток експлоатације овог рудног добра. Током 2012. године, велике резерве природног гаса откривене су у басену Ровума, у провинцији Кабо Делгадо. На основу богатства природним ресурсима, Мозамбик би требало да буде најважнији произвођач и извозник енергије у јужној Африци. Међутим, безбедносни проблеми земље након стицања независности подривају процес производње, изузев у области рафинације увезене сирове нафте, у близини Мапута.¹²

У протеклим деценијама, извозна база Мозамбика се све мање темељила на традиционалним извозним добрима, као што су: дрво, памук, шећер и индијски ораси, који су извесно време заузимали доминантно учешће у извозној структури земље. Данас, алуминијум и легуре алуминијума чине главне извозне производа Мозамбика.

⁹ *Ibid.*, p. 10.

¹⁰ Julia Faria, "Key economic indicators of Mozambique – statistics & facts", доступно на адреси: https://www.statista.com/topics/8992/key-economic-indicators-of-mozambique/#topicHeader__wrapper, 4.5.2022.

¹¹ Jeanne Marie Penvenne, "Mozambique", доступно на адреси: <https://www.britannica.com/place/Mozambique>, 6.5.2022.

¹² *Ibid.*

Европска унија представља примарно извозно тржиште алуминијума, где Мозамбик остварује право на преференцијалан приступ тржишту.¹³

Ипак, Јужна Африка је највећи трговински партнер земље на страни извоза, испред Индије, Кине и Италије.¹⁴ Извозна структура Мозамбика прилично је ограничена, што произилази из уског обима привреде: само у 2020. години, пет извозних добара (алуминијум, електрична енергија, угаљ, природни гас и дуван) чинило је готово 60% укупно оствареног извоза.¹⁵

На страни увоза доминирају боксит, гориво, али и друге сировине које се односе на екстрактивну индустрију, као и храна. Такође, међу кључне увозне производе укључују се машине, електрична енергија, аутомобили, лекови и шећер. Јужна Африка је највећи извозник на територији Мозамбика, а за њом следе Европска унија, Кина и Уједињени Арапски Емирати. Индустијски производи се и даље увозе првенствено из развијених земаља, нарочито из Европске уније, али све већи значај добијају индустријски производи из азијских привреда у развоју.¹⁶

У домену спољнотрговинске размене услуга, Мозамбик је велики нето увозник услуга, нарочито транспортних услуга, грађевинарства, трговинских услуга итд. Међутим, не треба превидети то да туризам остварује значајне вредности по основу извоза услуга.¹⁷

Мозамбик има недовољно изграђену физичку инфраструктуру. Велики део транспортних мрежа у земљи је уништен или оштећен током грађанског рата. Основни проблем у погледу транспортне инфраструктуре јесте недовољна покривеност путевима, што је нарочито изражено у руралним областима. Услед тога, долази до настанка високих трансакционих трошкова, чиме се индустријски сектор земље чини неконкурентним.¹⁸

Мозамбик има једну од најмање развијених инфраструктура друмског саобраћаја у читавом региону јужне Африке. Лоши услови на путевима представљају уско грло у развоју трговине на регионалном нивоу, али и у коришћењу лучке инфраструктуре за пласман робе у суседне земље.¹⁹ Стање путне мреже је лоше, нарочито у руралним подручјима. Постоји

¹³ Trade Policy Review Mozambique, p. 17.

¹⁴ Aaron O'Neill, "Mozambique: Main export partners in 2019", доступно на адреси: <https://www.statista.com/statistics/507805/most-important-export-partner-countries-for-mozambique/>, 6.5. 2022.

¹⁵ Trade Policy Review Mozambique, p. 7.

¹⁶ *Ibid.*, p. 20.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Mozambique Country Strategy Paper 2018–2022, p. 11.

¹⁹ PricewaterhouseCoopers ("PwC"), "Africa gearing up", South Africa, 2013, pp. 59–60.

довољно физичког простора за повећање транспортне инфраструктуре, која може олакшати одвијање трговине, омогућити развој пољопривреде и осталих економских и друштвених активности.²⁰

Такође, у земљи постоји снажан потенцијал за производњу хидроелектричне и топлотне енергије, као и соларне и еолске енергије дуж обале.²¹ Међутим, као и остала тржишта у настајању, Мозамбик има недовољно изграђену електроенергетску инфраструктуру, која се налази у високо урбанизованим деловима земље, док у руралним областима готово да не постоји.²²

Међутим, захваљујући свом географском положају, Мозамбик је значајна транзитна рута за међународну трговину земаља без излаза на море, као што су Зимбабве, Замбија, источни део Демократске Републике Конго, Малави и северозападни регион Јужноафричке Републике. Кроз територију Мозамбика одвија се приближно 70% транзитног саобраћаја Јужноафричке развојне заједнице (*The Southern African Development Community – SADC*), дуж логистичких коридора који повезују приобалне луке са суседним земљама. Захваљујући томе, земља остварује значајно место у регионалној трговини ових земаља.²³

Анализирајући структуру привреде Мозамбика, можемо закључити да је садашње стање, распрострањеност и статус економске и друштвене инфраструктуре у Мозамбику у функцији колонијалистичког наслеђа, неповољних ефеката грађанског рата и недостатака у економском управљању земљом. Током колонијалног периода, инфраструктура, као што су путеви и железнице, била је оријентисана ка међународним трговинским интересима колонизатора и могла се наћи углавном на југу земље. Након стицања независности и током грађанског рата, ова инфраструктура служила је као извор фискалних прихода за Мозамбик, а данас представља средство за постизање регионалне интеграције. Међутим, унутрашња трговина, територијална интеграција и социјална инклузија и даље нису постигнути, будући да су чворишта производње и снабдевања одвојени, или остају неефикасни и по високој цени повезани са местима потрошње.²⁴

²⁰ Trade Policy Review Mozambique, p. 94.

²¹ The International Trade Administration U.S. Department of Commerce, Mozambique Country Commercial Guide, доступно на адреси: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/mozambique-market-overview>, 10.5.2022.

²² A. O'Neill, интернет извор без броја стране.

²³ Trade Policy Review Mozambique, p. 92.

²⁴ Mozambique Country Strategy Paper 2018–2022, p. 35.

Олакшавање међународне трговине – значај и утицај на трговинске трошкове

Под окриљем Општег споразума о царинама и трговини (*The General Agreement on Tariffs and Trade – GATT*) водиле су се узастопне рунде мултилатералних преговора, током којих је договорено драстично смањење царина и укидање нецаринских баријера у међународној трговини, кроз њихово претварање у царине.²⁵ Овим путем, регулисале су се традиционалне нецаринске баријере и један део техничких нецаринских баријера. Преостали део техничких нецаринских баријера и све уочљивије административне нецаринске баријере,²⁶ нису биле предмет међународне регулативе и тек постепено су добиле на значају у круговима мултилатералних трговинских рунди преговора. У последњих двадесет година, евидентирана је растућа примена административних процедуралних нецаринских баријера, из следећа два разлога: 1) услед немогућности примене одређених видова нецаринских баријера у протекционистичке сврхе, даља примена протекционизма у међународној трговини омогућена је кроз једну хетерогену групу мера које се називају административне нецаринске баријере; и 2) услед недовољног степена изграђености трговинског капацитета долази до појаве административних нецаринских баријера које се тичу процедура кроз које роба и услуге пролазе при одвијању међународне трговине.²⁷

Најважнији регулаторни рад поводом елиминације административних нецаринских баријера кроз олакшавање међународне трговине обављен је на мултилатералном нивоу.²⁸ Осим унутар WTO, олакшавање међународне трговине представља важан предмет разматрања у оквиру бројних међународних организација, укључујући Светску царинску организацију (*World Customs Organization – WCO*), неколико тела Уједињених нација (*United Nations – UN*), Међународни трговински центар (*International Trade Centre – ITC*), Економску комисију УН за Европу (*The United Nations Economic Commission for Europe – UNECE*), као и

²⁵ У питању је процес који се назива тарификација.

²⁶ Административне нецаринске баријере се јављају у виду: 1) законских баријера трговини, које потичу од неусаглашености законских и административних прописа у различитим државама; и 2) процедуралних баријера трговини, које потичу од арбитражности у примени процедура кроз које роба и услуге пролазе приликом одвијања међународне трговине.

²⁷ Ивана Поповић Петровић, *Административне баријере и изградња институционалног капацитета у међународној трговини*, докторска дисертација, доступно на адреси: <https://nardus.mppn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/2209/Disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, 11.5.2022, стр. 231–232.

²⁸ Predrag Bjelić, “Trade Facilitation: Removing Administrative Trade Barriers”, *Vestnik Universiteta međunarodnog biznisa*, Vol. 11, Nr. 1/2005, pp. 110–118.

организације које се баве ефикасношћу и безбедношћу међународних ланаца снабдевања и привредним развојем. Корпус инструмената и иницијатива за олакшавање међународне трговине, који су настали као резултат усаглашавања унутар поменутих организација, веома је опсежан.²⁹ Основни циљ ових иницијатива јесте да смање или уколико је могуће, спрече употребу административних процедуралних нецаринских баријера у међународној трговини.³⁰

Област олакшавања међународне трговине у великој мери се фокусира на оперативне аспекте међународне трговине. Услед тога, преговори у том домену се донекле разликују од преговора који су вођени поводом мултилатералног снижавања и/или укидања царина. Наиме, олакшавање међународне трговине тиче се квалитета трговинског окружења и тога како елементи тог окружења утичу на одвијање трговинских активности. У литератури се вешто описује као алат за „вођење међународне трговине”.³¹

Олакшавање међународне трговине односи се на широк спектар области, а циљ саме иницијативе јесте да се оствари повећање међународне трговине, тиме што ће примена одређених мера довести до снижавања трансакционих трошкова трговине и унапређења обављања царинских поступака, као и до прилагођавања новим међународним захтевима за остварење принципа безбедности.³²

Развој трговинске и транспортне инфраструктуре, које се у литератури називају „меком” и „чврстом” инфраструктуром, у највећој мери доводи до смањења трансакционих трговинских трошкова, чиме се умањује утицај административних процедуралних нецаринских баријера на токове међународне трговине. Процес изградње трговинске инфраструктуре назива се изградњом трговинског капацитета, а односи се на бројне аспекте модернизације рада царинских служби широм света.³³

Олакшавање међународне трговине може се сагледати како у ужем тако и у ширем смислу. У ужем смислу, ради се о смањењу трошкова који настају на граничном прелазу, односно реч је о трошковима до којих долази приликом проласка робе кроз царинску контролу (*on-the-border-issues*), при чему се из разматрања изузимају трошкови који се односе на плаћање царинских дажбина. До смањења трошкова, као градивног дела процеса олакшавања међународне трговине, треба доћи кроз стандардизацију и поједностављење царинских формалности и

²⁹ Andrew Grainger, “Trade Facilitation: A Conceptual Review”, *Journal of World Trade*, Vol. 45, Nr. 1/2011, pp. 39–62.

³⁰ И. Поповић Петровић, стр. 232.

³¹ А. Grainger, pp. 39–62.

³² Вид. више о томе: И. Поповић Петровић.

³³ *Ibid.*

административних процедура. У ширем смислу, поред ове категорије трошкова, процес олакшавања међународне трговине подразумева и смањење трошкова који су условљени општим стањем пословног окружења конкретне земље, нивоом транспарентности одвијања процедура и националним законодавством, квалитетом инфраструктуре, а до којих долази изван граничних прелаза (*beyond-the-border-issues*).³⁴

Олакшавање међународне трговине и транспорта постаје све значајнија област за земље у развоју, а нарочито најмање развијене земље, из угла њихове конкурентности, као и развојног потенцијала. С друге стране, капацитет за спровођење мера из домена олакшавања трговине уско је везан за тренутни ниво привредног развоја земаља. Другим речима, између привредног развоја и мера за олакшавање трговине постоји двосмерна узајамна зависност.³⁵

Високи трговински трошкови не пружају објашњење зашто су поједине земље недовољно развијене, али у комбинацији са другим факторима пружају увид у то зашто поједине земље не успевају да искористе своје компаративне предности. Одржавање трговинских трошкова на прихватљивим нивоима и њихово смањење у кључним областима јесте од суштинске важности за остваривање добити од трговине на бази компаративне предности.³⁶

Процес олакшавања међународне трговине треба да се посматра као део развојне стратегије сваке земље, односно, не као засебна секторска политика. Развојном стратегијом тежи се остварењу појединих циљева из домена међународне трговине, попут спровођења регулаторних и административних реформи. Основни циљ примене мера из области олакшавања међународне трговине налазимо у смањењу трошкова извоза и увоза, а нарочито оног дела трошкова који нису нужни, већ настају услед дуплирања захтева за документима и информацијама.³⁷

Однос висине трговинских трошкова важан је ради вршења поређења између земаља, али и унутар њих. Предузећа која носе високе трошкове транспорта своје робе од фабрика до такозваних „међународних трговинских капија“, попут аеродрома или лука, ефективно имају додатну препреку коју морају да отклоне приликом пласирања робе на међународна тржишта. Понекад, ове баријере могу у потпуности спречити поједина спољнотрговинска предузећа да послују у оквирима изван унутрашњег тржишта.³⁸

³⁴ *Ibid.*, pp. 234–235.

³⁵ UNCTAD Secretariat, “Efficient transport and trade facilitation to improve participation by developing countries in international trade”, Geneva, 2006.

³⁶ OECD/WTO, “Aid for Trade at a Glance 2015: Reducing Trade Costs for Inclusive, Sustainable Growth”, Paris, 2015, p. 36.

³⁷ И. Поповић Петровић, стр. 234.

³⁸ Aid for Trade at a Glance 2015: Reducing Trade Costs for Inclusive, Sustainable Growth, p. 38.

Један сет баријера које директно утичу на трговинске трошкове односи се на начине спровођења царинских и других граничних процедура. Када се ове процедуре одвијају споро, а притом су непоуздане и скупе, трошкови пословања неминовно расту – што се одражава на трговинске трошкове. Стога, реформе у домену рада царине и других органа граничне контроле могу довести до смањења трговинских трошкова, а Споразум WTO о олакшавању међународне трговине (*Trade Facilitation Agreement – TFA*) створио је оквир за побољшања у овој области.³⁹

Споразум је ступио на снагу 22. фебруара 2017. године и за разлику од претходних споразума који су били усвојени по завршетку Уругвајске рунде преговора,⁴⁰ или чак током мултилатералног трговинског система координираног ГАТТ-ом, TFA представља међународни споразум који је осмишљен тако да на изванредан начин уважава интересе свих земаља чланица WTO, у зависности од њиховог привредног развоја и специфичних одлика сваке земље појединачно. У питању је први споразум WTO у коме чланице могу аутономно да одреде распоред имплементације мера из домена олакшавања међународне трговине.⁴¹

Да би се утврдило како имплементација TFA може да утиче на трговинске трошкове, предложена су два сценарија: 1) „ограничена“ примена – што подразумева да чланице WTO примењују само обавезне одредбе Споразума; и 2) „потпуна“ примена – што подразумева да чланице WTO примењују све одредбе TFA, укључујући одредбе које су формулисане у виду пружања „најбољих настојања“ за примену одређених мера.⁴²

Саопштено је да потпуна примена TFA има потенцијал да смањи трговинске трошкове у распону од 12% до 18%, у зависности од припадности конкретне земље одређеној доходној категорији, док се највећи добици очекују у земљама са нижим дохоцима. С друге стране, примена искључиво обавезних одредби TFA потенцијално може довести до смањења трговинских трошкова у распону од 10% до 14%, односно 2 и 4 процентна поена мање у односу на потпуну примену Споразума.⁴³

Упркос томе што су поједине земље опрезно приступиле преговорима о усвајању TFA, процес олакшавања међународне трговине сматра се решењем на коме сви спољнотрговински учесници убирају користи, како они из развијених земаља, тако и из земаља у развоју.

³⁹ *Ibid.*, p. 44.

⁴⁰ Исход Уругвајске рунде преговора значио је оснивање WTO.

⁴¹ WTO, “Trade facilitation – Cutting “red tape” at the border”, доступно на адреси: https://www.wto.org/english/tratop_e/tradfa_e/tradfa_introduction_e.htm, 13/5/2022.

⁴² OECD, “Trade Facilitation and the Global Economy”, Paris, 30 May 2018, p. 93.

⁴³ *Ibid.*

Земље које изражавају скептицизам према донетим иницијативама не доводе у питање њихове циљеве, већ због висине трошкова модернизације царина имају недоумицу да ли одредбе Споразума треба да буду у потпуности обавезујуће или не.⁴⁴

Олакшавање међународне трговине као трговинска стратегија Мозамбика

Међународна трговина обезбеђује кретање добара и фактора укључених у производњу тих добара између различитих земаља. Поједини аутори⁴⁵ указују на то да ефикасност ових кретања умногоме зависи од тога како се одвијају трговински токови између њихових носиоца. За групу најмање развијених земаља, као што је Мозамбик, олакшавање међународне трговине (*Trade Facilitation – TF*) истиче се као трговинска стратегија од велике важности.⁴⁶

Циљ спољнотрговинске политике Мозамбика јесте да обезбеди основу за одвијање процеса индустријализације, кроз смањење баријера за увоз кључних инпута и остваривање већег удела у међународним ланцима производње. Поред тога, као циљ спољнотрговинске политике наводи се и повећање конкурентности производа на међународним и регионалним тржиштима.⁴⁷

Имплементација ТФА требало би да омогући остваривање добитака од диверсификације извоза за Мозамбик, као и да повећа могућност остваривања већег учешћа у међународним ланцима производње.⁴⁸ Затим, у оквиру мера ТФА, предузећа могу остварити користи услед доступности информација из домена спољнотрговинског пословања, односно веће транспарентности, као што су: објављивање потребних образаца и докумената за увоз и извоз, писано саопштавање увозних и извозних процедура, као и висине такси и дажбина наметнутих на робу која је предмет спољнотрговинске размене. Поред тога, предузећа могу да приступе „тачки за упите“, бази података бројних информација у вези са трговином. Коначно, решавање уских грла на граничним прелазима и побољшање ефикасности царинских процедура су важне компоненте мера за олакшавање међународне трговине.⁴⁹

⁴⁴ “The Economic Impact of Trade Facilitation”, *OECD Trade Policy Papers*, No. 21, Paris, 12 October 2005, p. 19.

⁴⁵ *Alberto Portugal-Perez, John Wilson, Bernard Hoekman* и др.

⁴⁶ Daniel Sakyi, Sylvanus Kwaku Afesorgbor, “The Effects of Trade Facilitation on Trade Performance in Africa”, *Journal of African Trade*, Vol. 6, Nr. 1-2/2019, pp. 1-15.

⁴⁷ *Trade Policy Review Mozambique*, p. 25.

⁴⁸ Abdoulaye Seck, “Trade facilitation and trade participation: Are sub-Saharan African firms different?”, *Journal of African Trade*, Vol. 3, Nr. 1-2/2016, pp. 23-39.

⁴⁹ *Ibid.*

Током 2011. године учињен је позитиван развој у правцу модернизације царине Мозамбика, кроз покретање система јединственог електронског шалтера (*Single Electronic Window – SEW*) за процедуре царинења. *SEW* се употребљава како при реализацији посла извоза тако и увоза. Систем је направљен по узору на моделе који су имплементирани у Сингапуру и у Гани, у складу са најбољом међународном праксом. Састоји се од два главна стуба: систем управљања царином (*CMS*) и *TradeNet*. *CMS* обухвата трансакције које се односе на рад царине, омогућава прикупљање података и генерисање статистичких база податка. *TradeNet* представља платформу која служи за електронску размену података између различитих спољнотрговинских учесника (шпедитери, агенције за граничну контролу, царински брокери, лучке власти, оператери контејнерских терминала, пословне банке и др.). У спољним изворима, наводи се да систем *SEW* остварује капацитет за обраду 1.500 царинских декларација на дневном нивоу, што представља основу за значајно смањење времена потребног за извоз.⁵⁰

Међутим, ефикасност (односно предвидљивост, брзина и једноставност царинских формалности) у обављању процедура царинења у Мозамбику и даље је недовољна, будући да је царинење неизван, спор и компликован процес.⁵¹ Ово потврђује и кретање Индекса логистичких перформанси (*Logistics Performance Index – LPI*), који је развила Светска банка (*World Bank – WB*). Према последњим подацима, Мозамбик је рангиран на 102. месту у односу на 167 земаља за 2018. годину, што представља значајан пад са 84. места међу 160 посматраних земаља у 2016. години.

Мозамбик има седам морских лука, од којих су Накала, Мапуто и Беира најзначајније.⁵² Лука Накала је, према обиму обрађеног терета, трећа по величини лука у Мозамбику.⁵³ Лука тренутно није саобраћајно „загушена“, како у погледу копненог (железничког и друмског) тако и у погледу поморског саобраћаја и приступа луци. Међутим, укупна површина луке сматра се малом, при чему пружа ограничени простор за даље проширење, складиштење и логистичке активности.⁵⁴ Како се наводи у извештају Агенције САД за међународни развој (*The United States Agency for International Development – USAID*), главни оперативни циљ већине лука јесте да пристаниште буде чисто у сваком тренутку, омогућавајући бродовима да истоваре и утоваре робу што је брже могуће.

⁵⁰ Trade Policy Review Mozambique, p. 37.

⁵¹ Africa gearing up, p. 57.

⁵² Trade Policy Review Mozambique, p. 93.

⁵³ USAID, “Nacala Corridor and Port Performance Assessment”, 2018, p. 15.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 53.

За Накалу и друге луке на источној обали, постизање овог циља првенствено се односи на робу која се увози.⁵⁵

Кључна уска грла у погледу рада луке Накала, која утичу на могућности спољнотрговинских предузећа из Мозамбика да се укључе у међународне ланце снабдевања, обухватају следеће: 1) недостатак складишног простора на две кључне локације: у близини пољопривредних газдинстава и у луци Накала. Локација складишних објеката је важан фактор у ефикасном функционисању ланаца снабдевања и обично, уколико је неадекватна, условљава отежан приступ тржишту и повећање трошкова; 2) увозне процедуре у луци су неефикасне, службене накнаде високе, а захтеви за документима непотребно високи; 3) трговци се морају регистровати у *ContraMarka* систему⁵⁶ и добити нови број сваки пут када увозе одређени производ, чак и уколико се ради о истом производу. Овај систем повећава трошкове спољнотрговинских учесника и доводи до задржавања робе под царинским надзором и до шест недеља. Затим, истиче се нетранспарентна природа прописа у вези са *ContraMarka* системом и постојање случајева нетачне класификације робе, што може довести до примене неосновано високих стопа опорезивања робе.⁵⁷

С друге стране, резултати бројних емпиријских истраживања указују да програми помоћи за развој трговине имају потенцијално позитивну улогу у смањењу сиромаштва и повећању привредног раста у Мозамбику. Реализација тог потенцијала зависи од ефективног коришћења средстава намењених за изградњу трговинских капацитета, олакшавање међународне трговине и стварање адекватног институционалног оквира.⁵⁸

У вези са тим, програм USAID-а заснива се на пружању техничке помоћи и изградњи трговинског капацитета Мозамбика, како би се повећао извоз радно-интензивних добара. У садржини програма наводи се да активности треба усмерити ка: унапређењу спољнотрговинске политике земље, повећању извоза у циљним секторима и стварању подстицајног пословног окружења. Уколико би се ове активности реализовале, повећале би се могућности за: 1) бољи приступ међународним тржиштима; и 2) побољшање конкурентности спољнотрговинских предузећа из Мозамбика, кроз смањење трошкова пословања.⁵⁹

⁵⁵ *Ibid.*, p. 32.

⁵⁶ *ContraMarka* представља јединствени идентификациони број који се додељује сваком превозном средству, како би роба која се транспортује прошла процедуру царинења.

⁵⁷ Nacala Corridor and Port Performance Assessment, pp. 78–79.

⁵⁸ OECD/GOIC, "Trade and Aid Policies: Their Impact on Economic Development in Mozambique", 2006, p. 16.

⁵⁹ *Ibid.*, pp. 19–20.

Према резултатима студије чији су наручиоци WTO и Организација за економску сарадњу и развој (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*), време потребно за извршење процеса царинења скраћено је са 30 дана на 2–5 дана након имплементације програма USAID-а, односно, кроз улагање у „меку“ инфраструктуру Мозамбика.⁶⁰

Такође, Мозамбик је корисник средстава намењених за изградњу трговинског капацитета, која се пружају у оквиру Проширеног интегрисаног оквира (*Enhanced Integrated Framework – EIF*).⁶¹

Национални управни одбор EIF-а идентификовао је пет области у којима би Мозамбик требало да добије подршку од донатора: 1) идентификовање и смањење утицаја нецаринских баријера у трговини; 2) дефинисање и спровођење националне извозне стратегије; 3) припремање и преговарање о захтевима за приступ тржишту у домену стратешки важних делатности услужног сектора, у оквиру регионалних трговинских споразума; 4) процењивање трошкова и користи од примене TFA и израда нацрта за његову имплементацију; и 5) успостављање пословних веза између домаћих предузећа и индустрије рударства.⁶²

Међутим, кључно јесте пружити помоћ Мозамбику да: 1) диверсификује извоз; 2) реши проблем монокултуралности, односно да умањи зависност привреде од извоза недовољно разноврсне робе; и 3) оствари већи степен интеграције у међународним ланцима производње.⁶³

За групу земаља ниског дохотка, којој припада Мозамбик, процена утицаја мера из домена олакшавање трговине на трансакционе трговинске трошкове и билатералне трговинске токове указује да су најзначајније реформе извршене у следећим областима: царинске формалности (поједностављење и усклађивање докумената, аутоматизација и рационализација процедура) и доступност информација.⁶⁴

С обзиром на потенцијално смањење трошкова унутар ових области и повећање трговинских токова, а имајући у виду области у којима Мозамбик још увек није постигао задовољавајуће резултате, пожељно би било учинити следеће: 1) омогућити доступност свих докумената и образаца потребних за царинске процедуре на веб-сајту царине и благовремено пружати неопходне информације о променама прописа и политика које утичу на активности спољнотрговинских учесника; 2) побољшати доступност информација о увозним и извозним процедурама, царинским стопама, правилима и примерима царинске

⁶⁰ OECD/WTO, “Aid for Trade in Action”, 2013, p. 33.

⁶¹ Trade Policy Review Mozambique, p. 27.

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*, p. 28.

⁶⁴ OECD, “Mozambique Trade facilitation performance”, доступно на адреси: <http://www.compareyourcountry.org/trade-facilitation/en/1/default/MOZ/default>, 17.5.2022.

класификације робе; 3) проширити домен прихватања копија докумената и смањити број докумената потребних за увоз и извоз; 4) привести крају развој аутоматизованих процедура за управљање ризиком, унапредити капацитет информационо-технолошких (*Information Technology - IT*) система за електронску размену података и побољшати квалитет телекомуникационих и ИТ решења која подржавају аутоматизацију граничних процеса; и 5) комплетирати развој SW система, који је и даље у фази израде и обезбедити убрзани поступак контроле кварљиве робе и робе којој се пружа преференцијалан третман на тржишту.⁶⁵

Закључак

Најмање развијене земље света могу да остваре виши степен привредног развоја кроз повећање спољне трговине. Међутим, приликом покушаја да приступе међународном тржишту врло често наилазе на многобројне трговинске баријере. Ограничавајуће дејство трговинских баријера онемогућава спољнотрговинске учеснике из сиромашних земаља да прошире обим пословања и диверсификују своју структуру, како у производњи тако и у извозу.

Привреда Мозамбика је у великој мери заснована на екстракцији природних ресурса, углавном угља и бројних минерала, без изгледа да се овакво стање промени, нарочито након открића великих резерви природног гаса у басену Ровума, у провинцији Кабо Делгадо. Извозна структура Мозамбика и даље је недовољно разноврсна, при чему више од половине вредности извоза чине рудна богатства.

Географска локација Мозамбика представља природну улазну и излазну тачку за кретање робе ка суседним земљама без излаза на море, што је скопчано са ризиком од појаве „загушења“ транспортне мреже земље. Како се обим робе у транзиту повећава, тако ће се и ниво оптерећености саобраћајница интензивирати. С друге стране, велика кашњења у транспорту и процесу царињења робе на граничним прелазима представљају значајан извор трговинских трошкова.

Високи трговински трошкови могу одвратити спољнотрговинска предузећа из Мозамбика од појединих извозних тржишта, чиме се ограничавају њихове могућности за диверсификовање извоза по просторној основи. Сходно томе, мере из домена олакшавања међународне трговине не треба спроводити као својеврстан административни алат, чије се поље деловања односи на процедуре које се обављају на граничним прелазима, већ као фактор развоја националне економије. У том погледу, треба нагласити да изградња трговинског и транспортног капацитета не може бити сама по себи циљ. Да би се

⁶⁵ *Ibid.*

изградила основа за остваривање већег учешћа у међународној трговини и стицање правичног удела у добицима од трговине, Мозамбик треба да приступи изградњи трговинског капацитета као карактеристици ефективног привредног развоја.

У Мозамбику би изградња трговинског капацитета требало да буде усредсређена на решавање кључних ограничења на страни понуде у пољопривредном сектору. Пољопривреда обезбеђује егзистенцију за већи део становника, што је од суштинског значаја за обезбеђивање сигурне снабдевености храном. Земља се суочава са два кључна развојна проблема у том домену. Недовољно развијена инфраструктура, која је добрим делом уништена грађанским ратом, отежава успостављање тржишно оријентисане пољопривредне производње, док високи транспортни трошкови чине сировине скупим и одржавају цене пољопривредних произвођача на ниском нивоу.

Такође, помоћ за изградњу трговинског капацитета Мозамбика треба превасходно да буде усмерена на области које подржавају сопствене извозне капацитете земље, с обзиром на то да у суштини може помоћи да постоји латентна претња у виду намере земаља донатора да искористе приступ обиљу природних ресурса. Из тог разлога, ова врста помоћи треба да буде вођена развојним потребама Мозамбика и не сме бити резултанта унапред утврђеног исхода преговора, нарочито уколико се њиме подрива извозни потенцијал земље корисника помоћи.

Како би се све претходно наведено остварило, потребно је изменити или укинути постојеће билатералне трговинске споразуме између Мозамбика и развијених земаља и створити основу за покретање процеса индустријализације, будући да је тренутни ниво привредног развоја Мозамбика последица одвијања економских активности у којима доминира закон опадајућих приноса.

Библиографија

- Bjelić, Predrag, "Trade Facilitation: Removing Administrative Trade Barriers", *Vestnik Universiteta međunarodnog biznasa*, Vol. 11, Nr. 1/2005.
- Faria, Julia, "Key economic indicators of Mozambique – statistics & facts", доступно на адреси: https://www.statista.com/topics/8992/key-economic-indicators-of-mozambique/#topicHeader_wrapper, 4.5.2022..
- Grainger, Andrew, "Trade Facilitation: A Conceptual Review", *Journal of World Trade*, Vol. 45, Nr. 1/2011.
- Jalal, Rashed, Din Ikram Qiyamud, Mushtaq Fatima, Ghosh Amit, Gauny Josselin, Barelli Daniele, Muchoney Doug, Cassam Khalid, Falcone Marco, Matieu Henry, *A rapid geospatial analysis of Nampula and Cabo Delgado provinces in Mozambique*, FAO, Rome, 2022.

- Marie Penvenne, Jeanne, „Mozambique”, доступно на адреси: <https://www.britannica.com/place/Mozambique>, 6.5.2022.
- O'Neill, Aaron, „Mozambique: Main export partners in 2019”, доступно на адреси: <https://www.statista.com/statistics/507805/most-important-export-partner-countries-for-mozambique/>, 6.5.2022.
- Sakyi, Daniel, Kwaku Afesorgbor, Sylvanus, „The Effects of Trade Facilitation on Trade Performance in Africa”, *Journal of African Trade*, Vol. 6, Nr. 1-2/2019.
- Seck, Abdoulaye, „Trade facilitation and trade participation: Are sub-Saharan African firms different?”, *Journal of African Trade*, Vol. 3, Nr. 1-2/2016.
- Бјелић, Предраг, Марковић, Иван, Поповић Петровић, Ивана, „Нецаринске баријере у међународној трговини земаља у развоју и искуство ЦЕФТА 2006”, *Економске идеје и пракса*, бр. 14/2014.
- Поповић Петровић, Ивана, *Административне баријере и изградња институционалног капацитета у међународној трговини*, докторска дисертација, доступно на адреси: <https://nardus.mppn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/2209/Disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, 11.5.2022.
- Хубени, Маријан, „Нова решења у Светској економији”, *Политичка мисао*, бр. 1/1964.

Sanja Marković

TRADE FACILITATION IN MOZAMBIQUE

ABSTRACT

The subject of this paper is the analysis of the specific trade position of Mozambique, whose model of economic development is based on the extraction of natural resources. According to the United Nations classification, Mozambique is categorized as one of The Least Developed Countries (LDCs) in the world, which are extremely vulnerable to exogenous shocks and natural disasters. In addition, they encounter many barriers in international trade, which lead to increase of trade costs. This paper will point out the possibilities of overcoming these difficulties through the implementation of the Trade Facilitation Agreement (TFA), adopted under the World Trade Organization; as well as through investment in trade-capacity building, which should open opportunities for Mozambique to achieve a higher level of integration into international trade.

Keywords: trade costs, Mozambique, Trade Facilitation Agreement (TFA), trade-capacity building.

UDK 327(430:410)
Biblid 0543-3657, 73 (2022)
Год. LXXIII, бр. 1185, стр. 51–74
Прегледни научни рад
Примљен: 26. 2. 2022.
Прихваћен: 6. 5. 2022.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2022.73.1185.3
CC BY-SA 4.0

*Бојан С. МАРИЋ*¹

Политички односи Савезне Републике Немачке и Велике Британије након Брегзита

САЖЕТАК

Основни задатак рада представља утврђивање главних детерминанти немачко-британских политичких односа, с посебним нагласком на развој поменутих односа након Брегзита. У уводном делу рада изложене су околности под којима је Британија напустила ЕУ, у светлу чињенице да је тај процес представљао први случај напуштања ЕУ од стране једне њене чланице. Назначене су основне контуре немачко-британских односа, као и изазови који предстоје пред СР Немачком у циљу њене чврсте решености да се очува ЕУ и адекватно одговори на нове изазове у складу са превирањима на глобалном плану. Напуштањем ЕУ од стране њене друге по снази економије и треће најмногољудније државе, улога СР Немачке у обликовању пост-брегзитовске уније долази до све већег изражаја.

Централни део рада посвећен је анализи спољнополитичких агенди двеју држава у пост-брегзитовским околностима. Изласком Велике Британије из ЕУ, пред њеном владом се неизоставно наметнуо задатак осмишљавања нове спољнополитичке доктрине Британије и њене улоге у свету. Иако основне контуре немачке спољнополитичке доктрине укорењене у вишедеценијској традицији остају непромењене, у складу са глобалним превирањима и неповољним током пандемије корона вируса, у новом коалиционом споразуму немачке владе примећује се најава амбициознијег приступа у сагласју са својим евроатлантским партнерима.

¹ E-mail: bojan.erdoglija@gmail.com

У завршном делу рада указује се на перспективе будућих односа између двеју држава у складу са њиховом традицијом, основним правцима њихове спољне политике, као и измењеним геополитичким пејзажом. Срж будућих билатералних односа између двеју држава неизоставно ће се одвијати се у светлу чињенице да Немачка, као чланица ЕУ, има обавезу да гради заједничку спољну и безбедносну политику у оквиру европске агенде.

У разматрању опредељеног предмета истраживања, коришћене су различите методе истраживања. Од основних метода сазнања примењене су метода анализе и синтезе. Од општенаучних метода коришћене су хипотетичко-дедуктивна и историјска метода.

Кључне речи: Брезит, СР Немачка, Велика Британија, спољна политика, Европска унија, НАТО, Заједничка декларација

Уводна разматрања

На референдуму који је одржан 24. јуна 2016. године 51,89% Британаца одлучило се за излазак њихове државе из Европске уније (тзв. Brexit), док је за останак гласало 48,11%. Излазност је износила високих 72,2%.² Референдумско питање је гласило „Да ли Уједињено Краљевство (службено Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске) треба да остане чланица ЕУ или да напусти ЕУ?“³ Енглеска и Велс подржали су излазак Британије из ЕУ, док су Северна Ирска и Шкотска гласале за останак. Референдум са сличним питањем одржан је и 1975. године, када се 67% грађана изјаснило за останак Британије у тадашњој Европској економској заједници. Активирањем члана 50 Лисабонског уговора, 29. марта 2017. године, Велика Британија је и званично покренула двогодишњу процедуру раздруживања са ЕУ.⁴ Напуштање ЕУ од стране Британије, након чланства од 1973. године, представља највећи потрес у историји ЕУ. Након шест фаза проширења ЕУ, почев од 1973. године и пријема Краљевине Данске, Републике Ирске и

² „Британија гласала за излазак из ЕУ“, РТС, 2016, доступно на адреси: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/2362685/poslednji-sat-glasanja-o-bregzitu-oci-brisela-uprte-u-britaniju.html>, 11.4.2022.

³ Уједињено Краљевство створено је низом Закона о унији (*Act of Union*), који су ујединили Енглеску, Шкотску и Велс са Северном Ирском.

⁴ Лисабонски уговор ступио је на снагу 1. децембра 2009. године. Уговор је заменио Европски устав, који је одбачен на референдумима у Француској и Холандији 2005. године. Уговором је извршена реорганизација европских институција, укључујући увођење функције председника Европског савета и шефа дипломатије ЕУ (Високи представник за спољну политику и безбедност). Такође, уговором је ојачана улога европског парламента у законодавном процесу, као и утврђена квалификована већина у савету ЕУ. ЕУ је ступањем на снагу овог акта стекла међународни правни субјективитет. Видети више у: Жаклина Новичић, „Новине у спољној и безбедносној политици Европске уније“, *Међународни проблеми*, бр. 3/2010, стр. 397–417.

Британије, закључно са 2013. годином и пријемом Републике Хрватске, ЕУ се кроз Брежит суочава са првим дезинтеграционим процесом.

Ново доба у односима између ЕУ и Британије почело је последњег дана 2020. године, када је и званично завршен процес изласка Британије из „европске породице народа“. Велика Британија је постала прва чланица у историји ЕУ која је иступила из њеног чланства, која сада има 27 чланица. Парламент Европске уније након изласка Британије из ЕУ има 46 мање посланика, тако да ће ЕП уместо 751 имати 705 парламентарних заступника.⁵ Потписивањем трговинског споразума између Британије и ЕУ, 30. децембра 2020. године, Британија је напустила јединствено тржиште ЕУ и царинску унију. Споразум је у име Британије потписао премијер Борис Џонсон (*Alexander Boris de Pfeffel Johnson*), док су у име ЕУ споразум потписали председник Европског савета Шарл Мишел (*Charles Michel*) и председница Европске комисије Урсула фон дер Лајен (*Ursula Gertrud von der Leyen*).⁶ Последњи чин у саги дужој од четири године, обележеној исцрпљујућим преговорима и политичким турбуленцијама на обе стране, наступио је 28. априла 2021. године када је Европски парламент великом већином гласова одобрио трговински споразум, чиме је трасиран пут ка његовој пуној примени.

Трговински споразум представљао је завршетак друге фазе Брежита. Прву фазу представљао је Споразум о изласку Велике Британије из ЕУ (*Withdrawal Agreement*), заједно са ревидираним Протоколом о Ирској и Северној Ирској (*Protocol on Ireland and Northern Ireland*) и Политичком декларацијом (*Political Declaration*), потписаним између двеју страна 17. октобра 2019. године. До краја 2020. године уговорне стране обавезале су се да се договоре о споразуму о слободној трговини, како се трговина не би обављала у складу са правилима Светске трговинске организације, што би довело до нових царина, граничних контрола и других баријера које ометају слободну трговину. До момента потписивања трговинског споразума текао је прелазни период у односима између двеју страна, током којег је Британија и даље била чланица јединственог ЕУ тржишта и царинске уније. За време прелазног периода Британија је била у обавези да спроводи законе ЕУ, али без заступљености у институцијама Уније, што значи да њени посланици нису могли да гласају у парламенту, док министри нису могли да присуствују састанцима на

⁵ Више о томе вид. Жаклина Новичић, „Евроскептицизам и Европски парламент: парадокс узajамне легитимације“, *Међународни проблеми*, бр. 2/2019, стр. 164-165.

⁶ „Џонсон потписао трговински споразум ЕУ“, *Политика*, Београд, 2020, доступно на адреси: <https://www.politika.rs/sr/clanak/469907/Dzonson-potpisao-trgovinski-sporazum-sa-EU>, 3.1.2022.

⁷ Након 47 година Велика Британија напустила Европску унију, *Политика*, Београд, 1.2.2020, доступно на адреси: <http://www.politika.rs/sr/clanak/447023/Svet/Nakon-47-godina-Velika-Britanija-napustila-Evropsku-uniju>, 4.1.2022.

високом нивоу.⁷ Потписивањем трговинског споразума избегнут је тврди „Брегзит“, од којег су многи у ЕУ страховали.⁸

Према мишљењу др Огњена Прибићевића, научног саветника у Институту друштвених наука у Београду, „одлука грађана Уједињеног Краљевства да на референдуму одржаном 23. јуна 2016. године напусте Европску унију једна је од најважнијих у последњих педесетак година. Одлука је означила почетак нове, треће фазе у развоју политичких односа у Европи након Другог светског рата. Прва фаза је започела након завршетка Другог светског рата, а друга након краја Хладног рата и уједињења Немачке“.⁹ Суочена са изласком из наднационалне организације чија је чланица била безмало пола века, британска политичка и интелектуална елита суочила се са процесом осмишљавања нових спољнополитичких приоритета.

Немачко-британски односи су свепрожимајући, како у домену спољнополитичке и безбедносне сарадње, тако на нивоу економије и културне сарадње. Уз Француску, Немачка је у ЕУ са Британијом у области безбедносне политике имала најинтензивнију сарадњу.¹⁰ Поред континуиране сарадње у оквиру ЕУ, Немачка и Британија у оквиру заједничког институционалног оквира блиско сарађују и у међународним организацијама попут НАТО, Г7, Г20, Светске трговинске организације и Светске здравствене организације. Такође, свеобухватну сарадњу употпуњује заједничко ангажовање на пољу борбе против климатских промена, оличено у потписивању Париског споразума и Конвенције о биолошком диверзитету.¹¹

На основу података Немачког савезног министарства за економске послове и економију, спољнотрговинска размена између двеју држава износила је током 2020. године близу 102 милијарде евра, при чему је Немачка извезла у Велику Британију робу у вредности 66,7, а увезла 34,7 милијарди евра. За Немачку је Британија на листи спољнотрговинских партнера током 2020. године била на осмом месту.¹² За Немачку је

⁸ Миленко Пешић, „Муке с Брежитом тек улазе у другу фазу“, *Политика*, Београд, 31.1.2020, доступно на адреси: <https://www.politika.rs/sr/clanak/447004/Svet/Muke-s-Bregzitom-tek-ulaze-u-drugu-fazu>, 3.1.2022.

⁹ Огњен Прибићевић, „Британска дипломатија новца и трговине“, *Међународни проблеми*, бр. 2/2019, стр. 137–138.

¹⁰ *Deutschland und Großbritannien / Vereinigtes Königreich: Bilaterale Beziehungen*, Auswärtiges Amt, Berlin, 2021, доступно на адреси: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/grossbritannien-node/bilateral/206396>, 6.1.2022.

¹¹ „UK-Germany joint declaration“, Foreign, Commonwealth & Development Office GOV.UK, London, 2021.

¹² „Facts about German foreign trade“, Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (BMWi), Berlin, July 2021, доступно на адреси: https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Publikationen/Aussenwirtschaft/facts-about-german-foreign-trade.pdf?__blob=publicationFile&v=6, 6.1.2022.

чланство Британије у ЕУ у економском смислу, поред високе спољнотрговинске размене и инвестиција са обе стране, било значајно и у вредносном смислу, имајући у виду да су обе државе са својим либералним приступом економији представљале контратежу протекционистичком блоку предвођеног Француском.¹³

Напуштањем ЕУ од стране њене друге по снази економије која је учествовала у бруто-домаћем производу уније са 15 процената,¹⁴ и која је представљала њену трећу најмногољуднију државу са 67 милиона становника, улога СР Немачке у обликовању пост-брегзитовске уније долази до све већег изражаја.¹⁵ Поред економских и демографских фактора, британске спољнополитичке и војне карактеристике додатно су утицале на њену важност у функционисању ЕУ, с обзиром на чињеницу да Британија уз Француску чини једину чланицу ЕУ са сталним местом у Савету безбедности Уједињених нација, као и да су британски војни капацитети чинили четвртину европских.¹⁶ Као најјача привреда ЕУ (25,1 % БДП-а ЕУ)¹⁷ и њена најмногољуднија чланица (83 милиона становника),¹⁸ која од самог почетка процеса европских интеграција заједно са Француском чини њено језгро, фокус јавности неизоставно је усмерен ка Немачкој. Искушења немачког ангажмана у поменутом процесу, додатно су оптерећена неповољним током пандемије корона вируса, као највеће пандемије са којом се суочило човечанство у последњих стотину година, од пошаста проузроковане Шпанском грозницом (јануар 1917. – децембар 1920. године).

¹³ Leopold Traugott, *How Brexit will affect Germany's role in the EU*, London School of Economics, London, 2018, доступно на адреси: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2018/05/18/how-brexit-will-affect-germanys-role-in-the-eu/>, 6.1.2022.

¹⁴ "Which Member States have the largest share of EU's GDP?", *Eurostat*, Brisel, 2018, доступно на адреси: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180511-1>, 12.4.2022.

¹⁵ Office for National Statistics, "Population estimates for the UK, England and Wales, Scotland and Northern Ireland: mid-2020", London, доступно на адреси: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/bulletins/annualmidyea rpopulationestimates/mid2020#the-uk-population-at-mid-2020>, 5.1.2022.

¹⁶ RAND Corporation, "Defence and Security after Brexit", Santa Monica, 2017, доступно на адреси: <https://www.rand.org/randeurope/research/projects/defence-and-security-after-brexit.html>, 5.1.2022.

¹⁷ "Which EU countries had the highest GDP in 2020?", *Eurostat*, Brisel, 2021, доступно на адреси: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211220-1>, 12.4.2022.

¹⁸ "Current population of Germany", Statistisches Bundesamt, Berlin, 2022, доступно на адреси: https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Current-Population/_node.html, 11.4.2022.

Нова британска спољнополитичка доктрина након Бреگزита

Изласком Велике Британије из ЕУ, пред њеном владом се неизоставно наметнуо задатак осмишљавања нове спољнополитичке доктрине Британије и њене улоге у свету.¹⁹ Под наративом „Глобална Британија“ започет је процес обликовања нове агенде у приступу Британије међународној политици која би државу учинила моћнијом, јачом, безбеднијом и богатијом. Темељ тог концепта представља покушај да се глобалним приступом и билатералним споразумима надомести кидање веза са ЕУ.²⁰ Усредсређеност Британије на домаће теме, попут референдума о Бреگزиту и шкотског референдума о независности, резултирала је њеним одустајањем од активнијег учешћа у решавању главних изазова у међународним оквирима.

Током месеца марта 2021. године, британска влада објавила је документ под називом „Глобална Британија у доба конкурентности: Интегрисани преглед безбедности, одбране, развоја и спољне политике“, у оквиру којег је премијер Џонсон представио визију владе у наредних десет година и активности које ће бити предузете у том циљу.²¹ Доктрина обликована у поменутом документу настала је као плод сарадње владе са бројним организацијама и стручњацима из наведених области у периоду дужем од једне године. За разлику од претходног документа исте тематике, усвојеног током другог премијерског мандата Дејвида Камерона (*David Cameron*), под називом „Стратегија националне безбедности и преглед стратешке одбране и безбедности“ (*National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015*) дошло је до значајних промена у свету и позиције Британије у њему.²²

Захваљујући разгранатој дипломатско-конзуларној мрежи и добро обученом особљу, британска влада је са пуно оптимизма ступила у процес обликовања пост-брегзитовске спољнополитичке агенде. Упркос окончању свог чланства у ЕУ, Лондон је и даље задржао институционалне полуге утицаја у међународним телима, који једну државу чини респектабилном силом на глобалном нивоу. Велика Британија је задржала позицију сталне чланице СБ Уједињених нација

¹⁹ Изрази Велика Британија, Уједињено Краљевство и Британија користе се као синоними у раду.

²⁰ Claudia Major, Nicolai von Ondarza, “No “Global Britain” after Brexit”, *German Institute for International and Security Affairs*, Nr. 24/2018, p. 1.

²¹ Вид. више “Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy”, доступно на адреси: <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>, 2021, 7.1.2022.

²² С.Д., „Објављен документ „Глобална Британија у доба конкурентности“, *Данас*, доступно на адреси: <https://www.danas.rs/svet/objavljen-dokument-globalna-britanija-u-doba-konkurentnosti/>, 7.1.2022.

са правом вета, чланице блока најмоћнијих економија у свету (Г7, Г20), Савета Европе, НАТО пакта, статус нуклеарне силе, чланице Организације за европску безбедност и сарадњу, као и неких флексибилних формата сарадње, попут Е3 (Немачка, Француска и Британија), 5+1 који се односи на решавање питања иранског нуклеарног програма (формат који обухвата пет сталних чланица СБ УН плус Немачку) и одбрамбени савез АУКУС (Британија, Аустралија и САД).²³ Као некадашња велика империја, Британија је задржала утицај кроз интензивну сарадњу са државама Комонвелта, од којих је већина била у саставу британске империје.²⁴ Традиционално блиске везе са Сједињеним Америчким Државама, ојачане су сарадњом Британије и САД у погледу савеза обавештајних служби под називом „Пет очију“ (*Five eyes*), у коме учествују још и Канада, Аустралија и Нови Зеланд.

На више од стотину страна нове спољнополитичке стратегије, значајна пажња поклања се британској мекој моћи, која представља за сваку државу једну од важних полуга које одређују њену позицију у међународним односима. Привилегован статус енглеског као глобалног језика (*Lingua franca*) доприноси одржавању меке моћи Британије на међународном плану. Отвореност британског друштва, континуитет и отпорност политичког система, образовни систем кога краси интеграција милиона даровитих студената из читавог света и припадност на листи најпрестижнијих светских универзитета, као и спорт и популарна култура, чине да Британија представља један од симбола меке моћи савременог света. „О значају светског брэнда Уједињеног Краљевства говори и то да је само Универзитет у Кембриџу ишколовао више добитника Нобелове награде него сви руски и кинески универзитети заједно“.²⁵ Током 2019. године скоро 500. 000 студената широм света одабрало је да се школује у Британији, чинећи је другом најпопуларнијом државом у свету по броју страних студената. Под окриљем Британског савета (*British Council*) у преко стотину држава више од стотину милиона људи шири своја знања о британској култури и енглеском језику.²⁶

Иако је мека моћ Британије један од њених главних адута у обликовању нове спољнополитичке агенде, у свом стратешком документу британска влада је одлучила да смањи буџет за развојну помоћ са 0,7 на 0,5% БДП-а. Питање је да ли оваквим приступом сама

²³ Claudia Major, Nicolai von Ondarza, “Germany, the EU and Global Britain: So Near, Yet So Far”, *German Institute for International and Security Affairs*, SWP Comment 2021/C 31, Berlin, 2021, p. 2.

²⁴ Више о Комонвелту, његовој организацији и структури вид. Борис Кривокапић, *Актуелни проблеми међународног права*, Службени гласник, Београд, 2011.

²⁵ О. Прибићевић, стр. 7.

²⁶ Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy, p. 52.

влада противречи својој агенди „глобалне Британије“ и чврстој посвећености мултилатерализму.²⁷ За 2021. годину влада је определила пет милијарди фунти мање у односу на 2019. годину. Британска влада је у континуитету од 2013. године трошила на развојну помоћ 0,7% БДП-а у складу са препорукама УН, а од 2015. године влада има и законску обавезу да достигне циљани износ. Британија је годинама била једина од водећих светских економија која је испуњивала препоруке УН у овој области. Примера ради, иако су Сједињене државе највише новца издвајале у свету по основу развојне помоћи, удео у њиховом БДП-у на основу ове ставке износио је током 2019. године 0,16%. Немачка, која је после САД заузела друго место у свету по основу овог критеријума, издвајала је само 0,6% свог БДП-а.²⁸

У јачању самопоуздања након изласка из ЕУ у прилог британским властима ишла је и снага британске економије. Према подацима Међународног монетарног фонда (ММФ), на основу величине бруто домаћег производа (БДП), Британија се налази на петом месту највећих светских економија, чији БДП је на крају 2019. године износио 2,83 хиљада милијарди долара.²⁹ Осовина њене економије огледа се у снажном сектору услуга, финансијском и сектору осигурања, односно у терцијарном сектору. Чувени лондонски Сити (*City of London*), као централна градска зона у Лондону, представља од 19. века водећи финансијски центар света. Британија представља једну од највећих трговачких држава света. Према подацима америчке Централне обавештајне агенције, Британија је током 2020. године заузимала дванаесту позицију у свету по вредности извоза у висини од близу 400 милијарди долара.³⁰ Према подацима Немачког савезног министарства за економске послове и економију, увоз британске економије током 2020. године износио је 634,7 милијарди долара.³¹ На основу података о спољнотрговинској размени, евидентно је у којој мери је британска економија интегрисана у глобалну. Британска економија је позната као једна од најлибералнијих у свету, при чему је током 2021. године била седма у свету по индексу економских слобода, док је на нивоу европског континента заузимала трећу позицију од ранжираних 45 држава.³²

²⁷ C. Major, N. von Ondarza, p. 2.

²⁸ William Worley, "Breaking: UK cuts aid budget to 0.5% of GNI", 2020, доступно на адреси: <https://www.devex.com/news/breaking-uk-cuts-aid-budget-to-0-5-of-gni-98640>, 9.1.2022.

²⁹ Research FDI, "The top 20 largest economies in the world by gdp", доступно на адреси: <https://researchfdi.com/world-gdp-largest-economy/>, 9.1.2022.

³⁰ World's Top Exports, "World's Top Export Countries", 2021, доступно на адреси: <https://www.worldstopexports.com/worlds-top-export-countries/>, 9.1.2022.

³¹ Facts about German foreign trade, интернет извор без броја стране.

³² The Heritage Foundation, "2021 index of economic freedom", Washington, 2021, доступно на адреси: https://www.heritage.org/index/pdf/2021/countries/2021_IndexofEconomicFreedom-United-Kingdom.pdf, 9.1.2022.

Једна од централних тачака стратегије „Глобалне Британије“ чини питање склапања нових трговинских аранжмана између Британије и других држава и трговинских блокова. Као чланица ЕУ британска влада није могла да самостално преговара о Споразумима о слободној трговини са државама које нису биле чланице ЕУ. ЕУ је одговорна за трговинску политику својих држава чланица, у чије име преговоре обавља Европска комисија. Након изласка из ЕУ, Британији се омогућује већи маневарски простор по питању склапања нових споразума. Тврдо крило конзервативаца, окупљено око премијера Џонсона, управо из тих разлога заговарало је опцију „тврдог“ Брексита. Саветодавну улогу британској влади и њеном премијеру у изградњи и склапању нових трговинских споразума има Стратешка саветодавна трговинска група, која је основана у априлу 2019. године.³³

Споразуми о слободној трговини омогућавају отварање нових тржишта за британску робу и услуге, стварају већу сигурност у виду усвајања јасних правила о заштити права интелектуалне својине, јавних набавки и конкуренције, као и одличну прилику за заштиту постојећих и нових инвестиционих подухвата. Британија је већину трговинских споразума којима је била обухваћена преточила у сепаратне трговинске споразуме. Трговински споразум између Велике Британије и ЕУ покрива близу 50% укупног британског извоза.³⁴ Нови споразуми, попут споразума са Канадом, Јапаном и Јужном Корејом обухватају додатних 11%. Последњи споразум који је Британија потписала је трговински споразум са Аустралијом, и то 17. децембра 2021. године.³⁵ У току су преговори Британије са Сједињеним Државама и Индијом, као и стремљења да се Британија прикључи Свеобухватном и прогресивном споразуму за Транс-пацифичко партнерство (*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership*), који обухвата следеће државе: Аустралију, Брунеје, Канаду, Чиле, Јапан, Малезију, Мексико, Нови Зеланд, Перу, Сингапур и Вијетнам.

Нова стратегија наглашава потребу за новим спољнополитичким иницијативама у значајно промењеном међународном контексту. Изласком из европског блока, Британија нема више обавезу усклађивања своје спољне политике под окриљем спољнополитичке архитектуре ЕУ, чиме су у први план стављају британски интереси. Иако је скоро пола века била чланица ЕУ, Британија је од самих почетака чланства

³³ Видети више у: GOV.UK, “Strategic Trade Advisory Group”, London, 2019, доступно на адреси: <https://www.gov.uk/government/groups/strategic-trade-advisory-group#contents>, 10.1.2022.

³⁴ *The EU-UK Trade and Cooperation Agreement*, An official website of the European Union, доступно на адреси: https://ec.europa.eu/info/strategy/relations-non-eu-countries/relations-uk-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en, 11.1.2022.

³⁵ GOV.UK, “UK and Australia sign historic trade deal”, London, 2021, доступно на адреси: <https://www.gov.uk/government/news/uk-and-australia-sign-historic-trade-deal>, 11.1.2022.

исказивала дозу колебања и мањак ентузијазма у светлу развоја европског пројекта, при чему би посебно требало да се нагласи да је само након две године од уласка у тадашњу Европску економску заједницу на острву одржан референдум под питањем „Мислите ли да Уједињено Краљевство треба да остане држава чланица Европске заједнице (Заједничког тржишта)?”. Британци су током готово полувековног боравка под европским оквиром доминантно следили политику властитих националних интереса, при чему су највише били заинтересовани да преовлада либерални приступ у економским интеграцијама. Од делимичног приступа Шенгенском споразуму, одбијању приступа ка усвајању заједничке европске валуте и социјалне повеље, закључно са амбивалентним ставом по питању заједничке спољне и безбедносне политике, над ЕУ је константно лебдео „дух” британског скептицизма према европском пројекту.³⁶ Атлантски аспект геополитичког вектора, оличен у НАТО савезу и тесним историјским везама са САД, представљали су за Британију чвршћи ослонац у спољнополитичком контексту, што јој је неизоставно омогућавало да такву позицију користи као преговарачку полуту у односима са ЕУ.³⁷

У уводном делу новоусвојене стратегије наглашава се да је одлика новог глобалног поретка растући значај Индо-пацифичког региона. Овај регион је у стратегији означен као круцијалан и из аспекта економских и геополитичких интереса за Британију. Његова економска снага намеће неопходност продубљивања економских односа. У стратегији „Глобална Британија” наводи се да ће у геополитичком контексту британска влада стремити ка продубљењу односа са државама региона доприносећи регионалној стабилности. То значи да ће током наредне деценије настојати да се наметне као кључна европска сила у региону. Посебан значај придаје се односима са Народном Републиком Кином, где се истовремено наглашава корист коју Британија и Кина имају од билатералне трговине и инвестиција, као и претња коју Кина представља по британску економску сигурност. Упркос испреплетаности двеју економија, „Британија неће оклевати да стане у одбрану наших вредности и интереса онде где су они угрожени или ако Кина делује кршењем постојећих споразума”.³⁸

Поред важности меке моћи у реализацији циљева назначених у стратегији, у документу се наглашава значај тврде моћи, пре свега

³⁶ Žana Mrkonjić, “Od britanske konstantne polupripadnosti do potpunog izlaska iz Evropske unije”, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 22/2016, стр. 93.

³⁷ За ретроспективни преглед чланства УК у ЕУ видети више у: Милош Петровић, „Брегзит као исход амбивалентне британске политике према европској интеграцији”, *Међународни проблеми*, бр. 3/2020, стр. 532–536.

³⁸ Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy, pp. 62–63.

оличене у повећању безбедносних потенцијала државе. У намери да ојача и модернизује војне капацитете, најављен је најамбициознији програм инвестиција у одбрану од завршетка Хладног рата.³⁹ Висина улагања ће прећи 2% БДП-а, који представља обавезан праг за сваку чланицу НАТО, чиме се жели послати чврста порука савезницима о посвећености владе очувању прокламованих вредности савеза. У стратегији је наведено повећање војног буџета за 24 милијарди фунти у наредне четири године, чиме би се задржало прво место на листи европских НАТО чланица на основу војне потрошње.⁴⁰

Повећање војне потрошње и најављена ангажовања под окриљем Северноатлантске алијансе указују да ће Лондон задржати позицију војног лидера Европе. Таквим приступом у одбрамбеном домену Британија настоји да очува специјалне везе са Сједињеним Државама, које на основу изложеног у стратегији остају њен савезник број један. „Однос са Сједињеним Државама за нас ће остати најважнији у билатералним односима, суштински у кључним алијансама попут НАТО и „Пет очију“, као и због тога што је САД наш најважнији трговински партнер и инвеститор са највише улагања“.⁴¹ Темелј снажних билатералних односа између двеју држава чини заједничка историја и језик, приврженост заједничким вредностима – заједничка вера у демократију, владавину права и фундаменталне слободе.

Излазак Британије из ЕУ није наишао на одушевљење тадашње америчке администрације Барака Обаме (*Barack Hussein Obama II*), која је уочи самог гласања упућивала снажне поруке подршке опцији која је заговарала останак краљевства у ЕУ. Постојала је процена да је за интересе САД и њихове односе са Британијом, од важности да се Британија одлучи на референдуму за даље битисање у ЕУ, чиме би преко свог највернијег прекоокеанског савезника задржала јак геополитички утицај у оквиру ЕУ.

Након што је на челу америчке администрације спољнополитички изолационистички настројеног председника Доналда Трампа (*Donald John Trump*) наследио евроатлантистички оријентисан председник Џозеф Бајден (*Joseph Robinette Biden*), очекује се да у складу са доктрином представљеном у Стратешком прегледу односи између двеју држава

³⁹ Стефан Јојић, *Стратегија за глобалну Британију у веку надметања – између империјалне носталгије и ризика од пренапрезања*, Београд, 2021, доступно на адреси: <https://www.sektorbezbednosti.com/strategija-za-globalnu-britaniju-u-veku-nadmetanja-izmedu-imperijalne-nostalgije-rizika-od-prenaprezanja/>, 11.1.2022.

⁴⁰ Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy, p. 72.

⁴¹ *Ibid.*, p. 20.

буду настављени у духу традиционалне посвећености принципима мултилатерализма и слободне трговине.

Нова немачка влада са старом спољнополитичком агендом

Савезни парламентарни избори у СР Немачкој одржани су 26. септембра 2021. године. На изборима је највише гласова освојила Социјалдемократска партија (СПД) са укупно освојених 25,7% гласова, док је Хришћанско-демократска Унија (ЦДУ) канцеларке Меркел (*Angela Dorothea Merkel*), заједно са својим вишедеценијским партнерима Хришћанско-социјалном унијом (ЦСУ), после 16 година на власти отишла у опозицију.⁴² Поред првопласираних социјалдемократа, нову владајућу већину чине Зелени (Савез 90/Зелени) и либерали (Слободна демократска партија, ФДП). За новог, деветог послератног канцелара изабран је Олаф Шолц (*Olaf Scholz*), вицеканцелар и савезни министар финансија у претходној влади сачињеној од стране ЦДУ и СДП, тзв. Велике коалиције (*Große Koalition*), која обухвата две највеће немачке послератне странке.

Нова владајућа већина усвојила је коалициони споразум под називом „Храброст за више напретка: Савез за слободу, правду и одрживост“ (*Mehr Fortschritt wagen; Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit*).⁴³ Основни програмски документ нове владе садржи 177 страница, а слоган „храброст за више напретка“ асоцира на слоган декларације социјалдемократског канцелара Вилија Бранта (*Herbert Ernst Karl Frahm*) „храброст за више демократије“, обнародован након његовог именовања за канцелара 1969. године.⁴⁴ Нова коалиција желела је

³⁹ Стефан Јојић, *Стратегија за глобалну Британију у веку надметања – између империјалне носталгије и ризика од пренапрезања*, Београд, 2021, доступно на адреси: <https://www.sektorbezbednosti.com/strategija-za-globalnu-britaniju-u-veku-nadmetanja-izmedu-imperijalne-nostalgije-rizika-od-prenaprezanja/>, 11.1.2022.

⁴⁰ Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy, p. 72.

⁴¹ *Ibid.*, p. 20.

⁴² „Немачка и избори: тесна победа социјалдемократа над странком Ангеле Меркел – почињу разговори о коалицијама“, *BBC*, 2021, доступно на адреси: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-58697027>, 12.4.2022.

⁴³ Видети више у: „Mehr Fortschritt wagen Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit“, *Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands (SPD), BÜNDNIS 90 / DIE GRÜNEN und den Freien Demokraten (FDP)*, Berlin, 2021, доступно на адреси: https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf, 22.1.2022.

⁴⁴ Lukas Schmelter, „Germany’s New Coalition: an EU and Foreign Policy Roadmap“, *Institut Montaigne*, Paris, December 2021, доступно на адреси: <https://www.institutmontaigne.org/en/experts/lukas-schmelter>, 22.1.2022.

програмским документом да нагласи свој приступ ка модернизацији и образовању, као и борбу против климатских промена. Социјалне теме су, такође, високо котиране у програму, уз снажан заокрет ка омогућавању двојног држављанства за мигранте.

Након уводних поглавља споразума посвећених образовању и дигитализацији, потом заштити климе, седмо поглавље под називом „Немачка одговорност за Европу и свет“ на 27 страница посвећено је спољној политици нове немачке владе. Поглавље је подељено на три потпоглавља („Европа“, „Интеграција, миграција, избеглиштво“, те „Спољни послови, безбедност, одбрана, развој, људска права“).

За државу, попут СР Немачке, која је означена главним виновником за ратне страхоте којима је свет био опхрван током Другог светског рата, и за коју су силе победнице након његовог завршетка смишљале најбољу могућу стратегију како би сузбиле и најмању могућност њене ревизионистичке политике, тешко да се могао замислити бољи сценарио на спољнополитичком и безбедносном плану од укључивања у процес европских интеграција од њене ембрионалне фазе, у виду конституисања Европске заједнице за угљ и челик, као и добијања статуса чланице НАТО савеза 1955. године. „Укључивањем у евроинтеграцијске процесе, чији је предуслов било историјско помирење са моћним суседом Француском, тада Западна Немачка више није представљала реметилачки фактор на европској сцени, а НАТО савез, као безбедносни „кишобран“, у коме су Сједињене Америчке Државе имале најзначајнију улогу, пружао јој је систем у оквиру којег је Немачка могла да се посвети даљем развоју друштва и економије“⁴⁵.

Западна војна машинерија, предвођена Сједињеним Државама, искористила је немачке војне капацитете у циљу јачања војног бедема против СССР-а, имајући у виду да јој је било веома важно да СР Немачка не потпадне под совјетску сферу утицаја, чиме би се геополитичко клатно померило на другу страну. Нарастајући углед и моћ СР Немачке у међународним односима не би били остварени без промишљене и одговорне спољне политике, чији камен темељац и даље, седам деценија од завршетка Другог светског рата, као и три деценије након поновног немачког уједињења, представљају европске интеграције и трансатлантски односи. У безбедносном концепту, припадност СР Немачке северноатлантској алијанси остаје неупитна, имајући у виду да би се, после свих успеха остварених у послератном периоду под НАТО кишобраном, рационална немачка спољна политика тешко могла препустити било каквом лутању по овом питању.

⁴⁵ Бојан Марић, „Европске интеграције и трансатлантски односи као камен темељац спољне политике Савезне Републике Немачке“, *Мегатренд ревија*, бр. 3/2017, стр. 187.

Историјска нужност је СР Немачку упутила на то да кроз процес европских интеграција са својим суседима учествује у изградњи једног мировног пројекта без преседана у историји европске цивилизације, у чијем фокусу су били престанак ратних сукоба на европском тлу и поспешивање економске сарадње. Од узрочника проблема у највећем рату које је човечанство искусило, Немачка је активно учествовала у изградњи једног од најуспешнијих европских достигнућа. Данас је тешко замислити рат између држава чланица ЕУ, што само по себи представља највећу вредност, имајући у виду каквим је све разарањима и патњама „стари континент“ био изложен током своје бурне историје.

Иако основне контуре спољнополитичке доктрине укорене у вишедценијској традицији остају непромењене, у складу са глобалним превирањима и неповољним током пандемије, у новом коалиционом споразуму примећује се најавна амбициознијег приступа у сагласју са својим евроатлантским партнерима. Прогресиван приступ домаћој политици у корелацији са најавом енергичнијег приступа у спољној политици има за циљ очување позиције Немачке као лидера ЕУ и једног од најважнијих чинилаца међународне политике. У складу с тим, у односу на еру канцеларке Меркел, попут мандата њеног претходника социјалдемократе Шредера (*Gerhard Fritz Kurt Schröder*), обележене меркантилистичким приступом у билатералним односима са Кином, нова коалиција у програму посвећеном спољној политици наглашава заузимање чвршћег става у координацији са својим кључним партнерима по питању кршења људских права и слобода, као и економског ривалитета. Односи између ЕУ и Кине су се значајно променили последњих неколико година. Успон Кине у ранг суперсиле утицао је на погоршање односа са ЕУ, при чему је Европска комисија током 2019. године снизила ниво односа са Кином са стратешког на ниво преговарачког партнера.⁴⁶

Како се наводи у самом тексту документа, нова владајућа коалиција у Немачкој „тежи блиској трансатлантској координацији у политици према Кини и тражи заједничку сарадњу са земљама истомишљеницима како би смањили стратешку зависност од Кине“. Поред тога, они „очекују од кинеске спољне политике одговорну улогу у циљу мира и стабилности у свом суседству“.⁴⁷ Први пут у оквиру спољнополитичке стратегије, немачка влада се обавезује да да ће развити посебну стратегију према Кини у оквиру ЕУ „Једна Кина“ (*Ein-China-Politik*). Први пут се помињу и територијални спорови у Јужном и Источном кинеском мору, статус Тајвана, Хонг Конга, као и кршење људских права у кинеској

⁴⁶ Frank Umbach, "EU-China Relations at a Crossroads: Decoupling or a European "Sinatra Doctrine"?", *East Asian Policy*, Vol. 13, Nr. 1/2021, pp. 47-64.

⁴⁷ Mehr Fortschritt wagen Bündnis für Freiheit, p. 157.

провинцији Синђанг. Такође, наговештава се и одлагање ратификације Свеобухватног инвестиционог споразума између ЕУ и Кине (*Comprehensive Agreement on Investments*).⁴⁸

У погледу спољне политике према Руској Федерацији, с обзиром на то да је ресор дипломатије припао зеленима из чијих редова потиче нова министарка спољних послова Аналена Бербок (*Annalena Charlotte Alma Baerbock*), очекивала се већа идеолошка критика, тј. критика у погледу стања демократије и људских права и слобода, као и позиви на отказивање пројекта гасовод „Северни ток 2“. У коалиционом споразуму истакнута је потреба за „јачом сарадњом на будућим питањима (водоник, здравство) и на савладавању глобалних изазова (клима, животна средина)“.⁴⁹ Наводи се и да су „немачко-руски односи дубоки и разноврсни“, при чему се означава Русија „као важан међународни актер“. С обзиром на учешће социјалдемократе у влади, као и на чињеницу да се још од шездесетих година претходног века социјалдемократе сматрају архитектурама немачке спољне политике према тадашњем Совјетском Савезу, а касније и његовом правном наследнику Русији, спољна политика према Русији у пракси требало је да буде политика континуитета, упркос заостреној реторици зелених. Канцлерамт, односно кабинет канцелара социјалдемократе Шолца, представља одлучујући фактор у креирању става према Русији.

Сукоб који је избио између Украјине и Русије, крајем фебруара текуће године, условио је да вишедеценијска немачка политика континуитета према Русији буде радикално измењена. Ескалација сукоба утицала је да Немачка до темеља промени своју вишедеценијску спољну, енергетску и безбедносну политику. Поред потпуног сврставања уз Украјину у поменутом сукобу, у координацији са својим евроатлантским партнерима, Немачка се одлучила и на наоружавање Украјине, што представља околности које су деловале до почетка рата у немачком јавном мњењу незамисливо. Како тврди спољнополитички новинар Ненад Радичевић, „јавношћу непрекидно одјекује једна реч – „Zeitenwende“, која значи прекретницу, то јест крај једне епохе или почетак нове ере.“⁵⁰

У погледу безбедносне политике, програм нове владе представљао је углавном наставак политика својих претходника у том домену. У коалиционом документу наводи да ће се Немачка придружити као посматрач Споразуму о забрани нуклеарног наоружања (*Treaty on the*

⁴⁸ *Ibid.*, p. 35.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 154.

⁵⁰ Ненад Радичевић, „Заокрет немачке спољне, безбедносне и енергетске политике за 180 степени: Немачка против Русије“, *ПТС*, 2022, доступно на адреси: <https://www.rts.rs/page/oko/sr/story/3205/politika/4725703/nemacka-i-rat-u-ukrajini.html>, 3.5.2022.

Prohibition of Nuclear Weapons).⁵¹ Стара „бољка“, често критикована од стране САД, није мимоишла ни нову владу. Нова влада се, такође, није чврсто обавезала да ће достићи праг од 2% БДП-а намењеног за војне потребе. Уместо фокуса на достизање циљаног издвајања, нова влада настојаће да иновира систем набавки и да учествује у подели трошкова са својим савезницима.⁵²

Рат у Украјини утицао је да се немачка влада обавезе на историјско повећање војног буџета. Планирано је да немачка војска добије фонд од стотину милијарди евра за инвестиције и пројекте наоружања. Канцелар Шолц изјавио је да ће Немачка у наредним годинама најављеним улагањима издвајати више од 2% БДП-а за одбрану, чиме би по први пут испунила критеријуме НАТО, због чега је годинама била критикована од стране америчке администрације.⁵³

Евроатлантске вредности као везивно ткиво у односима двеју држава након Брексита

И пре формалног окончања преговора у светлу напуштање ЕУ од стране Велике Британије, највиши званичници Британије и Немачке отворили су бројна важна питања која се односе на пост-брекзитовске односе између двоје важних партнера. Иако је економска сарадња у односима између двеју држава била једна од најважнијих ставки у билатералним односима, уз сличан приступ економском моделу, излазак Британије наметнуо је потребу да Немачка додатно усредсреди своје капацитете у обликовању пост-брекзитовске ЕУ. Срж будућих билатералних односа између двеју држава неизоставно ће се одвијати у светлу чињенице да као чланица ЕУ Немачка има обавезу да гради заједничку спољну и безбедносну политику. Ипак, имајући у виду испреплетаност и традицију у односима, постоји доста простора да се многа питања у односима између двеју држава решавају на билатералном нивоу.

Иако су током преговора о Брекзиту делови британског јавног мњења и политичке елите очекивали да Немачка буде предусретљивија према британским захтевима, Немачка је чврсту посвећеност европском пројекту поставила као приоритет у односу на билатералне односе са Британијом. Заједнички погледи између Немачке и Британије у многим

⁵¹ Christian Mölling, *Solid on Defense, Fuzzy on Strategy*, German Council on Foreign Relations DGAP, Berlin, 2021, доступно на адреси: <https://dgap.org/en/research/publications/new-foreign-policy-germany>, 24.1.2022.

⁵² *Ibid.*

⁵³ „Сто милијарди евра Бундесвер: Ово радимо због себе“, *Дојчевеле*, 2022, доступно на адреси: <https://www.dw.com/sr/sto-milijardi-evra-za-bundesver-ovo-radimo-zbog-sebe/a-60933795>, 3.5.2022.

сегментима у погледу функционисања ЕУ, пре свега, оличени у сличној економској политици, са јаким нагласком на трансатлантске односе, били су главни аргументи заговорника попустљивијег немачког става према Британији у поменутом процесу. У односу на државу која напушта ЕУ, а имајући у виду да су европске интеграције биле један од стубова немачке спољне политике, почев од педесетих година претходног века, немачки став је био очекиван.⁵⁴

Нешто више од две године након одржавања референдума о Брегзиту, потписан је први стратешки документ између двеју држава у домену билатералне сарадње. У току преговора у вези раздруживања Велике Британије и ЕУ, британски министар одбране Гевин Вилијамсон (*Gavin Alexander Williamson*) и тадашња немачка министарка одбране Урсула фон дер Лејен, тренутно на дужности председнице Европске комисије, потписали су 5. октобра 2018. године „Заједничку изјаву о визији” (*Joint Vision Statement*) у сфери одбране. У изјави представници двеју страна обавезали су се да ће настојати да додатно ојачају ионако јаке билатералне односе између двеју држава, као и да продубе сарадњу у ресору одбране. Британски министар нагласио је да иако Британија напушта ЕУ, Британија остаје снажно посвећена европској безбедности, као и да јачање дефанзивне сарадње и капацитета два савезника значи и јачање НАТО савеза, који Британија сматра круцијалним за безбедност континента.⁵⁵

Почетком 2020. године двојица парламентарца из двеју држава упутили су јавности предлог о додатном продубљивању билатералних односа. Том Тугендхот (*Thomas Georg John Tugendhat*), конзервативни британски посланик и председник Одбора за спољне послове британског парламента, као и његов немачки колега Норберт Ротген (*Norbert Alois Röttgen*), демохришћански посланик и председник Одбора за спољне послове немачког парламента, предочили су идеју о склапању Немачко-британског споразума о пријатељству (*German-British Friendship Treaty*) у циљу даљег замаха континуираној сарадњи у областима спољне политике, културе и образовања и оснаживању заједничких вредности.⁵⁶

Као последица Брегзита, немачки и британски министри и посланици неће учествовати на заједничким састанцима у Бриселу у европским институцијама. У складу с тим, двојица посланика

⁵⁴ Helene von Bismarck, “The European dilemma in Anglo-German relations”, Körber-Stiftung, Hamburg, 2020, доступно на адреси: <https://www.koerber-stiftung.de/en/koerber-history-forum/2020/the-european-dilemma-in-anglo-german-relations>, 7.2.2022.

⁵⁵ GOV.UK, “UK deepens defence cooperation with Germany”, London, 2018, доступно на адреси: <https://www.gov.uk/government/news/uk-deepens-defence-cooperation-with-germany>, 26.1.2022.

⁵⁶ Norbert Röttgen, Tom Tugendhat, “Time for a German-British Friendship Treaty”, Dahrendorf forum, 2020, доступно на адреси: <https://www.dahrendorf-forum.eu/time-for-a-german-british-friendship-treaty/>, 29.1.2022.

предложили су да је у циљу очувања јаких веза између двеју држава неопходно ојачати дипломатско-конзуларну мрежу у обе државе, као и побољшати културну и просветну размену кроз заједничке програме спровођене од стране институција као што су Гете Институт, Британски савет и Немачка служба за академску размену.⁵⁷

Како су у предлогу споразума навели Ротген и Тугендот, у жељи да назначе важност сарадње између двеју држава на спољнополитичком плану, „географију и геополитику Брегзит не мења”.⁵⁸ Британија остаје на европском континенту и чврсто посвећена заједничким вредностима са Немачком. Поред европске стабилности, неопходност заједничке сарадње двеју држава намеће се и у питањима од важности за ширу међународну заједницу попут очувања мира на Блиском истоку, иранског нуклеарног програма, стабилизације Ирака и Либије, као и очувања принципа слободне глобалне трговине, што је у сржи економског успеха двеју „шампиона у извозу”. Декларацијом се наглашава и потреба за јачим партнерством у хуманитарним аспектима како би се благовремено деловало у хуманитарним кризама.

Немачки министар спољних послова у претходној влади Хајко Мас (*Heiko Josef Maas*) и његов британски колега Доминик Раб (*Dominic Rennie Raab*) потписали су 30. јуна 2021. године „Заједничку декларацију”, као први билатерални документ између двеју држава по питањима спољне политике и безбедности.⁵⁹ Декларацијом је усаглашено да се убудуће једном годишње одржава стратешки дијалог на нивоу министара спољних послова између двеју држава, који би поред шефова дипломатија укључивао и политичке директоре министарстава, као платформу за размену спољнополитичких искустава и координацију заједничких напора ка постизању консензуса по кључним спољнополитичким темама. Декларација покрива више од 20 области у 30 тачака, демонстрирајући немачко-британску посвећеност мултилатерално вредносном поретку.

У погледу безбедносне политике декларацијом се назначавала важност НАТО као гаранта безбедности евроатлантске заједнице. „НАТО остаје темељ наше колективне одбране. Препознајемо колико је важан јачи и делотворнији европски допринос томе. Заједно се обавезујемо на сарадњу између ЕУ и НАТО. Настојимо да ојачамо сарадњу у областима као што су отпорност, укључујући сајбер безбедност и борбу против

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ „Gemeinsame Erklärung des Ministers für Auswärtige und Commonwealth-Angelegenheiten sowie Entwicklung des Vereinigten Königreichs Großbritannien und Nordirland und des Bundesministers des Auswärtigen der Bundesrepublik Deutschland”, Auswärtiges Amt, Berlin, 2021, доступно на адреси: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/gbr-joint-declaration/2468906>, 28.1.2022.

гибридних претњи, безбедност свемира, војну мобилност у Европи, однос према Кини и јачање заштите климе”.⁶⁰

Питањима међународних односа и заједничкој сарадњи по питању санирања неуралгичних тачака на међународној позорници посвећена је значајна пажња, при чему се истиче да партнери деле заједничку визију по кључним питањима спољне политике. Срж заједничке спољнополитичке сарадње двеју држава лежи у укоренености унутар евроатлантског блока, при чему се потенцира значај Сједињених држава као неизоставног партнера у остваривању циљева прокламованих у декларацији. Кина се посматра као држава чији политички и економски утицај све више расте у свету, а који би требало да буде усклађен са етаблираним глобалним поретком, оличеним у поштовању међународног система, заснованог на правилима и међународним организацијама (УН, СТО и ММФ). У погледу Руске Федерације у декларацији су истакнути амбивалентни ставови. Русија се, с једне стране, означава као претња по европску безбедност, док се, с друге стране, позива на наставак конструктивног дијалога са том земљом како би се кроз сарадњу решавала питања од заједничког интереса.

За СР Немачку, једну од кључних тачака у декларацији представља посвећеност Британије подршци Немачкој у остварењу њеног најамбициознијег спољнополитичког циља након завршетка Другог светског рата, а који се састоји у достизању статуса пуноправне чланице Савета безбедности УН. У настојању остварења овог циља, чији би предуслов представљала промена Повеље УН (Глава Пета, члан 23), Немачкој је неопходна подршка њених кључних евроатлантских партнера, као и осталих моћних држава.⁶¹ У тексту декларације наводи се да ће две државе „подржати реформу Савета безбедности Уједињених нација. Подржавамо ново стално место у СБ УН за СР Немачку”.⁶²

Коришћењем економских и финансијских инструмената, уз уздржаност у употреби силе, СР Немачка у периоду након завршетка Хладног рата наступа са позиција једне класичне геоекономске силе, користећи своју економску снагу за реализацију својих националних интереса. У пост-хладноратовском периоду Немачка је, захваљујући снази своје економије, почела наглашеније да испољава сопствене спољнополитичке амбиције, које су се тичале не само обликовања ЕУ у складу са њеним преференцијама, већ су за тематику имале и глобална питања, попут реформе Савета безбедности УН-а, са јасно израженим

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *United Nations Charter*, United Nations, New York, 1945.

⁶² Gemeinsame Erklärung des Ministers für Auswärtige und Commonwealth-Angelegenheiten sowie Entwicklung des Vereinigten Königreichs Großbritannien und Nordirland und des Bundesministers des Auswärtigen der Bundesrepublik Deutschland.

ставом да СР Немачкој припада место сталне чланице Савета. Овакви немачки спољнополитички ставови би, током хладноратовског периода, деловали нестварно, што само говори о самоуверености са којом Немачка наступа на међународној позорници.

У декларацији се по први пут наглашава оваква врста експлицитне подршке Британије Немачкој. Француска је у више наврата изразила подршку Немачкој, укључујући у реформу СБ, и то на начин који би довео до повећања броја сталних (СР Немачка, Индија, Јапан и Бразил) и несталних чланица.⁶³ Неслагања између Немачке и Француске по овом питању огледају се у ставу Немачке да је неопходно да ЕУ има једног сталног представника у СБ, док се француска страна држи чврсто става да би реформа изискивала једино проширење броја, а никако укидање Француској позиције која јој омогућује статус силе на међународном плану.

Усвајање декларације представљало је увод у опроштајну посету острву канцеларке Меркел. Премијер Џонсон је пети британски премијер са којим је Меркелова сарађивала током њене 16 година дуге канцеларске ере. Током посете Британији, канцеларка је истакла „значај поуздане сарадње између Немачке и Британије”.⁶⁴ Канцеларка је најавила заједнички рад на изради Немачко-британског споразума о пријатељству, који би обухватио све сегменте свеобухватних односа између двеју држава. У заједничком разговору између премијера и канцеларке, постигнуто је значајно усаглашавање по питањима енергије, мобилности младих и културе, као и констатовање да је упркос различитим ставовима по питању пандемије вируса и компликованих детаља споразума о Брегзиту неопходно уско сарађивати на тим питањима.

Канцеларка Меркел је истакла жаљење да изласком Британије из ЕУ британски студенти неће више бити део Еразмус пројекта (европски пројекат размене студената) у којем је Британија била чланица од 1987. године. Као разлоге за напуштање овог пројекта, британска страна је навела његове високе трошкове и жељу да се успостави други програм по сличном моделу за британске студенте, при чему је премијер Џонсон као алтернативни предлог навео успостављање програма названог по

⁶³ Група 4 обухвата Немачку, Индију, Бразил и Јапан, које једна другу подржавају у настојањима да се домогну сталног места у Савету безбедности УН. Као контратежа овом неформалном савезу, изникло је блок „Уједињени за консензус”, предвођен Италијом, која се противи проширивању сталних чланица савета, истовремено залажући се за проширивање броја ротирајућих (несталних) чланица. О настојањима Немачке и других држава да се домогну позиције сталног члана Савета безбедности УН видети у: Tamim G. Malko, *Organizacija Ujedinjenih nacija i potreba reforme*, doktorska disertacija, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2015.

⁶⁴ *Gleichgesinnte Partner in der Welt*, Bundesregierung, Berlin, 2021, доступно на адреси: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/kanzlerin-in-grossbritannien-1938720>, 30.1.2022.

славном британском математичару и криптографу Алану Турингу (*Alan Mathison Turing*). Поред потешкоћа које ће утицати на школовање британских студената у ЕУ, са проблемима биће суочени и будући студенти из ЕУ на универзитетима у Британији, с обзиром на то да ће се поштрити критеријуми за упис на тамошње универзитете и повећати цене школарина.⁶⁵

Будући немачко-британски споразум би као једну од важних ставки требало да има део посвећен омладини, при чему би користан пример могао да буде Споразум о немачко-француској сарадњи и пријатељству или Јелисејски споразум, усвојен 1963. године у духу процеса помирења двеју држава након низа међусобних ратова у којима су два европска титана учествовала. Иако су „ратне секире“ између Немачке и Британије одавно закопане, као и у светлу чињенице на другачији контекст у односу на који је Јелисејски споразум усвојен, оснивање немачко-британских удружења младих по угледу на „Немачко-француско омладинску организацију“ (*Das Deutsch-Französische Jugendwerk, DFJW*), насталу на темељу поменутог споразума, може значајно утицати на јачање веза младих људи између двеју држава, а самим тим и на перспективе позитивних дугорочних односа између двеју држава.⁶⁶

Закључна разматрања

Након одлуке Велике Британије да после чланства дугог 47 година напусти ЕУ, британска влада је амбициозно приступила пројекту израде нове спољнополитичке стратегије. Након периода обимних консултација и анализа, нова стратегија објављена је марта 2021. године, са јасном намером да на основу полуга тврде и меке моћи, позиционира Британију у сам врх актера међународне политике у периоду након Бреگزита. Како је неминован исход за Британију након изласка из ЕУ била потреба за осмишљавањем нове спољнополитичке агенде, тако је и за саму ЕУ настао велики потрес у сфери спољне политике, с обзиром на економску снагу Британије и њене политичко-војне капацитете.

Захваљујући утицају који СР Немачка има на процес функционисања ЕУ који, пре свега, проистиче из њене економске и демографске снаге, као најјаче европске економије и најмногољудније чланице, пост-брегзитовска фаза ЕУ намеће пред СР Немачку додатну одговорност. Иако је немачко-француска сарадња била покретачка снага ЕУ, почев од

⁶⁵ „Велика Британија напушта европски програм размене студената Еразмус“, *Данас*, 2020, доступно на адреси: <https://www.danas.rs/svet/velika-britanija-napusta-evropski-program-razmene-studenata-erazmus/>, 31.1.2022.

⁶⁶ Више о немачко-француској омладинској организацији вид. Ралф Бозен, „Немачко-француски модел за помирење“, *Дојчевеле*, 2013, доступно на адреси: <https://www.dtv.com/sr/nemacko-francuski-model-za-pomirenje/a-16539645>, 31.1.2022.

самог почетка стварања европског пројекта, за саму Немачку чланство Британије је било од великог значаја. Поред свеобухватне билатералне сарадње на свим пољима, либерални приступ економским питањима је била најважнија карика која је спајала две државе током заједничког битисања у ЕУ, с обзиром на изражене протекционистичке тенденције у економији од стране Француске, као најважнијег немачког партнера у обликовању политичке архитектуре ЕУ.

Иако су постојале наде у британском политичком естаблишменту да ће немачки приступ преговорима између ЕУ и Британије у оквиру регулисања будућих односа бити попустљивији према британским захтевима, укорененост Немачке у европски пројекат показала се јачом у односу на било какве билатералне везе. Одличне билатералне везе представљају полазну основу да будући односи између двеју држава буду и даље на узорном нивоу, надограђени потписивањем низа билатералних споразума и иницијатива. Почев од „Заједничке изјаве о визији”, као првог стратешког документа усвојеног између влада двеју држава након одржаног референдума, исказана је јасна намера да се постојећи добри односи задрже и подигну на виши ниво.

Усвајањем Заједничке декларације, из јуна 2021. године, као првог стратешког документа у билатералним односима између двеју држава у сфери спољне и безбедносне политике, трасиран је пут ка потписивању Немачко-британског уговора о пријатељству. Надоградња будућих односа између двеју држава одвијаће се у тражењу нове позиције Британије на међународној сцени, у складу са њеном новом доктрином „Глобалне Британије”, као и чврстој решености Немачке да се очува ЕУ и адекватно одговори на нове изазове у складу са превирањима на глобалном плану.

Библиографија

- Major, Claudia, von Ondarza, Nicolai, “Germany, the EU and Global Britain: So Near, Yet So Far”, *German Institute for International and Security Affairs*, SWP Comment 2021/C 31, Berlin, 2021.
- Major, Claudia, von Ondarza Nicolai, “No “Global Britain” after Brexit”, *German Institute for International and Security Affairs*, Nr. 24/2018.
- Mölling, Christian, *Solid on Defense, Fuzzy on Strategy*, German Council on Foreign Relations DGAP, Berlin, 2021, доступно на адреси: <https://dgap.org/en/research/publications/new-foreign-policy-germany>, 24.1.2022.
- Mrkonjić, Žana, „Od britanske konstantne polupripadnosti do potpunog izlaska iz Europske unije”, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 22/2016.
- Röttgen, Norbert, Tugendhat, Tom, “Time for a German-British Friendship Treaty”, Dahrendorf forum, 2020, доступно на адреси: <https://www.dahrendorf-forum.eu/time-for-a-german-british-friendship-treaty/>, 29.1.2022.

- Schmelter, Lukas, "Germany's New Coalition: an EU and Foreign Policy Roadmap", Institut Montaigne, Paris, December 2021, доступно на адреси: <https://www.institutmontaigne.org/en/experts/lukas-schmelter>, 22. 1. 2022.
- Traugott, Leopold, *How Brexit will affect Germany's role in the EU*, London School of Economics, London, 2018, доступно на адреси: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2018/05/18/how-brexit-will-affect-germanys-role-in-the-eu/>, 6.1.2022.
- Umbach, Frank, "EU-China Relations at a Crossroads: Decoupling or a European "Sinatra Doctrine"?", *East Asian Policy*, Vol. 13, Nr. 1/2021.
- Von Bismarck, Helene, "The European dilemma in Anglo-German relations", Körber-Stiftung, Hamburg, 2020, доступно на адреси: <https://www.koerberstiftung.de/en/koerber-history-forum/2020/the-european-dilemma-in-anglo-german-relations>, 7.2.2022.
- Worley, William, "Breaking: UK cuts aid budget to 0.5% of GNI", 2020, доступно на адреси: <https://www.devex.com/news/breaking-uk-cuts-aid-budget-to-0-5-of-gni-98640>, 9.1.2022.
- Бозен, Ралф, „Немачко-француски модел за помирење”, Дојчевеле, 2013, доступно на адреси: <https://www.dw.com/sr/nemacko-francuski-model-za-pomirenje/a-16539645>, 31.1.2022.
- Јојић, Стефан, *Стратегија за глобалну Британију у веку надметања – између империјалне носталгије и ризика од пренапрезања*, Београд, 2021, доступно на адреси: <https://www.sektorbezbednosti.com/strategija-za-globalnu-britaniju-u-veku-nadmetanja-izmedu-imperijalne-nostalgije-rizika-od-prenaprezanja/>, 11.1.2022.
- Кривокапић, Борис, *Актуелни проблеми међународног права*, Службени гласник, Београд, 2011.
- Марић, Бојан, „Европске интеграције и трансатлантски односи као камен темељац спољне политике Савезне Републике Немачке”, *Мегатренд ревија*, бр. 3/2017.
- Новичић, Жаклина, „Евроскептицизам и Европски парламент: парадокс узајамне легитимације”, *Међународни проблеми*, бр. 2/2019.
- Новичић, Жаклина, „Новине у спољној и безбедносној политици Европске уније”, *Међународни проблеми*, бр. 3/2010.
- Петровић, Милош, „Брегзит као исход амбивалентне британске политике према европској интеграцији”, *Међународни проблеми*, бр. 3/2020.
- Пешић, Миленко, „Муке с Брежитом тек улазе у другу фазу”, *Политика*, Београд, 31.1.2020, доступно на адреси: <https://www.politika.rs/sr/clanak/447004/Svet/Muke-s-Bregzitom-tek-ulaze-u-drugu-fazu>, 3.1.2022.
- Прибићевић, Огњен, „Британска дипломатија новца и трговине”, *Међународни проблеми*, бр. 2/2019.

Радичевић, Ненад, „Заокрет немачке спољне, безбедносне и енергетске политике за 180 степени: Немачка против Русије”, *ПТС*, 2022, доступно на адреси: <https://www.rts.rs/page/oko/sr/story/3205/politika/4725703/nemacka-i-rat-u-ukrajini.html>, 3.5.2022.

Bojan Marić

POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY AND THE GREAT BRITAIN AFTER BREXIT

The main task of the paper is to establish the main determinants of German and British political relations, with special emphasis on the development of these relations after Brexit. The introductory part of the paper presents the circumstances under which Britain left the EU, in light of the fact that this process was the first case of leaving the EU by one of its members. The basic contours of German and British relations were outlined, as well as the challenges facing the Federal Republic of Germany in order of its firm determination to preserve the EU and adequately respond to new challenges in line with the turmoil at the global level. Since the second strongest economy and its third most populous country left the EU, the role of Germany in shaping the post-Brexit union is becoming more prominent.

The central part of the paper is dedicated to the analysis of the foreign policy agendas of the two countries in the post-Brexit circumstances. With the exit of Great Britain from the EU, the task of devising a new foreign policy doctrine of Britain and its role in the world was inevitably imposed on its government. Although the basic contours of German foreign policy doctrine, rooted in decades of tradition, remain unchanged, in the new coalition agreement of the German government, a more ambitious approach can be seen in agreement with its Euro-Atlantic partners.

The final part points to the perspectives of future relations between the two countries in accordance with their tradition, that is, the basic directions of their foreign policy, as well as the changed geopolitical landscape. The core of future bilateral relations between the two countries will inevitably take place in the light of the fact that, as an EU member, Germany has an obligation to build a common foreign and security policy within the European agenda.

Different research methods were used to consider the specific subject of research. Among the basic methods of cognition, the methods of analysis and synthesis were applied. As for general scientific methods, hypothetical-deductive and historical methods were used.

Keywords: Brexit, FR Germany, United Kingdom, foreign policy, European Union, NATO, Joint Declaration.

UDC 620.9(4-672EU:470)
Biblid 0543-3657, 73 (2022)
Vol. LXXIII, No 1185, pp. 75–96
Review scientific paper
Received: 18/02/2022
Accepted: 17/05/2022
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2022.73.1185.4
CC BY-SA 4.0

*Petar KORDIĆ*¹

EU-Russia Energy Relations in the 21st Century²

ABSTRACT

This paper tries to portray the energy relations between the European Union and Russia, which are characterized by the recognition of mutual and joint interests in the fields of energy and the economy. This part of EU-Russia diplomatic relations is based on the principle of interdependency, which ties the two subjects into close cooperation and thus complements their otherwise turbulent relationship. The interests for which these relations are maintained are of high value to both parties and prove that EU-Russia cooperation is possible and sustainable, although with an uncertain future, having in mind other diplomatic concerns and current ongoing events in Ukraine in overall EU-Russia relations. Although far from ideal and filled with controversies and tensions, this sphere of diplomatic relations is very important and has large economic and political implications. This paper will give a brief overview of the events leading up to the existing controversies over Nord Stream 2, as well as the future implications and predictions of possible consequences regarding further energy relations between Russia and the EU.

Keywords: Russia, EU, energy, interdependence, diplomacy, gas, Ukraine, Nord Stream 2.

¹ The author is a master student at the Faculty of International Relations, Saint-Petersburg. E-mail: petar.kordic95@gmail.com.

² The opinions expressed in this paper are solely those of the author and are by no means the opinions or views of any other subject.

Introduction

Energy resources and finding adequate ways of acquiring them is one of the most crucial and sensitive topics in state relations among international subjects. Having in mind its necessity and importance, it plays an important role in diplomatic relations between countries. Energy is a source of trade; significant infrastructure objects are concluded and realized in order for its distribution; and, ultimately, it is an efficient bargaining tool in the hands of a state that owns and disposes of significant energy supplies in order to realize and carry out any desired goal. This rule, consequently, can be applied to actual EU-Russia energy relations, which are an integral and very important part of EU-Russia overall relations.

The research conducted in this paper delves into some research questions, such as: what are the key components and resources of EU-Russia energy relations and what is their significance in diplomatic relations? Furthermore, it discusses the principle of energy dependency and its impact on conducting foreign policy as well as efforts to find a solution to the problem through the EEA. It also shows the global geopolitical value of energy by showing how it impacts relations and affects multiple subjects such as the US, Ukraine, and individual states of the EU, posing the question of whether energy relations can really be distinct and separated from geopolitical ambitions and aspirations of opposing states, despite their economic potential and opportunity for mutual improvement and prosperity.

The theory of neorealism will be employed as a theoretical framework to provide a response to these questions by highlighting the competitive aspect of international relations with conflicting interests that policymakers tend to achieve in order to survive in a competitive international environment. Concretely, the theory of offensive realism, which like defensive realism, includes strategic and contextual factors in interpreting events in international relations but has a different explanation of the motives of actors in international relations and the reasoning behind their actions (which will be discussed later).

This paper will tackle topics such as the concept of pipeline diplomacy as an effective source of pursuing influence in various spheres of interest using energy as a powerful offensive and defensive bargaining tool, and global economic relations that could explain the reasons and motives of both sides for practical EU-Russia energy relations; the role of the US in EU-Russia energy relations; the importance of Nord Stream 2 as the latest energy project; and its purpose and very uncertain future.

Natural gas and petroleum oil - Demonstration of Russian soft power through “pipeline diplomacy”

As Dmitri Trenin correctly stated, Russia’s power in the 19th century relied on its army and navy. But now, the synonyms for that immense power are oil and gas, which have materialized into energy as the crucial resource for economic development and political influence.³ This strategic asset is an important and powerful weapon in Russia’s arsenal, which has been carefully and wisely used in diplomatic relations with the EU.

According to Eurostat, the average monthly value of imports of products related to energy for the EU in the first period of 2021 stands at 25.8 billion on a monthly basis, with crude oil being by far the most imported energy product (70.9% of total energy imports for 2021) and natural gas coming second with 16.6% in a gaseous state. That makes Russia the biggest supplier of gas to the EU, way ahead of other states like Norway or Algeria (which are also dominant in the export of petroleum products, although not as dominant as is the case with natural gas).⁴

The beginning of the 21st century was marked by an expanding and prosperous period of EU-Russia energy relations, with some strategic projects already underway, such as the Yamal pipeline⁵ or the then most significant project – Nord Stream⁶ (projects in which the Russian oil giant Gazprom was one of the parties). These initial prosperous projects were, though, quickly overshadowed by political tensions in Ukraine (which have already been underway due to the occurrence of the Orange revolution) and the transit of gas disruptions, with price also being an important factor in bargaining. These tensions caused disruptions in supplying Europe, bearing in mind that Ukraine is a transit country to the final EU destination.⁷ After the EU introduced sanctions on Russia, the main concern was how it was going to affect their energy relations. These relations are of great importance not only for the EU but also for the member states on an individual level (each member state has different views and needs regarding energy). The important fact is also that, even though oil is more lucrative, gas is viewed as an important asset with a strong political connotation.⁸ The outcome is that despite all

³ Dmitri Trenin, “Russia Leaves the West”, *Foreign Affairs*, Vol. 85, Nr. 4/2006, p. 93.

⁴ Eurostat, “EU imports of energy products – recent developments: Main suppliers of natural gas and petroleum oils to the EU”, available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments, 7. 2. 2022.

⁵ For more information see: Yamal – Europe, “Russian gas supplies to Western Europe”, available at: <https://www.gazprom.com/projects/yamal-europe/>, 7. 2. 2022.

⁶ For more information see: Nord Stream, “The gas pipeline directly connecting Russia and Europe”, available at: <https://www.gazprom.com/projects/nord-stream/>, 7. 2. 2022.

⁷ Marco Siddi, “EU-Russia Energy Relations”, *Finnish Institute of International Affairs*, 2020, p. 6.

⁸ *Ibid*, p. 7.

existing sanctions, energy relations still exist to this day, especially in regards to natural gas (excluding the Baltic States), although not in their previous form before 2014 and the dispute in Ukraine. These, nevertheless, show how important and crucial natural gas is to the EU, despite all the proclaimed goals of cutting off dependency on Russian energy resources.

Oil and gas are resources of strategic importance to Russia. Even before the crisis in Crimea, it was obvious how much of a strategic and important weapon energy really is. A prominent example was seen in 2009 when Russia withdrew from the Energy Charter Treaty (which was renamed the International Energy Charter in 2015⁹). Russia never ratified the Charter due to its refusal to grant free access to its sectors of gas and oil in the context of oil and gas liberalization and energy trade. These were regarded as interfering with Russia's state regulations in the energy sector.¹⁰ This event resulted in basing future substantial energy relations on dialogues of non-legally binding character (such as the Energy Dialogue, a mechanism of soft law created in 2000 without binding provisions, a concept already proved to be vague and not operational). The concept of reciprocity as a substitute to a non-existing legal bilateral agreement proves again that there are discrepant views in perceptions about the core meaning of the concept as well as approaches to energy relations in general, which were seen through Russia's adoption of laws on energy resources and state intervention with the requirement for government approval of any matters related to this issue, which is contrary to EU laws.¹¹ This was later the case with the South Stream project, an ambitious idea that was canceled because of non-compliance with EU standards, already imposed sanctions, and a lack of political will for realization. But Russia still found ways of expanding its energy diplomacy in other regions (for example, through the realization of the Turk Stream pipeline or the Power of Siberia), thus diversifying its energy exports and limiting the influence of unreliable transit countries.

The reason for this is that energy is Russia's weapon with which it influences other international subjects: through gaining economic revenue from energy exports and by influencing decision-making outside its borders through blackmail and gas cut-off threats. This strategy has been used since energy was discovered to be an important state resource capable of both improving the overall Russian economy and serving as a bargaining chip in international relations. By creating pipelines around the world through

⁹ The International Energy Charter, "International Energy Charter Overview", available at: <https://www.energycharter.org/process/international-energy-charter-2015/overview/>, 25. 3. 2022.

¹⁰ Anna-Sophie Maass, *EU-Russia Relations, 1999-2015: From Courtship to Confrontation*, Routledge Contemporary Russia and Eastern Europe Series, London, 2017, pp. 114-115.

¹¹ Natasha A. Georgiou, Andrea Rocco, "The Energy Union as an instrument of global governance in EU-Russia energy relations: From fragmentation to coherence and solidarity", *Geopolitics, History, and International Relations*, Vol. 9, Nr. 1/2017, p. 246.

infrastructural projects, Russia spreads its power and influence abroad, using the energy dependency of several EU member states to its advantage. Energy flow to Europe can also be seen in very important and strategic projects that have been concluded, such as Nord Stream 2, the famous pipeline to diversify export routes in Europe. This project has again sparked disparity between the EU member states (with some strongly and fiercely opposing the project, and others looking forward to it), also provoking other important international subjects (the US, for example), which shows how important EU-Russia energy relations are not just on a bilateral basis, but on a global and general one as well. Although Nord Stream 2 is the most important project recently completed but not functional, and probably will not be any time soon due to the war in Ukraine, there are also other pipelines with the same goal of diversification, such as YAMAL LNG (even though most of the gas will probably be distributed to the Asian market as it was already mentioned) and Gazprom's TurkStream, both as part of a foreign policy strategy to earn revenue from gas and oil and cut off transit of gas through Ukraine.¹²

Economic interdependency in EU-Russia energy relations

The dissolution of the Soviet Union marked a transitional shift in the economic policy of Russia from a centrally organized state socialism economy to one that is focused on a capitalist market, thus adjusting its economic diplomatic efforts towards improvement and modernization and promoting Russia's integration into the international economy through its presence in international organizations (such as, for example, joining the WTO in 2012).¹³

The goals set out were a consequence of the degradation of the Russian economy during the 1990s due to high unemployment rates, the struggles of transitioning toward a different economic model of a market economy, and hyperinflation.¹⁴ This greatly affected Russia's position not just in the global economic market but also in all other fields of state relations, which consequently affected its international status. Therefore, economic diplomacy was assigned to attract foreign investments, with the top priorities such as Russia's accession to the WTO (which happened after a lot of struggling and long negotiations in 2012), greater accessibility of Russian exports to foreign markets, cooperation with organizations such as the Asian Pacific Economic

¹² M. Siddi, p. 11.

¹³ Charles E Ziegler, "Russian Diplomacy: Challenging the West", *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, vol. 19, 2018, p. 75.

¹⁴ *Ibid*, p. 79.

Cooperation, and general links with its near-abroad in terms of economic cooperation.¹⁵

However, the revenue extracted from selling natural gas and oil to the EU is of large and significant importance to the Russian economy. Just like the EU is largely dependent on Russian natural gas, Russia is more or less dependent in the same way on EU funds from exporting oil and gas, although it is important to note that the dependence on these funds has gradually declined in the last couple of years due to cooperation with China in matters of energy export to the Asian market, which makes Russia's market more diversified in terms of carbon fuels compared to the EU. This can be seen with the Yamal LNG project, launched in the Arctic circle in 2017 (with an expected supply of LNG from Russia to China of around 4 million tons) or the Siberian pipeline "Power of Siberia" in 2019, a 3.000 kilometer long Gazprom project which is the first pipeline that connects directly Russia and China, the world's largest producer and spender of natural gas, as well as plans to create "Power of Siberia 2", which would significantly bolster already existing energy relations and further decrease Russian dependency on EU funds (an outcome that is a side effect of sanction imposed on Russia by the EU and the US)¹⁶. This income is at this point still vital for the budget and cannot be easily changed and rescheduled to a different country.

There is a practical need to discuss the issue of mutual economic interdependence from a theoretical perspective. The central argument regarding mutual trade between states is that interdependence through trade generally reduces the possibility of the eventual emergence of conflicts between them, having in mind that the costs of such actions would greatly exceed the eventual benefits (depending on the composition of trade and the industrial sector for which its goods are the target of mutual trade), an assumption which is in line with commercial liberalism and its assumption that goods which are difficult to replace have a pacifying effect on states, thus preventing eventual conflicts because of the opportunity costs of those actions.¹⁷ This is also in line with liberal theories of interdependence, which equate economic interdependence with positivism and peace with the help of strategic interdependence (this combination is named integrative interdependence), a concept that brings stability from the states to the whole system in general.¹⁸ In other words, this theory implies that economic

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Ivona Lađevac, "Odgovor Kine na novi bezbednosni izazov", *Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. Veka* (ur. Vladimir Ajzenhamer, Nebojša Vuković), Institut za međunarodnu privредu i politiku, Beograd, 2020, pp. 136-138.

¹⁷ Han Dorussen, "Heterogeneous Trade Interests and Conflict: What You Trade Matters", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 50, Nr. 1/2006, pp. 89-90.

¹⁸ Zeev Maoz, "The Effects of Strategic and Economic Interdependence on International Conflict across Levels of Analysis", *American Journal of Political Science*, Vol. 53, Nr. 1/2009, pp. 225-226.

interdependence prevents conflict through mutual ties and fosters peace and stability.¹⁹ However, there is a small exception in which conflict is possible if trade further increases the already present dependence of a state that is more dependent than the other (which can be altered by changes in trade structure between subjects), alongside claims that appropriation of trade is an important factor as well (easily appropriable commodities have a low pacifying effect, which is the case with primary goods).²⁰

This theory, although dominant in the past for explaining relations between the EU and Russia, has shown practical imperfections. Economic interdependence and mutual ties in trade, despite showing practical bettering of overall relations between states and promoting peace and stability at the end of the 20th century and the beginning of the 21st, were overshadowed by other structural factors such as the EU expansion and political influence to the East and the geopolitical dispute over Ukraine, which gave rise to the first serious EU-Russia conflict during the Orange Revolution in 2004-2005. The same can be said for Russia and Ukraine, which were also mutually interdependent in the energy field, but their overall relationship nevertheless deteriorated after another structural factor – the annexation of Crimea and the beginning of the political conflict in eastern Ukraine, which is still present, causing a severance and halting of gas from Gazprom and ending interdependent energy relations in 2015. This may be because EU-Russia energy relations are those of asymmetrical interdependency, meaning that one state is more dependent than the other and thus faces bigger losses in the event of an eventual break in relations, giving political leverage to the less dependent international subject and intensifying potential conflict between them. However, even if it can be assumed that these relations are symmetrical, conflict can be prevented only if the mutual trade between states is of limited significance for overall trade or well-being. This implies the existence of “complex interdependence” in which it is hard to estimate which side is more dependent on the other due to many different aspects and dimensions of dependence, which minimizes the risk of using dependence as a tool of political influence due to possible dependence on the other side in another relationship between them, which is not the case in EU-Russia energy relations.²¹

¹⁹ There is already some theoretical research that supports the liberal paradigm over the realist theory in analyzing the results of national conflict behavior. For a detailed view, as well as concluding remarks to the research question, see: Z. Maoz, pp. 234–238.

²⁰ H. Dorussen, p. 104.

²¹ Andrej Krickovic, “When Interdependence Produces Conflict: EU-Russia Relations as a Security Dilemma”, *Contemporary Security Policy*, Vol. 36, Nr. 1/2015, pp. 6–8. For a detailed empirical analysis, see: Katherine Barbieri, *The Liberal Illusion: Can Trade Promote Peace?*, University of Michigan Press, Michigan, 2002, pp. 67–70.

This claim, however, cannot support the theory of realism in its pure form either, as it is the opposite of the liberalism principle. Realists claim that economic interdependence increases the possibility of conflict due to security concerns caused by eventual cutoffs in essential materials that are important for a state's economy, which is a consequence of the anarchic structure of international politics, forcing them to increase political control over vital sources of supply. The conclusion to this assumption is that liberal views have to be complemented by political and security concerns that are motivated by anarchy in international relations.²² Even though this theory could explain some major events that have occurred in modern international relations, some arguments can successfully contradict its theoretical assumptions. A prominent example could be used again in the case of Russia and Ukraine, which had substantially larger and more comprehensive economic interdependency in the 1990s than is the case now, but that did not cause conflict or spark security concerns.

This overview of two dominant theories used for the explanation of behavior in international relations shows the need to find the most precise and concrete theory to explain EU-Russia energy relations (even though it is often hard due to the unpredictability of events in everyday international relations). By definition, theories simplify complex reality; thus, this paper will attempt to define the current topic by reintroducing the theory of neorealism, i.e., offensive realism as its variant. This theory was developed by John Mearsheimer in his book "The Tragedy of Great Power Politics", and it also addresses the anarchical structure of the world. However, unlike classical realists, it incorporates additional structural factors in state relationships and the actions they take in their mutual interrelationship. This author points out the ordering principle of anarchy, which implies no higher central authority between independent states and which breeds insecurity between them with a constant need for dominance in the international community, a competition in amassing power and preventing the other side from doing so by using any means necessary, through manipulation, cheating, and even brute force if necessary, concluding that the state of tranquility and peace is not likely to happen for this reason.²³ The constant insecurity between engaging actors thus creates a classic security dilemma that prevents a positive regulation of the energy security dilemma between them, as the former is stronger than the latter.²⁴ Furthermore, the defending side in this chaotic relationship has to resort to a counter-strategy to protect its interests. To explain EU-Russia relations, it is adequate to choose the

²² Dale C. Copeland, "Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations", *International Security*, Vol. 20, Nr. 4/1996, pp. 10-11.

²³ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, WW Norton, New York, 2001, p. 35.

²⁴ Vladimir Trapara, Nevena Šekarić, *Preispitivanje energetske bezbednosne dileme*, Institut za međunarodnu politiku i privредu, Beograd, 2019, pp. 45-47.

strategy of “balancing”²⁵ rather than “buck-passing”²⁶, which implies that the defending side has no external support in a potential conflict and is therefore forced to act on its own through any means necessary, including a military conflict to balance the scale of power and maintain the positive power shift.²⁷ This is different from the theory of defensive realism, in which actors take defensive actions to survive, not having inherently aggressive behavior but seeking security and power as means of combating anarchy and finding ways to maintain their position in the international world order.²⁸ This theory, although useful in explaining Russian defensive militant reactions to Western expansion into the post-Soviet space, does not explain the motives for which this expansion is carried out, which offensive realism can attribute to the expansionist EU and NATO enlargement ambitions into the post-Soviet space as a conquest for dominance and power in the international order, provoking Russia as the defending side and causing consequences typical when it comes to great power politics.²⁹ These are some of the many conceptual assumptions used in the theory of neorealism that can enable a possible explanation of the current tense EU-Russia relations in the geopolitical sphere. This theory adds strategic and contextual factors in energy relations that extend to their geopolitical competition to gain influence in Ukraine (for example, the Orange Revolution, Ukraine’s aspirations to join the EU and NATO, etc.), where energy is used as a political weapon for the ultimate power race.

It could be said that sensitive political disputes tend to be involved in any question brought before two corresponding countries, especially one regarding energy, which explains that energy is too big of an asset to not use it as a weapon for carrying out numerous goals. This can be seen, for example, with Russian efforts to suppress Ukraine’s role as a transit country through the mentioned stream projects, having in mind that this country profits from high revenues coming out of transit. Even though the signing of the 5-year transit contract in 2019 ensures further shipment of gas, the amount of gas shipped is steadily declining (from 65 billion cm² in 2020 to 40 billion cm² for the period 2021-2024), meaning that the gas route from Ukraine is not even close to using its full capacity (140 billion cm² of gas

²⁵ The “balancing” strategy implies preventing aggressors from upsetting the balance of power by committing to containing the threat through deterring or even fighting, if need be, the aggressor; J. J. Mearsheimer, p. 139.

²⁶ The “buck-passing” strategy implies the possibility of avoiding direct conflict by remaining on the sideline while getting another great power to contain the great power aggressor. *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*, p. 270.

²⁸ *Ibid.*, pp. 19–20.

²⁹ For a detailed overview of the theory of offensive realism, see: YouTube, “Why Ukraine is the West’s Fault? Featuring John Mearsheimer”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4&t=9s>, 26. 3. 2022.

annually). Assuming that the Nord Stream gas pipelines (and their capacity of 110 billion cm² annually) are both put into operation at the same time (which is highly unlikely at this point, given that the Nord Stream 2 is currently a stopped and canceled project), they could replace the Ukraine gas transit route to EU countries, though there is a legitimate question as to whether this pipeline system is even necessary, given the constantly growing need for gas diversification and the increase in domestic production from the EU.

The European Energy Union (EEU) – reducing vulnerability and promoting diversification and interconnection

The most significant problem for the EU regarding energy relations with Russia was (and still is, more or less) energy dependency. This problem has been noted and became evident during the supply cuts of gas from Gazprom, which included the 2005/2006 crisis when Russia halted gas flow to Ukraine to increase its price (and very likely to exert political pressure on the western-oriented policymakers in Kyiv) and the 2008/2009 Russian-Ukrainian conflict³⁰ (which caused a 13-day cut off of gas to some member states that were 100% dependent on Russian imports),³¹ raising questions about some EU member states being more dependent than others on gas supply and thus undermining EU coherence and uniformity. This was further enhanced by differing views regarding the approval of pipeline stream projects, which resulted in bilateral rather than multilateral gas deals between Russia and some of the member states due to different individual energy policies, deepening the EU divide from within.³² This tactic is strategically used by Russia even today to weaken the EU from within and undermine some of the basic principles on which it is founded.³³ It has also worked as a strong bargaining weapon against Ukraine and Georgia (countries that have aspirations of joining NATO in the near future), thus proving to be a potent tool of economic strengthening while weakening its opponents at the same time.

This problem is closely tied to one of the key and fundamental questions in modern international relations: the question of energy security. This

³⁰ Ana Jovic-Lazic, Ivona Ladjevac, "Ukrainian crisis as a Security Challenge of the Contemporary World", *Social and Economic Problems and Challenges in Contemporary World*, Belgrade, 2016, p. 118.

³¹ Stefano Cabras, Department of EU International Relations and Diplomacy Studies, "American LNG and the EU-Russia relationship: The end of Moscow's Energy Weapon?", *EU Diplomacy Paper*, Nr. 2/2021, p. 15.

³² Irena Dimitrova, "EU-Russia Energy Diplomacy: 2010 and Beyond?" *Connections*, Vol. 9, Nr. 4/2010, pp. 7-8.

³³ Treaty on European Union, Article 2, *OJ EC*, C 325/5, 24. 12. 2002, available at: https://lexpacency.org/eu/TEU/ART_2/, 26. 3. 2022.

concept is differently interpreted depending on the role the concrete subject has in the energy market. For the exporter, it is the security of demand; for the importer (in this case, applies to the EU³⁴), it is a safe and continuous supply of energy resources; while for the transit state, it is generating secure revenue extracted from the given transit route.³⁵

This issue has been addressed in 2015 with the EU Energy Diplomacy Action Plan, which strives for strategic guidance in resolving this problem, energy cooperation, and dialogue with a goal of diversification of energy sources, suppliers, and routes, and enhancement of global energy architectures and multilateral initiatives that would strengthen energy diplomacy initiatives through its four pillars of action.³⁶ Furthermore, this goal has been enhanced and concretized with the conclusions of the EU Council regarding energy diplomacy (and climate change, in which energy, its sources, and usage also play an important role) in 2021 as part of its external dimension of the European Green Deal³⁷, with the primary goal of accelerating global energy transition to cleaner sources of energy, increasing efficiency of energy usage, discouraging investment into infrastructure projects in third-world countries that are based on fossil fuels, and stressing the importance of maintaining and strengthening the concept of energy security and resilience of the EU and its partners³⁸. These proclaimed goals might also indirectly have another important aim of decreasing future high dependency and usage of energy sources that come from Russia by finding alternate sources which are cleaner, safer, and healthier for the environment, while also reducing the political leverage that can come from that dependence at any time. There have been efforts so far to fulfill this hard task, such as the launch of the 2020-2024 Energy Strategy for Member States (with a presumed primary goal of decarbonizing

³⁴ Nevena Šekarić, "Evropska energetska bezbednost: slučaj Severnog toka 2", *Međunarodna politika*, br. 1179–80/2020, p. 123.

³⁵ Even though most of the definitions of energy security consider the idea of avoiding potential risks which would affect energy goods supply, there is no coherent and definitive answer to this question due to the different views from which its definition can be observed. Also, some authors add multiple factors to this idea, such as different severity filters (speed, sustention, sureness of impact, etc.) and scopes of impact (continuity of service supplies, economy, and impacts on the environment or society). For a full analysis of the concept of energy security, see: Christian Winzer, "Conceptualizing energy security", *Energy policy*, Vol. 46, 2012, pp. 36–48.

³⁶ EU Energy Diplomacy, "Implementation of the EU Energy Diplomacy Action Plan", available at: https://eeas.europa.eu/topics/energy-diplomacy/406/eu-energy-diplomacy_en, 26. 3. 2022.

³⁷ A European Green Deal, "Striving to be the first climate-neutral continent", available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en, 26. 3. 2022.

³⁸ Council of the EU, "Council adopts conclusions on climate and energy diplomacy", available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/01/25/council-adopts-conclusions-on-climate-and-energy-diplomacy/>, 26. 3. 2022.

the energy system, switching to cleaner energy sources, and reducing green gas emissions by the climate and energy framework for 2030)³⁹, but it remains very hard to answer the question that some member states addressed in regards to the incentive and interest of having an actual common energy policy, having in mind that different countries have largely different exposures to energy resources, as well as more profitable individual deals with suppliers instead of ones conducted on a common level.⁴⁰

This reasoning, even though economically understandable and justifiable, is contrary to some very important concepts that are the foundation of EU policy. Such is the principle of solidarity, which is entailed in Article 194 of the Treaty of Lisbon⁴¹, which promotes coherence between the member states with a specific solidarity mechanism in Article 122 of the TFEU⁴² related to energy policy. This mechanism entails the competence of EU bodies in this area but “in a spirit of solidarity between the member states”. However, solidarity is a qualitative concept, which means that it is prone to subjective interpretation by the member states of its meaning, although in times of crisis it creates a platform for the execution of measures during urgent situations to secure supply and resolve threatening problems.⁴³

To resolve this issue, there have been significant efforts from the EU to bolster its position in regards to energy independence by shifting the competence from the member states to itself through centralization. This has been materialized through the creation of the European Energy Union in 2015 to fulfill goals such as energy interconnection and improvement of infrastructure to minimize eventual disruptions of energy while also granting easier access to energy markets abroad and affordable energy through the Energy Union package and the five key pillars of the Union strategy.⁴⁴

These pillars represent the crucial steps of EU energy policy for the future. They are referring to topics such as reinforcing solidarity, trust, and security, promoting a completely internal energy market, sufficient energy, climate action, and promoting research, innovation, and competitiveness.⁴⁵

³⁹ European Commission, “EU Strategic Plan 2020–2024”, available at: https://ec.europa.eu/info/system/files/ener_sp_2020_2024_en.pdf, 26. 3. 2022.

⁴⁰ N. A. Georgiou, A. Rocco, p. 248.

⁴¹ Treaty of Lisbon Amending the Treaty of the European Union and the Treaty Establishing the European Community, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>, 27. 3. 2022.

⁴² Consolidated version of the Treaty of the Functioning of the European Union, Article 122, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>, 27. 3. 2022, art. 122.

⁴³ N. A. Georgiou, A. Rocco, p. 249.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 250.

⁴⁵ The European Commission, “Energy union – Five dimensions of the energy union”, available at: https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/energy-union_en, 27. 3. 2022.

With this being said, the goal of this Union is not only to limit energy dependence but also to promote the transition to cleaner sources of energy, with annual reports coming each year where progress is evaluated. This initiative is a positive one and might solve a lot of current and future problems for the EU, not just in regards to energy dependency and coherence but also the occurring and rising problems of inadequate energy sources, which threaten to devastate the planet and cause fatal consequences.

The EEU is ultimately the final result of developing EU energy diplomacy regarding earlier attempts to liberalize internal energy governance. This is due to changing its position and orientation in regards to energy matters, as the original approach that was market-oriented has been replaced by one that has geopolitical implications due to the EU's more assertive stance on energy, taking into account its security aspects and implications on general relations with other state actors and strengthening its role in EU external energy policy.⁴⁶ Even though energy issues and their importance can be traced back to the beginning of European integrations (through the European Coal and Steel Community or European Atomic Energy Community) in the context of creating a supranational organization, their real and growing importance was highlighted due to energy and climate concerns in the last three decades. With that, the first step in that direction was the creation of the Green Paper on the security of energy supply in 2000, the "solidarity measure" concept document in 2006 ("A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy"), and most importantly, the legal incorporation of energy policy into the Treaty of Lisbon in 2009, which is one of the first cases of transferring competencies to the EU from its member states.⁴⁷ All of these events correspond to the occurrence of several gas disputes with Russia starting from 2000 up to the emergence of the Ukraine crisis in 2014, as well as growing challenges in the energy environment such as scarcity of resources, the emergence of other competitive geopolitical energy players and uneven distribution of energy resources of key importance, which forced the EU to resort to a different strategy in energy matters and create its own energy diplomacy that it strives to realize in the future.⁴⁸ Whether the EEU will successfully serve its purpose remains to be seen, given that it is still a relatively new project, but it is encouraging to see that positive steps have been taken in the right direction.

⁴⁶ Nevena Šekarić, "Energy Security Issues: Reshaping European Regional Security Patterns?", *Europe in Changes: The Old Continent at a New Crossroads* (Katarina Zakić, Birgül Demirtaş), Institute of International Politics and Economics & Faculty of Security Studies, Belgrade, 2021, pp. 83–87.

⁴⁷ *Ibid.*, pp. 84–85.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 83.

The USA LNG influence in EU-Russia energy diplomacy

Another important topic to address regarding energy diversification is the role of the US and its LNG energy presence in the EU. Besides other distributors of LNG from the Middle East and Northern Africa, the focus will be on the US's LNG presence in energy relations with the EU and its exceptional performance in the production of gas from the beginning of the 21st century. What is known as the shale revolution provided a substantial increase in oil and gas production by around 60% thanks to the evolution of gas production using a combination of hydraulic fracturing and horizontal drilling techniques. This increase in oil production has prompted US policymakers to think about using this new advantage to better and strengthen their economic and political influence and perspective.⁴⁹ This reasoning was in line with the general realist approach of the US regarding energy as a source of confrontation and hostility between states with which political power and influence can be exerted on other states dependent on it.⁵⁰

The increased presence of the US in energy production, as well as the creation of the EEU, created suitable conditions for the adoption of the 2016 LNG strategy adopted by the EU as a means of diversification of energy sources, providing additional ways to acquire gas. Despite past failures in diplomatic energy initiatives with the US (such as the forming of the Nabucco pipeline, which failed due to inadequate economic support and the lack of political consensus in the EU), the new and most recent Nord Stream 2 project, an ambitious idea which aims to provide direct transfer of gas to Germany (bypassing some important geopolitical routes such as Ukraine), is strongly opposed by the US for reasons of geopolitical nature. This, in turn, combined with the substantial growth of the gas market of North America, which made it a highly competitive and dominant factor in the international energy field, marked the EU territory as one of the destinations for LNG as a way of reducing energy dependency, which in turn caused oversupply and hindered the dominant position of Russia's energy giant, Gazprom, forcing it to adapt to new circumstances of rising competition.⁵¹ This effort to reduce gas dependency on Russia is fundamentally a geopolitical plan to decrease Russian interference in the energy matters of Europe, having in mind the fact that the Nord Stream 1 and Nord Stream 2 pipeline systems can supply Europe with about 110 billion cubic meters per year, making them Russia's most important and strategic energy projects in Europe.⁵²

⁴⁹ S. Cabras, p. 22.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 6.

⁵¹ *Ibid.*, p. 23.

⁵² Андрей В. Манойло, Илья Е. Катков, "Политические аспекты реализации проекта <<Северный поток-2 >>", *Вестник Кемеровского государственного университета. Серия: Политические, социологические и экономические науки*, 2020, p. 19.

It would be naive and unrealistic to expect that these events and slightly changed circumstances regarding supply could replace Russian exports. It could be viewed as an additional source of diversification and a way of bargaining a lower price or conditions for gas supply with Gazprom, having in mind its lower cost and dependence on market conditions. But it is only a supplementing factor that still impacts EU-Russia energy diplomacy to a certain extent, given that gas is less and less hard to find and not as centralized as it was in the past. It makes it easier to find resources if needed, which nevertheless fulfills the purpose of LNG diversification for the US: to constrain Russia's energy bargaining power on the economic and general geopolitical level. Whether it will succeed in doing so depends on the future orientation and way in which energy relations will be conducted, having in mind the goals of switching to cleaner and renewable sources of energy, thus putting the use of current energy sources into question.

The Nord Stream 2 controversy: EU disunity as a consequence of incoherent energy policy of EU Member States

There is hardly a more controversial energy dispute currently active other than the ambitious Nord Stream 2 project, an approximately 1230 km pipeline transportation project designated to transfer large amounts of gas from Russia directly to Germany (roughly 55 billion cubic meters per year through the Baltic Sea), one of the EU member states, which would allow it to act more freely on the energy market in Europe.⁵³ Its nature and purpose were differently interpreted by Russia and some individual EU member states (referring to it as a commercial and economic project), such as Germany (although there was no coherent stance on this question, having in mind the structure of the new government that consists of three different parties), Austria, and the Netherlands, while completely differently by the US, the Baltic EU member states, and all other Central and Eastern European countries (claiming it is a politically motivated project designed to fulfill and carry out the geopolitical ambitions of the government officials in Moscow).⁵⁴

Having already mentioned the import of gas from Russia to the EU, and given that gas supplies are always in demand for consumption, it is possible to take into consideration the practical need for another pipeline apart from Nord Stream 1, through which a significant amount of gas will be transferred from one side to the other. However, there should be noted some of the practical benefits of this project, as well as its potential risks and downsides.

⁵³ Sebastian Zimmermann, "What is Nord Stream 2 and how does it link to the Russia-Ukraine crisis?", *Euronews*, available at: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/01/24/what-is-nord-stream-2-and-how-does-it-link-to-the-russia-ukraine-crisis>, 28. 3. 2022.

⁵⁴ Станислав З. Жизнин, Владимир М. Тимохов, "Экономические и геополитические аспекты <<Северного потока-2>>", *Балтийский регион*, вол. 11, но. 3/2019, pp. 26-27.

Speaking about economic prosperity, there are numerous practical and useful benefits, some of which are: a 2000 km shorter export route from the base to the consumer in comparison to the one in Ukraine; lower economic operational costs; lower operational cost of gas transit to Europe; lessening of potentially harmful carbon dioxide emissions through replacing coal with gas in regards to electricity production; and potential bettering of geopolitical relations through enhancing EU-Russia energy security.⁵⁵

Besides this, it is practically useful to note and acknowledge expert studies that have evaluated the potential benefits of Nord Stream 2. Such are, for example, the studies from the Arthur D. Little Management Consulting Agency or the Ewi Energy Research & Scenarios Institute of non-profit character, which have concluded that the economic effect will exceed 5 billion euros, will decrease gas prices in Europe and thus make obsolete the practical need for expensive LNG imports, provide numerous full-time job opportunities in the EU and enrich different sectors of the overall economy of EU states and Russia.⁵⁶

Despite its practicality and numerous benefits, such an ambitious project was opposed by several countries indirectly involved and affected by the creation of this pipeline. Such is the case with some Eastern European states that advocate for stronger reliance on LNG resources from the US (and which have a traditional unfriendly stance towards Russia), alongside transit countries that would lose a significant amount of revenue from extracting transit taxes, as well as countries that are geographically close to the pipeline gas due to a possible increase in transit payments. Apart from this, some of the most notable reasons are fears of destabilizing the energy security of Europe and creating a larger dependency on Russian energy resources, avoiding the transit route through Ukraine as a geopolitical weapon to severely harm its economy, and the already discussed US geopolitical pretensions (shown through adopting legislation by which sanctions may be imposed on any subject cooperating with Russia in regards to energy pipelines)⁵⁷, which are aimed at promoting LNG transport and purchasing, as well as preventing Russia from acquiring a substantial key role in energy matters in Europe through its vast amounts of natural gas by simply avoiding the transit route through Ukraine.⁵⁸

⁵⁵ *Ibid.*, p. 30.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 31.

⁵⁷ For a more detailed overview of CAATSA sanctions, see: U.S. Department of The Treasury, "Countering America's Adversaries through Sanctions Act", available at: <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act>, 29. 3. 2022..

⁵⁸ С. З. ЖИЗНИН, В. М. ТИМОХОВ, pp. 33-34.

These fears of energy dependency as a foreign policy and geopolitical weapon at the disposal of Russia are understandable because the focus on acquiring external energy sources and markets is a legitimate foreign policy goal that helps this country strengthen its own internal state development, as well as exert influence in various spheres of interest. This can be seen in the Energy Strategy of the Russian Federation for the period until 2035, in which it is stated that “the purpose of energy development is to maximize the promotion of social and economic development, strengthening and maintaining national capacities of the Russian Federation in world energy at least until the year 2035”⁵⁹, as well as that “the fuel and energy system must contribute to other sectors of the economy in achieving national goals and strategic objectives set forth by the Presidential Decree of the Russian Federation”⁶⁰.

The Nord Stream 2 project was announced in the Russian federal government document for territorial planning pipeline scheme regarding transport in 2015⁶¹, marking it an important project which will extend the capacity of Nord Stream 1 by two more lines.⁶² This was followed by the conclusion of financing agreements between five European energy companies and Nord Stream 2 AG, providing long-term financing for half the estimated cost of the total project, marking the beginning of the Nord Stream 2 pipeline realization.⁶³

Regardless of whether this project is considered useful and meaningful or not, it poses and brings into perspective some inevitable problems and

⁵⁹ “Целью развития энергетики Российской Федерации является, с одной стороны, максимальное содействие социально-экономическому развитию страны, а с другой стороны, – укрепление и сохранение позиций Российской Федерации в мировой энергетике, как минимум, на период до 2035 года”, Russian Federation Ministry of Energy, *Energy Strategy of the Russian Federation for the period until year 2035*, available at: <https://minenergo.gov.ru/node/1026>, 1. 4. 2022, p. 4.

⁶⁰ “При этом топливно-энергетический комплекс должен внести до 2024 года свой вклад и способствовать другим секторам экономики в достижении национальных целей и решении стратегических задач развития Российской Федерации, определенных Указом Президента Российской Федерации № 204.”, Russian Federation Ministry of Energy, *Energy Strategy of the Russian Federation for the period until year 2035*, <https://minenergo.gov.ru/node/1026>, 1. 4. 2022, p. 4.

⁶¹ Российская Газета, „Схема территориального планирования Российской Федерации в области федерального транспорта (в части трубопроводного транспорта)“, 15/5/2015, available at: <https://rg.ru/2015/05/15/truby-site-dok.html>, 2. 4. 2022.

⁶² Газпромтрансгаз Санкт-Петербург, „Газпром» обсудил возможность строительства дополнительных ниток «Северного потока», available at: <https://spb-tr.gazprom.ru/press/news/2014/02/gazprom-obsudil-vozmozhnost-stroitelstva-dopolnitelnykh-nitok-severnogo-potoka/>, 2. 4. 2022.

⁶³ For a detailed overview of the parties partaking in the project, as well as a general overview of Nord Stream 2, see: Gazprom, “North Stream 2 Gas Pipeline – A new export gas pipeline running from Russia to Europe across the Baltic Sea”, available at: <https://www.gazprom.com/projects/nord-stream2/>, 4. 4. 2022.

facts apart from the ones already mentioned. The most notable one is that it questions the already imposed EU sanctions during the events in Ukraine, which have been in force since 2014 and have the goal of showing EU unity through a uniform answer to the political situation in Crimea, which is regarded as unlawful and unacceptable by the policymakers in Brussels. If the purpose of the sanctions is to impact the Russian economy through numerous imposed bans and restrictions, then allowing Russia to sell its gas through the new pipeline and acquire economic benefits is unclear and illogical. Furthermore, this project directly strengthens the position of Gazprom, allowing it to greatly influence energy relations in Europe and freely choose the transport routes through which gas will be redirected, influencing gas prices in Europe and ultimately having a significant role in the overall gas market in Europe.⁶⁴

This is a problem that deeply impacts the very core of some basic EU principles, such as the EU solidarity principle. Before the war in Ukraine, there was no coherent stance in regards to this project; some states were looking forward to it, and some were fierce opponents. This dispute threatened to undermine the EU from within, weakening its position and credibility in the eyes of its partners. This, along with the contradictory goals of reducing gas demand and promoting renewable energy sources (while simultaneously participating in the construction of an expensive and large gas pipeline), was a major source of concern for EU foreign policymakers.⁶⁵

Nord Stream 2 was finished in 2021, a year and a half ahead of schedule. Despite this, it is still not operational and has not yet been put into use due to the absence of an operating license from the German authorities and diplomatic tensions that have occurred in some EU member states over the migrant dispute (Poland, Lithuania, and Latvia) as well as the war between Ukraine and Russia. The project has not yet passed technical and regulatory certification, insurance, and some significant legal procedures, which leaves Nord Stream 2 highly unlikely to be put into function and operational in the near time.⁶⁶ However, experts in this field agree that the impact of a permanent suspension of this pipeline has more severe consequences for the EU than for Russia, having in mind that Russia has alternative access to an export of its gas in the form of the Asian market, while the EU alternative is the already discussed American LNG, which is not a long-term solution due to the high cost of refueling and supplying this type of gas to the European continent.⁶⁷ The vulnerability of the EU to Russian energy resource exports

⁶⁴ Szymon Kardaś, "The great troublemaker: Nord Stream 2 in Russia's foreign energy policy", *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol. 28, Nr. 3–4/2019, p. 36.

⁶⁵ С. З. Жизнин, В. М. Тимохов, p. 35.

⁶⁶ The Heritage Foundation, "Nord Stream 2 is Complete – What Now?", available at: <https://www.heritage.org/europe/report/nord-stream-2-complete-what-now>, 16. 2. 2022.

⁶⁷ N. Šekarić, pp. 133–134.

has been seen lately in 2021 with a four-times higher increase in natural gas prices in comparison to last winter after the ending of state lockdowns from COVID-19 (which ultimately led to higher electricity prices, as well as a spike in Euro-area inflation) due to a global increase in demand, a longer winter and ever-increasing competition from East Asian countries for gas. Statistics once again show that in this situation, despite previous efforts to reduce dependency and multiple initiatives in this regard, the EU still imported 43.4% of its total imports of natural gas only from Russia in 2020.⁶⁸

Conclusion

The purpose of this paper was to briefly display the diplomatic aspect of EU-Russia energy relations. The analysis that has been concluded so far shows that current energy relations between these two subjects are at a stalemate, largely shackled by other aspects of their overall relations, especially by their geopolitical pretensions, with the securitization of energy resources being an integral part of energy relations. The question that remains after this analysis is whether any bettering of tedious and deteriorating energy relations can be seen in the near future. Judging by the events that have transpired so far, as well as current EU-Russia relations that are a consequence of the current war in Ukraine⁶⁹ and its course, it is very unlikely and unrealistic to expect any substantial improvement in these relations.

Current EU-Russia relations are characterized by mutual accusations, distrust, hostile rhetoric, and general signs of misunderstanding in which the EU keeps implementing rigorous measures such as continual sanctions on Russia's economic sector, hateful media rhetoric, and propaganda which spur tensions and increase existing hostility. Russia, on the other hand, responds in the same way, prioritizing its geopolitical interests and security goals over any substantial constructive discussion with the EU.

One of the rare positive signs of this generally tedious relationship is that there is still an energy flow from Russia to the EU (although substantially diminished, with the Baltic States stopping the import of natural gas)⁷⁰. It is questionable how long this situation will last, bearing in mind the constant EU striving for diversification and reducing energy dependency on Russia.

⁶⁸ Euronews, "Europe's energy crisis: Five charts to explain why your bills might go up this winter", available at: <https://www.euronews.com/2022/02/11/europe-s-energy-crisis-five-charts-to-explain-why-your-bills-might-go-up-this-winter>, 19. 4. 2022.

⁶⁹ The war that started on the 24th of February 2022 is still ongoing.

⁷⁰ Al Jazeera, "Baltic states stop Russian gas imports over Ukraine invasion", available at: <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/3/baltic-states-stop-russian-gas-imports-over-ukraine-invasion#:~:text=Latvia%2C%20Estonia%20and%20Lithuania%20stop,curb%20reliance%20on%20Russian%20energy.&text=Latvia%20says%20the%20Baltic%20states,wake%20of%20the%20Ukraine%20war,> 5. 5. 2022.

However, as was stated earlier, this energy relationship is of asymmetrical interdependence, in which the EU is more dependent on Russia than it is on the EU market. Russia has a constant increase in energy cooperation and trade with Asia, another important international actor and a large market, which in theory could replace dependency on EU funds. The EU here is under threat of a greater loss than is the case with Russia, as eventual alternatives from the US or other actors at this moment are still not feasible in the long run. Whether Russia will make a substantial turn to the Asian market is unknown, but energy trade between these subjects exists and is possible to further increase due to the current EU-Russia deep misunderstanding and problems.

EU-Russia energy relations are subject to their overall relations. Change must be made from the core approach to how each actor sees the other in order for them to be maintained and even improved. Changes must be made by both the EU and Russia, but also on an international level on which their future relations will be regulated. Some existing ideas are, for example, liberalization of the Russian energy sector, which would improve energy security and financing of oil and gas infrastructures, the openness of the energy sector to foreign investments, relaxing of the EU market and the competition principle, as well as an international legal act which would thoroughly regulate EU-Russia relations for the present and future.⁷¹

However, for these requirements to be met, genuine wishes and aspirations for improvement must exist. Current moves from both sides, behavior, and rhetoric contradict eventual hopes of positive change. EU-Russia relations must be changed from their core, which lacks trust and confidence, which is a consequence of multiple chains of events that have transpired so far. As long as there is no genuine wish to start from the beginning and resort to a different strategy from the one that has been conducted so far, energy relations will stagnate and possibly deteriorate, being prisoners to geopolitical ambitions and a battle for influence in mutually contested territories between both sides. With this being said, it remains to be seen whether the Ukraine armed conflict will serve as one of the turning points for this change, although the road leading up to positive change and a new beginning is still long, uncertain, and less and less likely.

⁷¹ Olga Khrushcheva, *A critical evaluation of the securitization process of EU-Russia energy relations: actors, audiences, and consequences*, Nottingham Trent University, 2013, p. 218.

Bibliography

- Barbieri Katherine, *The Liberal Illusion: Can Trade Promote Peace?*, University of Michigan Press, Michigan, 2002.
- Cabras Stefano, Department of EU International Relations and Diplomacy Studies, "American LNG and the EU-Russia relationship: The end of Moscow's Energy Weapon?", *EU Diplomacy Paper*, Nr. 2/2021.
- Copeland Dale C., "Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations", *International Security*, Vol. 20, Nr. 4/1996.
- Dimitrova Irena, "EU-Russia Energy Diplomacy: 2010 and Beyond?" *Connections*, Vol. 9, Nr. 4/2010.
- Dorussen Han, "Heterogeneous Trade Interests and Conflict: What You Trade Matters", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 50, Nr. 1/2006.
- E Ziegler Charles, "Russian Diplomacy: Challenging the West", *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, vol. 19, 2018.
- Jovic-Lazic Ana, Ladjevac Ivona, "Ukrainian crisis as a Security Challenge of the Contemporary World", *Social and Economic Problems and Challenges in Contemporary World*, Belgrade, 2016.
- Kardaś Szymon, "The great troublemaker: Nord Stream 2 in Russia's foreign energy policy", *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, Vol. 28, Nr. 3-4/2019.
- Khrushcheva Olga, *A critical evaluation of the securitization process of EU-Russia energy relations: actors, audiences, and consequences*, Nottingham Trent University, 2013.
- Krickovic Andrej, "When Interdependence Produces Conflict: EU-Russia Relations as a Security Dilemma", *Contemporary Security Policy*, Vol. 36, Nr. 1/2015.
- Lađevac Ivona, "Odgovor Kine na novi bezbednosni izazov", *Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. Veka* (ur. Vladimir Ajzenhamer, Nebojša Vuković), Institut za međunarodnu privredu i politiku, Beograd, 2020.
- Mearsheimer John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, WW Norton, New York, 2001.
- Šekarić Nevena, "Energy Security Issues: Reshaping European Regional Security Patterns?", *Europe in Changes: The Old Continent at a New Crossroads* (Katarina Zakić, Birgül Demirtaş), Institute of International Politics and Economics & Faculty of Security Studies, Belgrade, 2021.
- Šekarić Nevena, "Evropska energetska bezbednost: slučaj Severnog toka 2", *Međunarodna politika*, br. 1179-80/2020.
- Siddi Marco, "EU-Russia Energy Relations", *Finnish Institute of International Affairs*, 2020.

- Trapara Vladimir, Šekarić Nevena, *Preispitivanje energetske bezbednosne dileme*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2019.
- Trenin Dmitri, "Russia Leaves the West", *Foreign Affairs*, Vol. 85, Nr. 4/2006.
- Winzer Christian, "Conceptualizing energy security", *Energy policy*, Vol. 46, 2012.
- Zeev Maoz, "The Effects of Strategic and Economic Interdependence on International Conflict across Levels of Analysis", *American Journal of Political Science*, Vol. 53, Nr. 1/2009.
- Zimmermann Sebastian, "What is Nord Stream 2 and how does it link to the Russia-Ukraine crisis?", *Euronews*, available at: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/01/24/what-is-nord-stream-2-and-how-does-it-link-to-the-russia-ukraine-crisis>, 28. 3. 2022.
- Жизнин Станислав З., Тимохов Владимир М., "Экономические и геополитические аспекты <<Северного потока-2>>", *Балтийский регион*, вол. 11, но. 3/2019.
- Манойло Андрей В., Катков Илья Е., "Политические аспекты реализации проекта <<Северный поток-2 >>", *Вестник Кемеровского государственного университета. Серия: Политические, социологические и экономические науки*, 2020.

Петар Кордић

ЕНЕРГЕТСКИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И РУСИЈЕ У 21. ВЕКУ

САЖЕТАК

Овај рад настоји да прикаже односе између Европске уније и Русије које карактерише уважавање заједничких интереса у области енергије и економије. Овај део дипломатских односа између Европске уније и Русије заснива се на принципу међузависности, који повезује два субјекта у блиску сарадњу и на тај начин допуњује њихов иначе турбулентан однос. Интереси због којих се ови односи одржавају су од велике вредности за обе стране и показали су да је сарадња између ЕУ и Русије могућа и одржива, мада са неизвесном будућношћу имајући у виду дипломатске проблеме у њиховим односима и тренутних догађаја у Украјини. Иако далеко од идеалне и пуна контроверзи и тензија, ова сфера дипломатских односа је веома важна и има велике економске и политичке импликације, а овде ће бити дат кратак преглед догађаја који су довели до данашњих контроверзи око Северног тока 2, као и будуће импликације и предвиђања практичних последица енергетских односа између Русије и ЕУ.

Кључне речи: Русија, ЕУ, енергија, међузависност, дипломатија, гас, Украјина, санкције, Северни ток 2.

UDK 341.224(282.243.7)
656.6(282.243.7)
Biblid 0543-3657, 73 (2022)
Vol. LXXIII, No 1185, pp. 97-120
Прегледни научни рад
Примљен: 10. 6. 2022.
Прихваћен: 11. 8. 2022.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2022.73.1185.5
CC BY-SA 4.0

Александра РЕГОДИЋ¹

Ревизија Конвенције о режиму пловидбе Дунавом

САЖЕТАК

Рад прати развој принципа слободе пловидбе на мултилатералној равни, а пре свега у оквиру Конвенције о режиму пловидбе Дунавом, која у први план истиче интересе прибрежних земаља. Имајући у виду да је Конвенција усвојена у знатно другачијим околностима од данашњих, легитимно се наметнуло питање потребе њене ревизије. У ту сврху је од стране Дунавске комисије, као надзорног механизма, основан Припремни комитет за дипломатску конференцију о ревизији Београдске конвенције у чијем су фокусу: институционална и процедурална питања Дунавске комисије, чланство, процес доношења одлука Комисије, језик и реформа Секретаријата. Циљ истраживања јесте да се кроз сагледавање релевантних историјских сегмената и позитивноправних решења садржаних у Конвенцији, узимајући у обзир досадашњи рад на ревизији, стекне што бољи увид у значај ревизионог процеса, и дају одређене смернице и предвиђања у погледу даљег развоја ствари по питању потребних измена Конвенције. Реч је о материји која је од посебног значаја не само за Републику Србију као депозитара Конвенције, већ и за читав подунавски регион и јачање међусобне сарадње. Исто тако, питање чланства, као једно од приоритета, поново је актуелизовано из другог угла, у контексту украјинске кризе, чиме се потврђује значај овог истраживања. Хипотеза која ће у раду бити потврђена јесте да је ревизија Конвенције неопходна у одређеној мери, имајући у виду промењене околности до којих је дошло у последњих пар деценија. Једноставно, не постоји међународни

¹ Истраживач приправник, Правни факултет Универзитета у Београду; докторанд на Правном факултету Универзитета у Београду, Србија. Е-mail: aleksr.ius@gmail.com.

уговор који би у свом изворном облику важио у сваком времену и свим околностима.

Кључне речи: принцип слободе пловидбе, Конвенција о режиму пловидбе Дунавом, Дунавска комисија, ревизија Београдске конвенције, Припремни комитет, међународни уговори, Република Србија

Увод

Међународне реке су одувек коришћене у пловидбене сврхе. Упоредо се развија и правна регулатива и то најпре у оквиру националних законодавстава, и повремено кроз двостране уговоре који су више били одраз односа снага.² Међународноправно регулисање водених токова везује се за новија времена. Слободарске идеје Француске револуције и развој трговине имали су одлучујући утицај на изградњу принципа слободе пловидбе, који је коначно правно формулисан у Завршном акту Бечког конгреса из 1815. године.³ У питању је главно заједничко начело на ком почива речно право, као посебно уговорно право, које и даље не познаје јединствен режим у погледу водених токова услед различитих карактеристика бројних река.

Када је реч о Дунаву, као основна идеја важеће Конвенције о режиму пловидбе Дунавом (у даљем тексту: Београдска конвенција), усвојене 18. августа 1948. године на конференцији у Београду, наводи се управо осигурање слободне пловидбе Дунавом, али у складу са сувереним правима подунавских земаља, као и јачање економске и културне везе између самих прибрежних држава, али и са другим земљама.⁴ Новина у организационом смислу тиче се формирања једног тела – Дунавске комисије, коју чине представници прибрежних држава. Заједно са два протокола из 1998. године, Конвенција представља основни правни оквир сарадње једанаест земаља потписница.⁵ Међутим, с обзиром на то

² Тако је, рецимо, Турска 1535. године закључила уговор са Француском и дозволила слободу пловидбе француским бродовима у турским водама, па и Дунавом. Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017, стр. 347.

³ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 2003, стр. 372. Сагласност су постигли представници Аустрије, Шпаније, Француске, Велике Британије, Португала, Пруске, Шведске и Русије. *Final Act of the Congress of Vienna*, 9 June 1815, чл. 108.

⁴ Конвенција о режиме судоходства на Дунае, 18 августа 1948. года (Конвенција о режиму пловидбе Дунавом, 18. август 1948. године, *Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори ФНРЈ*, бр. 2/49), доступно на адреси: <https://danubecommission.org/extranet/e-archive/convention-ru.pdf>, 5.7.2022.

⁵ Додатни протокол од 26. марта 1998. године уз Конвенцију о режиму пловидбе Дунавом од 18. августа 1948. године, *Сл. Лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/98, доступно на адреси: <https://danubecommission.org/extranet/e-archive/convention-ru.pdf>, 5.7.2022.

да је Конвенција формулисана у периоду дубоких подела на војне блокове, насупротив интеграционом таласу који данас карактерише Европу, јавила се потреба за усклађивањем решења предвиђених Конвенцијом са модерним европским стандардима пловидбе. У том циљу, формиран је Припремни комитет за дипломатску конференцију о ревизији Београдске конвенције (у даљем тексту: Припремни комитет), у оквиру ког постоји Радна група за правна и институционална питања у чију надлежност спадају следећи приоритети: приступање нових чланова, измена процеса одлучивања, реорганизација Секретаријата Дунавске комисије, као и питања која се односе на суштинско функционисање Дунавске комисије и језик.⁶

Конвенција о режиму пловидбе Дунавом несумњиво представља најзначајнији мултилатерални уговор чији је Република Србија депозитар. У складу са Бечком конвенцијом о уговорном праву, Србија је дужна да непристрасно ради у обављању својих дужности, међу којима су и обезбеђење чувања оригиналног текста уговора, као и обезбеђење регистравања уговора код Секретаријата Уједињених нација.⁷ У том смислу, у архиву Министарства спољних послова Републике Србије депоновани су оригинал Конвенције, Додатног протокола и Протокола о потписивању Додатног протокола из 1998. године. Такође, Конвенција је још 1949. године регистрована у Секретаријату ОУН и садржана у Зборнику уговора ОУН.⁸ У блиској будућности очекује се и регистравање протокола.

Поред Конвенције о режиму пловидбе Дунавом, Република Србија је уговорница Конвенције о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав, којом је предвиђено оснивање посебне Међународне комисије за заштиту реке Дунав, чији је Република Србија члан.⁹ Паралелно међународноправној регулативи везаној за Дунав, међународно речно право познаје исто тако два мултилатерална уговора која уређују пловидбено и ванпловидбено коришћење реке Рајне. Реч је

⁶ Rules of procedure of The Preparatory Committee for the Diplomatic Conference on reviewing the Belgrade Convention of 1948, 13–14 October 2003, чл. 12.

⁷ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 may 1969, чл. 77 (Бечка конвенција о уговорном праву, 23. мај 1969. године, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 30/72), доступно на адреси: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1980/01/19800127%2000-52%20AM/Ch_XXIII_01.pdf, 5.7.2022.

⁸ Доступно на адреси: https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028016253e&clang=_en, 5.7.2022.

⁹ Конвенција о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав, 29. јун 1994, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 2/2003. Поред мултилатералних уговора, Републику Србију обавезују бројни билатерални споразуми у вези са Дунавом, закључени са Немачком, Аустријом, Бугарском, Мађарском и Румунијом.

о Мајнхамској ревидираној конвенцији о пловидби Рајном и Конвенцији о заштити Рајне.¹⁰ За надзор над њиховом применом надлежне су Централна комисија за пловидбу Рајном, у оквиру које Република Србија има статус државе посматрача, односно Међународна комисија за заштиту Рајне.¹¹ Управо кроз такав статус омогућено је остварење одговарајуће сарадње Републике Србије, која има важну улогу у унутрашњем водном транспорту на европском континенту, са Централном комисијом за пловидбу Рајном, као и јачање везе које та комисија одржава са Дунавском комисијом. С обзиром на то да се рад бави ревизијом Конвенције о режиму пловидбе Дунавом, преостали уговори ће бити тек успутно поменути, само кроз поједине релевантне сегменте предвиђених решења која се тичу приоритетних питања ревизије, коришћењем упоредноправног метода.

Развој принципа слободe пловидбе

Документ који је поставио темељ принципа слободe пловидбе међународним рекама, јесте Завршни акт Бечког конгреса.¹² Вођене су бројне дискусије о томе како уравнотежити такву слободу са начелом међународног јавног права о територијалном суверенитету као својству прибрежних земаља. Насупрот ставу појединих аутора, временом је превладало тумачење да се слобода пловидбе не односи само на прибрежне земље, већ да важи за бродове свих држава.¹³ Ипак, постојале су значајне разлике у примени принципа слободe пловидбе на одређене међународне реке како у правном основу пловидбе, тако и у обиму и модалитетима пловидбе.¹⁴

Када је реч о Дунаву, у недостатку правне регулативе, пловидба је дуго била базирана или на фактичком стању или на договору две велике силе – Аустрије, која је била доминантна на средњем току Дунава, и Русије, која је господарила ушћем реке.¹⁵ Први вишестрани уговор који успоставља

¹⁰ Revised convention for Rhine navigation, 17 October 1868, доступно на адреси: <https://www.ccr-zkr.org/13020300-en.html#011>, 5.7.2022; Convention on the Protection of the Rhine, 12 April 1999, доступно на адреси: <https://www.iksr.org/en/icpr/legal-basis/convention>, 5.7.2022.

¹¹ Вид. више о обема комисијама доступно на адреси: <https://www.ccr-zkr.org/>; <https://www.iksr.org/en/>, 7.7.2022.

¹² Final Act of the Congress of Vienna, чл. 108–109. У Европи је начело слободe пловидбе први пут примењено на реку Рајну 1804. године, али га тек Завршни акт Бечког конгреса уводи у опште прописе међународног јавног права.

¹³ *Ibid.*, чл. 110–116.

¹⁴ Вид. више: М. Крећа, стр. 347.

¹⁵ *Ibid.*, стр. 348.

међународноправни режим пловидбе Дунавом је Париски мировни уговор из 1856. године.¹⁶ За разлику од Завршног акта Бечког конгреса који слободу пловидбе ограничава на сврху трговине, Париски уговор пружа ширира права државама. Једина допуштена ограничења су она која су изричито предвиђена самим Уговором.¹⁷ Уочљива је и посебна природа одредби о слободи пловидбе на целом пловном току Дунава, јер се истиче да релевантне одредбе представљају део европског јавног права, чија је примена гарантована од стране уговорница Париског уговора.¹⁸

За спровођење у живот Париског уговора надлежне су привремена Европска комисија, састављена од представника неприбрежних земаља великих сила, са надлежношћу од Ушћа до Искаче, и трајна Прибрежна комисија, са надлежношћу на целом пловном току Дунава.¹⁹ Надлежност Европске комисије била је, значи, ограничена како *ratione temporis*, тако и *ratione loci*. Подразумевала је предузимање неопходних радова за рашчишћавање делте Дунава, у циљу стварања најповољнијих могућих услова пловидбе за веће бродове.²⁰ Задаци Прибрежне комисије обухватили су: доношење правила пловидбе, уклањање сметњи које онемогућавају примену начела Завршног акта Бечког конгреса, радове на целом току реке и старање о одржавању пловности Дунава, након престанка рада Европске комисије. Међутим, иако замишљена као комисија са трајном надлежношћу, Прибрежна комисија бива потиснута, а мандат Европске комисије продужаван у пар наврата, што је било праћено и проширењем њених надлежности. На тај начин су велике силе обезбедиле себи контролу и право непосредног управљања, чиме су у великој мери повређена права прибрежних земаља.²¹

¹⁶ Мировни уговор је закључен између Велике Британије, Француске, Отоманског Царства, Сардиније и Русије.

¹⁷ Treaty of Paris, 30 March 1856, чл. 15–18.

¹⁸ На Париском конгресу, Аустрија је била приморана да се повуче пред ставовима Велике Британије и Француске које су успеле да осигурају примену принципа слободе пловидбе на цео пловни ток Дунава.

¹⁹ Европска комисија: Велика Британија, Француска, Аустрија, Пруска, Русија, Сардинија и Турска. Прибрежна комисија: делегати прибрежних држава (Аустрија, Баварска, Турска и Виртенберг) и комесари три подунавске кнежевине (Влашка, Молдавија и Србија).

²⁰ Treaty of Paris, чл. 16.

²¹ Конгресом у Паризу окончан је Кримски рат, у ком су се сукобиле опречне империјалистичке тежње великих сила по питању Балкана и Подунавља. Док Русија бива потиснута с Дунава, политички и економски утицај Аустрије се све више осећао. Тежњу да учврсти свој политички утицај у Подунављу и да на тај начин олакша економски продор у те земље, показала је и Енглеска. С друге стране, прибрежне земље, нарочито Румунија и Србија, биле су исувише слабе да се супротставе притиску Великих сила и да заштите своја суверена права. Према томе, политички моменти играли су пресудну улогу у решавању дунавског питања у то време. Вид. више: С. Аврамов, М. Крећа, стр. 377–378.

По завршетку Првог светског рата режим пловидбе Дунавом регулисан је Версајским уговором, да би принцип слободе пловидбе потом био потврђен и у Конвенцији и Статуту о режиму пловних путева међународног значаја, донетој на Конференцији у Барселони, сазваној на основу Версајског уговора.²² Међутим, Барселонску конвенцију нису прихватиле све земље света, па чак ни све државе учеснице конференције. На тај начин су њене одредбе остале само уговорног карактера, обавезне за потписнице, а не универзална правна правила.²³ Исте године је усвојен Дефинитивни статут Дунава, који на самом почетку јасно прокламује слободу пловидбе за бродове свих застава.²⁴ Европска дунавска комисија суштински је представљала продужетак рада комисије настале на основу Париског уговора, са широким овлашћењима.²⁵ Међународна дунавска комисија је, као нов међународни организам, имала надзорну улогу, са не више искључиво прибрежним чланством.²⁶ Иако су уживали дипломатски имунитет, позиција појединих чланова комисија зависила је од улоге и снаге коју је држава, чији је он био држављанин, уживала у датом тренутку у међународној заједници. То је оптерећивало рад комисија и доводило до тога да професионалност и стручност у раду уступе место аргументима силе.²⁷ И коначно, како је режим пловидбе кроз историју био одраз политичких односа тако су политичке промене на европском тлу довеле до ревизије Дефинитивног статута Дунава из 1921. године, и то Синајским споразумом 1938. године и Букурешким споразумом 1939. године. Немачка је иступила са паролем – Дунав подунавским народима. Румунија, већ одавно незадовољна својом улогом, придружила се ревизионистичкој политици. У борби око групације двају табора пред Други светски рат,

²² Convention and statute on the regime of navigable waterways of international concern, 20 April 1921.

²³ С. Аврамов, М. Крећа, стр. 375.

²⁴ Convention instituting the definitive statute of the Danube, 23 July 1921, чл. 1 и чл. 3.

²⁵ Милан Бартош, *Међународно јавно право II*, Београд, 1956, стр. 87–89. Силе победнице су из чланства искључиле поражене силе (Немачку, Турску, Аустроугарску, као и Русију). Европску дунавску комисију чинили су представници Француске, Велике Британије, Италије и Румуније, с тим да је предвиђена могућност придруживања сваке европске државе која би у будућности доказала да има довољне трговачке, поморске и европске интересе на ушћу Дунава. Вид. Convention instituting the definitive statute of the Danube, чл. 4.

²⁶ С. Аврамов, М. Крећа, стр. 378. У њен састав је поред представника прибрежних држава ушао и по један представник сваке неприбрежне државе чланице Европске комисије (Француске, Велике Британије, Италије).

²⁷ Branislav Malagurski, "International-Law Aspects of the Danube Navigation and Environmental Protection Regime", *Pravni Vjesnik*, Vol. 25, Nr. 3–4, 2009, p. 94. О режиму установљеном Дефинитивним статутом Дунава вид. више: Gordon Sherman, "International Organization of the Danube under the Peace Treaties", *American Journal of International Law*, Vol. 17, Nr. 3/1923, pp. 452–454.

односно придобијања појединих земаља, Велика Британија и Француска су коначно пристале на захтев Румуније за ревизију Статута. Резултат тога било је потписивање Синајског споразума и супституисање Статута из угла Румуније која је сматрала да Статут није био у складу са њеном сувереношћу. Неколико месеци касније потписан је Букурешки споразум о пријему Немачке у Европску дунавску комисију и приступању Немачке и Италије Синајском споразуму.²⁸ Ипак, сама ревизија Дефинитивног статута је извршена супротно његовим одредбама, посебно члану 42, који предвиђа да Статут може бити ревидиран само на захтев две трећине држава потписница. Такав поступак је изазвао реакцију низа земаља, међутим, званични протест је уследио само од Југославије која је истакла да Синајски и Букурешки споразум за њу представљају *res inter alios acta*.²⁹

У основи, како закључује професор Бартош, тзв. Дунавско питање између два рата одликују: тежња империјалистичких сила да сачувају и учврсте власт на Дунаву, отпор прибрежних земаља, углавном Румуније на чијем челу је суверено господарила Европска комисија, и покушај Немачке да после обнављања своје моћи придобије сав утицај на Дунаву за себе. Потребно је најзад указати на чињеницу да је у периоду између два рата, а посебно у годинама непосредно пре Другог светског рата, промет на Дунаву далеко заостајао за прометом на другим европским рекама, што је била последица природних препрека која нису могле бити отклоњене услед политичких сукоба.³⁰

Важећи режим пловидбе Дунавом

Након Другог светског рата однос снага по питању Дунава мења се у корист подунавских земаља. Великом већином гласова прихваћен је предлог Совјетског нацрта Београдске конвенције, који је у први план истакао интересе прибрежних држава, држећи се принципа слободе пловидбе Дунавом.³¹ Конвенцију су усвојиле прибрежне земље: СССР,

²⁸ С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, стр. 379.

²⁹ Анексијом Бесарабије (Румунија је предала СССР-у на основу ултиматума), СССР је постао прибрежна држава и на основу тога је Протоколом закљученим у Бечу добио право да учествује у администрацији горњег тока Дунава. У току Другог светског рата пуну контролу над Дунавом имала је Немачка. М. Крећа, стр. 350.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Радоје Р. Зечевић, *Дунав и Међународно право*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2006, стр. 82–83. Конвенција је ступила на снагу 11. маја 1949. године након што је шест од седам земаља потписница ратификовало њен текст и поднело ратификационе инструменте југословенској влади. О политичким околностима које су претходиле самој Београдској конференцији и дипломатском аспекту у вези са режимом пловидбе Дунавом кроз историју вид. John C. Campbell, "Diplomacy on the Danube", *Foreign Affairs*, Vol. 27, Nr. 2/1949, pp. 315–327.

Украјина, Бугарска, Румунија, Мађарска, Чехословачка и Југославија.³² Сједињене Америчке Државе биле су против, док су Велика Британија и Француска одбиле да учествују у гласању сматрајући да је за њих на снази Дефинитивни Статут Дунава из 1921. године. Немачка и Аустрија, иако прибрежне државе, нису учествовале на Конференцији, већ су касније приступиле Конвенцији. Југославија је са поменуте две државе 1955. године закључила споразуме који у основи примењују правила Конвенције из 1948. године.³³ Да је Београдска конвенција представљала потпуни раскид са системом Конвенције о дефинитивном статусу Дунава из 1921. године, може се видети из Допунског протокола уз Београдску конвенцију, који изричито констатује да није више на снази режим који се раније примењивао на пловидбу Дунавом. Затим следе одредбе које тичу преноса имовине и гашења обавеза бивше Европске Дунавске комисије и Међународне Дунавске комисије.³⁴

У поређењу са претходним режимима, Конвенција садржи одређене разлике које би се могле свести на четири тачке: домашај слободе пловидбе *ratione loci*; садржина принципа слободе пловидбе; надлежност прибрежних земаља у регулисању пловидбе; организациони механизам.³⁵

Ratione loci Београдском конвенцијом установљен је режим који се примењује на пловни део Дунава од Улма до Црног мора рукавцем Сулина са излазом на море кроз Сулински канал.³⁶ За разлику од Дефинитивног статута Дунава, принцип слободе пловидбе се не односи на тзв. интернационализовану речну мрежу, која је обухватала како пловне притоке Дунава тако и попречне канале. Ипак, подунавске државе могу путем међународних уговора установити слободу пловидбе на притокама. Тако су, рецимо, Југославија и Мађарска 1955. године закључиле Споразум о пловидби Тисом.³⁷ С друге стране, Конвенција о

³² У преамбули се констатује да је Конференција сазвана на основу иницијативе Савета министара иностраних послова великих савезничких сила, у циљу израде нове конвенције о режиму пловидбе Дунавом у року од шест месеци од тренутка ступања на снагу мировних уговора са Румунијом, Бугарском и Мађарском. Вид. М. Крећа, стр. 351.

³³ *Ibid.*

³⁴ Допунски протокол уз Конвенцију о режиму пловидбе Дунавом потписан у Београду 18. августа 1948. године, као саставни део Конвенције (*Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори ФНРЈ*, бр. 2/49), доступно на адреси: <https://danube.commission.org/extranet/e-archive/convention-ru.pdf>, 5.7.2022.

³⁵ М. Крећа, стр. 351.

³⁶ Члан 2 Конвенције је измењен „Додатним протоколом од 26. марта 1998. године уз Конвенцију о режиму пловидбе Дунавом од 18. августа 1948. године”, и гласи: „Конвенција се примењује на пловни део Дунава од Келхајма до Црног мора рукавцем Сулина са излазом на море кроз Сулински канал.”

³⁷ *Службени лист ФНРЈ*, бр. 9/1956 и *Међународни уговори ФНРЈ*, бр. 79/1956.

сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав обухвата читав слив Дунава па тако у оквиру циљева помиње управљање водама, укључујући и коришћење површинских и подземних вода у сливу, као и сарадњу и предузимање одговарајућих мера у погледу квалитета воде реке Дунав и вода у његовом сливу, али и прекогранични утицај.³⁸ Ужи домаћај Београдске конвенције произилази из потребе заштите интереса прибрежних држава кроз чију територију пролазе страни бродови, с обзиром на то да принцип слободе пловидбе представља ограничење територијалног суверенитета.

Када је реч о садржини начела слободе пловидбе, Конвенција предвиђа да ће пловидба на Дунаву бити слободна и отворена за држављане, трговачке бродове и робу свих држава по принципу равноправности у погледу лучких и пловидбених такси, као и у погледу услова трговачке пловидбе.³⁹ Водећи рачуна о сувереним правима прибрежних земаља, Конвенција изричито забрањује пловидбу ратних бродова неприбрежних земаља, чиме се елиминише могућност да оне таквим бродовима демонстрирају своју моћ на Дунаву. Што се тиче пловидбе ратних бродова подунавских земаља, они могу пловити Дунавом ван граница земље чију заставу имају само уз претходну сагласност односне државе.⁴⁰ На тај начин је принцип слободе пловидбе, у чијем основу лежи идеја о свеопштем економском интересу, усклађен са потребама безбедности прибрежних земаља.

У вези са надлежношћу прибрежних земаља, Конвенција их проширује како у правима тако и у обавезама.⁴¹ Конвенцијом је предвиђена обавеза прибрежних држава да одржавају своје секторе Дунава у пловном стању, при чему ће се само саветовати с Комисијом о тим питањима.⁴² Тек уколико једна подунавска држава није у могућности да сама изврши неопходне радове у својој територијалној надлежности, дужна је да предузимање радова препусти Дунавској комисији и да са њом сарађује по том питању.⁴³ Прибрежна држава усваја санитарна и полицијска правила, уз поштовање принципа забране дискриминације по националној припадности бродова.⁴⁴ Након доношења правилника о вршењу царинске, санитарне и службе речне безбедности служби, они се саопштавају Дунавској комисији која затим треба да помогне у погледу уједначавања правила.⁴⁵ Пловидба се врши на основу правила утврђених од стране прибрежних земаља чију

³⁸ Конвенција о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав, чл. 2 ст. 2.

³⁹ Конвенција о режиме судоходства на Дунае, чл. 1.

⁴⁰ *Ibid.*, чл. 30.

⁴¹ М. Крећа, стр. 352.

⁴² Конвенција о режиме судоходства на Дунае, чл. 3 и чл. 5.

⁴³ *Ibid.*, чл. 4.

⁴⁴ *Ibid.*, чл. 26.

⁴⁵ *Ibid.*

територију сече Дунав, а у зонама где обале Дунава припадају двома државама правила се утврђују споразумом између тих држава. Међутим, када је у питању пловидба на доњем Дунаву и на сектору Тёрдапа, релевантна правила доносе Администрације установљене за те секторе. Притом, и прибрежне земље и администрације треба да воде рачуна о основним одредбама пловидбе које одређује Комисија.⁴⁶

У погледу организационог аспекта, први пут у историји правног регулисања пловидбе Дунавом формира се једно тело – Дунавска комисија (у даљем тексту: Комисија), коју чини по један представник из прибрежних земаља.⁴⁷ Комисија бира из редова својих чланова председника, потпредседника и секретара са мандатом од три године.⁴⁸ Самој Комисији је признато својство правне личности саобразно законодавству земље у којој се налази њено седиште.⁴⁹ Положај права и обавеза Комисије су детаљно регулисани Конвенцијом о привилегијама и имунитетима Дунавске Комисије, потписаној у Будимпешти 1963. године, која је отворена само за уговорнице Београдске конвенције.⁵⁰ Чланови Комисије уживају дипломатски имунитет, а службене просторије, архива и документи су неповредиви.⁵¹ Комисија има свој печат и заставу коју може да истиче на својим просторијама и својим бродовима.⁵² У оквиру поверене надлежности, Комисија је независна у раду, може се појавити као страна у спору пред судом, може закључивати уговоре, ужива разне фискалне повластице итд.

На редовним годишњим заседањима Комисије, у мају и децембру, по правилу учествују делегације држава чланица на челу са њиховим

⁴⁶ *Ibid.*, чл. 23.

⁴⁷ Члан 5 Конвенције је измењен Додатним протоколом од 26. марта 1998. године уз Конвенцију о режиму пловидбе Дунавом, и гласи: „Установљава се Дунавска комисија у чији састав улази по један представник сваке стране уговорнице.“ О правним и политичким дешавањима, са акцентом на однос Југославије и СССР-а, у оквиру нове Дунавске комисије вид. више Stephen Gorove, “The New Danube Commission: An Interdisciplinary Study in Law and Politics”, *Denver Law Center Journal*, Vol. 41, Nr. 4/1964, pp. 204–225.

⁴⁸ Конвенција о режиме судоходства на Дунае, чл. 6. Председништво Дунавске комисије у актуелном саставу чине: председник Дунавске Комисије – амбасадор Љубов Непоп, представник Украјине, потпредседник Дунавске Комисије – амбасадор Иван Тодоров, представник Републике Србије и секретар Дунавске комисије – амбасадор Жужана Репаш, представник Мађарске у Дунавској комисији. Више информација доступно на адреси: <https://www.danubecommission.org/dc/en/danube-commission/presidency-of-the-danube-commission/>, 5.7.2022.

⁴⁹ Конвенција о режиме судоходства на Дунае, 14. Првобитно седиште било је у Галцу, а од 1954. године се налази у Будимпешти.

⁵⁰ Конвенција о привилегијах и имунитетима Дунајској Комиссии, 15 мая 1963. года.

⁵¹ Конвенција о режиме судоходства на Дунае, чл. 16.

⁵² *Ibid.*, чл. 18.

сталним представницима. Том приликом се усвајају званични документи Комисије и доносе најважније одлуке о раду ове међународне организације у наредном периоду, односно верификују закључци и одлуке који се разматрају на састанцима двеју основних радних група – групе за техничка питања и групе за правно-финансијска питања.⁵³ Комисија има општу надлежност, која се своди на старање о извршењу одредби Београдске конвенције, и бројне специјалне надлежности у интересу неометане пловидбе.⁵⁴ Комисија, по правилу, доноси одлуке већином гласова присутних чланова, осим када је посебно предвиђена већина гласова свих чланова Комисије у одређеним случајевима.⁵⁵

Београдска конвенција даље детаљно регулише режим пловидбе, затим начин покривања расхода за обезбеђење пловидбе, и у завршном делу предвиђа двостепени систем решавања спорова између уговорница у погледу примене и тумачења Конвенције. Тек уколико директни дипломатски преговори не дају резултате, било која страна у спору може захтевати изналагање решења пред Комисијом за миренење, чије су одлуке коначне и обавезне за спорне стране.⁵⁶ Коначно, Конвенција регулише поступак измене Конвенције. Предвиђено је да се измене Конвенције могу извршити на захтев већине држава уговорница, а ступају на снагу после депоновања ратификационих инструмената шест држава уговорница Конвенције.⁵⁷ Међутим, Додатним протоколом из 1998. године овај члан је измењен и сада гласи: Амандмани на ову Конвенцију се усвајају сагласношћу свих држава уговорница, а ступају на снагу првог дана месеца после месеца у којем су све државе уговорнице саопштиле Влади Савезне Југославије да су испуњени услови у тим земљама за ступање на снагу амандмана.⁵⁸ Дакле, ревизиона клаузула Београдске конвенције, измењена Додатним протоколом, изричито захтева једногласност држава уговорница.

Досадашњи процеси ревизије Београдске конвенције и њен значај за Републику Србију и подунавске државе

Под појмом „ревизија уговора“, у међународном праву подразумева се радња страна уговорница којом се мења и допуњава постојећи уговор. У

⁵³ Поред две радне групе, у оквиру Дунавске комисије су за 2022. годину предвиђени и експертски састанци: о безбедности у унутрашњем водном саобраћају, о бродском отпаду, о развоју лука и лучког пословања.

⁵⁴ Вид. више Конвенција о режиму судоходства на Дунае, чл. 8а.

⁵⁵ *Ibid.*, чл. 11–12.

⁵⁶ *Ibid.*, чл. 45. У наредном периоду се очекују нова ближа правила о примени одредби члана 45 Београдске конвенције.

⁵⁷ *Ibid.*, чл. 46.

⁵⁸ Додатни протокол од 26. марта 1998. године уз Конвенцију о режиму пловидбе Дунавом, чл. 6.

ширем смислу, ревизија подразумева испитивање уговора, споразума, правила и ситуација у циљу њихове промене које су процењене као нужне или корисне.⁵⁹ Принцип међународног права да уговор може бити измењен и допуњен споразумом страна уговорница кодификован је у Бечкој конвенцији о праву уговора из 1969. године, чиме је институционализовано већ постојеће правило присутно у међународној пракси. Поред закључивања накнадних споразума између свих страна уговорница којим се мењају одредбе претходно закљученог уговора, временом се развило правило о изменама и допунама уговора само између појединих страна уговорница мултилатералног уговора, при чему постојећи уговор остаје и даље на снази између осталих страна уговорница.⁶⁰

Почетак рада на ревизији Београдске конвенције формално је утемељен одлуком Комисије на 50. редовном заседању у априлу 1992. године. Том приликом је истакнута могућност сазивања међународне конференције о неопходности усклађивања Београдске конвенције и значаја принципа јачања економских и културних веза подунавских земаља, како се наводи у самој преамбули Београдске конвенције.⁶¹ Неколико година касније усвојен је Додатни протокол уз Конвенцију, као и Протокол о потписивању Додатног протокола од 26. марта 1998. године уз Конвенцију о режиму пловидбе Дунавом од 18. августа 1948. године. Ипак, због кашњења ступања на снагу Протокола из 1998. године и узимајући у обзир политичку ситуацију у Југославији, процес ревизије је престао да напредује и тема значајније ревизије је запостављена.⁶² Након застоја од пар година, уследио је званични предлог Румуније, те је у циљу даљих промена 2002. године од стране Дунавске комисије основан Припремни комитет за дипломатску конференцију о ревизији Београдске Конвенције.⁶³ Уз пуноправно учешће држава уговорница

⁵⁹ Стеван Ђорђевић, Душко Димитријевић, *Право међународних уговора*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011, стр. 285.

⁶⁰ *Ibid.*, стр. 288. Вид. више: Бечка конвенција о уговорном праву, 4. део посвећен изменама мултилатералних уговора и члан 30 који регулише примену узастопних уговора о истом предмету.

⁶¹ Вид. Извештај са 50. заседања Дунавске комисије, доступно на адреси: https://www.danubecommission.org/uploads/doc/Library_scan/Protocols/ru/50_ru_protocol.pdf, 5.7.2022.

⁶² Додатни протокол ступа на снагу првог дана месеца после месеца у којем је Влади СРЈ осам страна уговорница саопштило да су испуњени услови у тим државама за ступање на снагу Додатног протокола. За остале стране уговорнице Додатни протокол ступа на снагу даном пријема у Владу СРЈ њиховог обавештења да су испуњени услови у тим државама за ступање на снагу Додатног протокола. Додатни протокол уз Конвенцију, чл. 7.

⁶³ Одлуком 60. заседања Дунавске комисије (CD/SES/ 60/56) настављена је активност Одбора за ревизију Београдске конвенције. Вид. Извештај са 60. заседања Дунавске комисије, доступно на адреси: https://www.danubecommission.org/uploads/doc/Library_scan/Protocols/ru/60_ru_protocol.pdf, 5.7.2022.

Београдске конвенције, као посматрачи у раду Припремног комитета могу учествовати и други субјекти.⁶⁴

Правилником о раду Припремног комитета, поред Радне групе за питања пловидбе, предвиђена је, као интегрални део Припремног комитета, и Радна група за институционална и правна питања чији су главни задаци: бављење члановима 5–19 (Дунавска комисија), члановима 44–47, преамбулом, завршним одредбама, анексима као и допунским протоколом из 1948. године, Додатним протоколом из 1998. године и Протоколом о потписивању Додатног протокола.⁶⁵ Установљено је да ће посебни фокус бити везан за: институционална и процедурална питања Дунавске комисије, чланство, процес доношења одлука Комисије, језик, Секретаријат, али и сарадњу са Централном комисијом за пловидбу Рајном, и другим међународним организацијама у овом пољу.⁶⁶ С обзиром на то да је Радна група заправо механизам рада Припремног комитета, у оквиру ње се расправља о важним питањима како би се дефинисали предлози који би потом били представљани на састанцима Комитета и на основу којих би Комитет могао да донесе одлуке. Дакле, сама Радна група не доноси одлуке, него искључиво дефинише предлоге, у складу са Правилником о раду Припремног комитета.

Након вишегодишњих преговора, почевши од 2002. године, Припремни комитет је 2008. године коначно дошао до Нацрта Конвенције о режиму пловидбе Дунавом. Међутим, због неколико отворених питања, а пре свега формулације члана 1, који се тиче територијалне надлежности, усаглашени нацрт није усвојен. Захтев Румуније је да пловни пут буде само канал Сулина, који се у потпуности налази на њеној територији, док Украјина тражи да то буду и други

⁶⁴ Rules of procedure of the Preparatory Committee for the Diplomatic Conference on reviewing the Belgrade Convention of 1948, чл. 1.

⁶⁵ *Ibid.*, чл. 11.

⁶⁶ *Ibid.*, чл. 12. Сарадња са Централном рајнском комисијом, са седиштем у Стразбуру, заснива се на Споразуму из 1976. године и има за циљ усклађивање главних одредби које се односе на пловидбу Дунавом и Рајном: правила пловидбе, технички услови за пловила у унутрашњој пловидби, усклађивање вођења евиденција о услугама и стварања заједничког регистра за издате сервисне евиденције, обједињавање система образовања, обука стручњака за речну флоту и слично. Дунавска комисија има успешну интеракцију и са другим речним комисијама: Међународном комисијом за заштиту Дунава (ICPDR), Међународном комисијом за слив реке Саве (ISRBC), ЕК (Генералним директоратом за мобилност и транспорт – DG MOVE), и др. Република Србија кроз статус државе посматрача при Централној рајнској комисији има могућност да непосредно учествује у раду на пленарним седницама, као и у оквиру комитета и радних група, и да на тај начин утиче на дефинисање међународних докумената које припрема и усваја Комисија, а које касније Генерални директорат за транспорт ЕУ у већини случајева усваја.

подобни пловни путеви у делти, од којих су неки и на територији Украјине, што је коначним нацртом конвенције и предвиђено.⁶⁷ Процес ревизије се помно прати, те се тако на заседањима Комисије као једна од тачака дневног реда редовно јавља и информација о напретку у погледу процеса ревизије Конвенције о режиму пловидбе Дунавом, који се одвија у оквиру Припремног комитета.⁶⁸

Дунав је река од велике важности за све подунавске државе по више основа, али је њен значај нарочито истакнут када су у питању подунавске земље Балкана и процес евроинтеграција.⁶⁹ У том нимало лако и дуготрајном процесу, посебан проблем често представљају неусаглашени нормативни акти и њихово прилагођавање тековинама ЕУ. У том смислу, како са правом истиче проф. Тодић, „усаглашавање националних прописа са прописима ЕУ у области управљања водним ресурсима представља део укупног процеса усаглашавања националних прописа са прописима ЕУ и не може се посматрати ван тог контекста”.⁷⁰ Све државе у сливу реке Дунав су на различите начине, мање или више, упућене на сарадњу у оквиру или бар посредством институција ЕУ. У време председавања Мађарске Европском унијом, 2011. године је донета Стратегија ЕУ за Дунавски регион као важан документ, како за Републику Србију као државу кандидата за пуноправно чланство у ЕУ тако и за суседне земље. Стратегија као приоритете истиче повезивање, заштиту животне средине, просперитет и јачање Дунавског региона.⁷¹ Република Србија као трећа земља по дужини дунавског тока, има природну обавезу да буде међу првима у реализацији идеје о регионалној сарадњи на Дунаву и то у најразличитијим областима друштвеног живота – од трговине и саобраћаја, па до развоја науке и технологије и унапређења технолошке бриге и безбедности.⁷² Сарадња

⁶⁷ Вид. Извештај са 75. заседања Дунавске комисије, доступно на адреси: <https://danube.commission.org/uploads/doc/publication//75%20Session/75%20sess%20RU.pdf>, 10.7.2022.

⁶⁸ Вид. нпр. Извештај са 94. заседања Дунавске комисије, доступно на адреси: https://www.danubecommission.org/uploads/doc/2021/protocols/ru_94_protocol.pdf, тачка 3 дневног реда.

⁶⁹ Вид. више: *Дунавска Библиографија* (ур. Марко Новаковић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010, стр. 23.

⁷⁰ Драгољуб Тодић, „Институционални аспекти сарадње држава у сливу реке Дунав, ЕУ интеграције и Република Србија”, *Дунавска стратегија Европске уније у 21. веку* (ур. Душко Димитријевић, Милован Радаковић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016, стр. 193.

⁷¹ О аспекту заштите животне средине вид. више: Mihajlo Vučić, “The Ecosystem Approach in the Environmental Protection of the Danube River Basin Wetlands”, *Danube strategy: strategic significance for Serbia* (eds. Nevenka Jeftić Šarčević, Nevenka Stojić, Edita Karanović), Institute for International Politics and Economics, Belgrade, 2012, pp. 197–212.

⁷² *Дунавска Библиографија*, стр. 5.

приобалних држава, шире гледано, доприноси међународном миру и безбедности, као и одрживом развоју глобалног друштва.⁷³

Потреба за новом ревизијом

Питање измена Београдске конвенције је тема која је стално присутна, како међу самим потписницама тако и у оквиру разних анализа. Ипак, ревизија мултилатералних међународних уговора, нарочито овако комплексних који регулишу пловидбу на најзначајнијем водном ресурсу у Европи, свакако није нешто чему се може олако приступити. Ако се узму у обзир број држава и тренутна геополитичка ситуација у Европи, потреба за опрезом се значајно повећава. Имајући у виду промене које су наступиле од последњег нацрта из 2008. године, ауторка сматра да је потребно приступити изради новог нацрта који би укључио ново стање у Европи и нова питања, али врло пажљиво и у тренутку када геополитичка ситуација буде стабилнија. Наравно, за полазну основу би требало узети добра решења садржана у последњем нацрту, а новине би се тицале онога што је у међувремену превазиђено.

Чланство у Комисији

У оквиру “мале ревизије” из 1998. године, Савезна Република Немачка приступа у својству стране уговорнице Конвенције, чиме се изједначава са државама потписницама Конвенције и њиховим сукцесорима: Република Бугарска, Савезна Република Југославија, Република Хрватска (СФРЈ), Република Молдавија (СССР), Република Аустрија, Румунија, Руска Федерација, Република Словачка (Чехословачка), Украјина и Република Мађарска.⁷⁴ Дакле, упркос почетном противљењу појединих подунавских држава, постигнута је сагласност да Руска Федерација остане држава уговорница Конвенције и члан Дунавске Комисије иако више није прибрежна држава.⁷⁵

У контексту актуелне кризе у Украјини, одржано је 12. ванредно заседање Дунавске комисије о искључивању Руске Федерације из Комисије.⁷⁶ Већином гласова је одлучено да се више не прихватају

⁷³ Вид. више: Julia Trombitcaia, Sonja Koeppel, “From a regional towards a global instrument – the 2003 Amendment to the UNECE Water Convention”, 2015, доступно на адреси: https://unece.org/DAM/env/water/publications/Brill_book/Trombitcaia_Koeppel.pdf, 5.7.2022.

⁷⁴ Додатни протокол уз Конвенцију, чл. 1.

⁷⁵ Списак чланица Дунавске комисије је доступан на адреси: <https://www.danube-commission.org/dc/en/danube-commission/member-states-of-the-danube-commission/>, 10.7.2022.

⁷⁶ Вид. више на адреси: https://www.danubecommission.org/uploads/doc/2022/press/ru_12_ext_session.pdf, 10.7.2022.

пуномоћја било ког представника Русије у Комисији, као и да се одстране са заседања Комисије и њених радних група до успостављања мира.⁷⁷ Такође се наводи, да се након истека мандата саветника Русије не прихвата нови саветник и да се сви руски држављани као службеници Секретаријата ослободе дужности. Договорено је и да се стране уговорнице обратe Припремном комитету како би се размотрило да ли Руска Федерација, као држава која нема ниједну обалу на Дунаву, може да остане уговорница Конвенције у будућности.⁷⁸ У вези са овим питањем не би се смео занемарити Додатни протокол од 1998. године, којим су извршене измене и допуне Конвенције. Чињеница је да се, за разлику од Конвенције у којој доминира термин „подунавске државе“, у Додатном протоколу користи термин „стране уговорнице“, а међу таксативно набројаним државама се истиче и Руска Федерација. Исто тако, наводи се да Комисију чини по један представник „сваке стране уговорнице“.⁷⁹ И на крају, измене Београдске конвенције су могуће само уколико постоји једногласност страна уговорница.⁸⁰ Значи, на основу тумачења оба документа, Конвенције и Додатног протокола, можемо закључити да не постоји правна препрека да Руска Федерације остане страна уговорница Конвенције, иако није подунавска земља. Свако другачије виђење у вези са тим нужно подразумева ревизију Београдске Конвенције на начин предвиђен у члану 46 Конвенције. Исто тако би и евентуални покушај искључења Руске Федерације из Припремног комитета био правно неутемељен, узимајући у обзир члан 1 став 1 Правилника о раду Припремног комитета, у коме је предвиђено да су државе уговорнице Београдске конвенције учеснице припремног процеса и да улазе у састав Припремног комитета.

У вези са чланством у Дунавској комисији, још раније се поставило питање приступања нових чланова, конкретно Француске, Турске и ЕУ, које имају статус посматрача.⁸¹ С обзиром на то да је реч о регионалној и уско специјализованој организацији која се ретко бави политичким питањима, треба бити опрезан. Приступање би могло да доведе до политизације што би потенцијално проузроковало блокаду рада ове, по карактеру, техничке организације. Такође, то даље може покренути

⁷⁷ Земље су се појединачно изјашњавале о подршци Украјини и одлука је усвојена са 9 гласова „за“ (Немачка, Аустрија, Словачка, Мађарска, Хрватска, Румунија, Бугарска, Молдавија, Украјина), 1 против (РФ) и 1 уздржан (Србија).

⁷⁸ Док. ДК/СЕС XII Вн./3.

⁷⁹ Чланом 3 Додатног протокола измењен је члан 5 Конвенције.

⁸⁰ Чланом 6 Додатног протокола извршена је измена члана 6 Конвенције.

⁸¹ Статус држава посматрача имају: Чешка, Грчка, Кипар, Грузија, Македонија, Холандија, Турска, Француска, Црна Гора и Белгија, доступно на адреси: <https://www.danubecommission.org/dc/en/danube-commission/observer-states-to-the-danube-commission/>, 10.7.2022.

захтеве за пријем у чланство и других држава што би додатно закомпликовало функционисање организације. С друге стране, пловидба Дунавом је слободна за бродове свих застава. У том смислу би и неприбрежне државе могле да учествују у раду и у доношењу препорука Комисије, јер ће се исте примењивати и на њихове бродове који плове Дунавом.⁸² Правних препрека свакако нема, приступање нових чланица је могуће уколико се постигне консензус, што опет није лако, имајући у виду да је реч о једанаест чланица Комисије. За разлику од Београдске конвенције, Конвенција о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав изричито наводи право држава уговорница да једногласно позову било коју другу државу или регионалну организацију за економску интеграцију да приступи Конвенцији или да партиципира у статусу консултанта.⁸³ Приступање држава регулисано је и Нацртом из 2008. године, у ком се помињу Француска, Турска, али и Европска заједница. Такође се наводи да Европска заједница ужива сва права и обавезе које произилазе из чланства у Комисији у питањима из њене надлежности под одређеним условима. Нека држава може приступити овој Конвенцији, која је измењена и допуњена својим протоколима, на основу услова о приступању дефинисаним одлуком Дипломатске конференције. Приступање ступа на снагу првог дана трећег месеца након депоновања релевантног инструмента о приступању код депозитара.⁸⁴

Ревизија по питању чланства би до темеља променила начин функционисања саме Комисије, што не значи нужно лошу ствар, чак би се многи аутори сложили да је управо то оно што је пожељно и смислено. Неопходно је избећи било какве исхитрене потезе који би били правно неутемељени, а посебно оне који се тичу украјинске кризе. Ауторка сматра да би требало сачекати разрешење горуће ситуације како би евентуална ревизија била постојана, и узела у обзир како геополитичку реалност тако и потребе у смеру даљег унапређења рада Комисије.

Увођење система обавезујућих одлука

Дунавска комисија доноси одлуке већином гласова присутних чланова осим у случајевима специјално предвиђеним Београдском

⁸² Русија је у пуноправном чланству у Дунавској Комисији иако више није у дунавском сливу.

⁸³ „Конвенција о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав”, члан 28. Поред десет држава уговорница Београдске конвенције (осим Русије), државе уговорнице Конвенције о сарадњи на заштити и одрживом коришћењу реке Дунав су Чешка, Словенија, БиХ, Црна Гора, као и ЕУ. Више доступно на адреси: <https://www.icpdr.org/main/icpdr/contracting-parties>, 10.7.2022.

⁸⁴ Нацрт Конвенције о режиму пловидбе Дунавом, верзија из 2008. године, чл. 29.

конвенцијом (нпр. одобравање буџета и промена седишта Комисије, поједине одлуке из оквира специјалне надлежности) када одлуке доноси већином гласова свих чланова Комисије.⁸⁵ У вези са потребном већином, сасвим је у реду задржати садашњи систем, али и тежити да се одлуке доносе консензусом уколико је могуће, ради јачег легитимитета. Начелно, већинско одлучивање омогућава ефикаснији рад и спречава блокаду рада организације. С друге стране, једногласност је неопходна када је реч нпр. о изменама и допунама Конвенције, проширењу чланства и слично. С обзиром на то да организација у актуелном облику у оквиру своје главне делатности, а то је уређење пловидбе Дунавом, доноси претежно необавезујуће одлуке у форми препорука, поставило се питање преласка на систем обавезујућих одлука како би се допринело ефикасности организације, по узору на Централну комисију за пловидбу Рајном.⁸⁶ Овакав предлог не би одговарао земљама кандидатима за чланство у ЕУ, имајући у виду утицај на садржину аката које доноси Комисија од стране држава чланица Комисије које нису истовремено и земље чланице ЕУ, а чије се законодавство битно разликује од права ЕУ. Наиме, уколико би Комисија била овлашћена да доноси обавезујуће одлуке, поставило би се питање који би међународноправни извор имао супрематију за нпр. Републику Србију, нарочито у ситуацији када би на другачији начин било уређено неко питање из области пловидбе у односу на прописе ЕУ. Такође, за разлику од Рајнске комисије, коју чине Немачка, Белгија, Француска, Холандија и Швајцарска, чланице Дунавске комисије су на различитом нивоу економског развоја, те би спровођење усвојених обавезујућих техничких одлука, које подразумева финансијска улагања, могло да представља проблем за мање развијене чланице.⁸⁷

Нацртом из 2008. године је као једна од главних новина предвиђен Савет као управљачко тело кога чине представници свих држава уговорница, чији председавајући представља саму Комисију.⁸⁸ Он доноси одлуке и препоруке које припремају радне групе на основу предлога уговорних страна или Секретаријата и надгледа њихову имплементацију.⁸⁹ Даље се истиче да ће у вршењу његових функција

⁸⁵ Конвенција о режиму судоходства на Дунае, чл. 10–13.

⁸⁶ Члан 46 Рајнске конвенције.

⁸⁷ Статус посматрача при Централној рајнској комисији, поред Републике Србије, имају Аустрија, Бугарска, Велико Војводство Луксембург, Мађарска, Словачка Република, Чешка Република, Румунија, Уједињено Краљевство, Украјина и Пољска.

⁸⁸ Нацрт Конвенције о режиму пловидбе Дунавом, чл. 5.

⁸⁹ *Ibid.*, чл. 7.

⁹⁰ *Ibid.*, чл. 8.

Савету помагати Секретаријат на челу са генералним секретаром.⁹⁰ Савет може доносити обавезујуће одлуке и, по потреби, необавезујуће препоруке.⁹¹ Савет ће једногласно доносити одлуке о буџету, таксама, о подношењу измена и допуна Конвенције на Конференцији уговорних страна, о правилима процедуре, о употреби радног језика. Одлуке о организацији рада Савета и његових помоћних тела Савет усваја простом већином гласова свих држава уговорница Конвенције, док одлуке о свим другим питањима усваја двотрећинском већином гласова страна које имају право гласа.⁹² О питањима пловидбе, Савет простом већином гласова страна Конвенције које имају право гласа усваја препоруке које не могу бити у супротности са одлукама.⁹³

Језик и Секретаријат

Када је реч о употреби језика, и Конвенцијом и Нацртом из 2008. године као службени предвиђени су руски, француски и немачки језик.⁹⁴ Годинама уназад се поставља питање увођења енглеског језика. Због превођења на четири језика, самим тим и повећања трошкова и усложњавања процедура предложено је и укидање француског језика који се у оквиру Комисије најмање користи, чиме не би дошло до новог финансијског оптерећења. Чињеница је да енглески није званични језик ниједне државе уговорнице. Ипак, с друге стране, реч је о језику који се користи у већини међународних организација, и у практичном смислу био би олакшан и унапређен рад саме Комисије. Омогућило би се ефикасније учешће стручњака и бољи квалитет размене мишљења.⁹⁵

На крају, да би одговорила својим задацима предвиђеним Конвенцијом, Комисија има на располагању свој Секретаријат и потребни апарат чије се особље регрутује међу држављанима подунавских земаља.⁹⁶ У контексту рационализације, можда би требало размислити о смањењу величине Секретаријата. Рад Секретаријата контролише трочлано председништво (председник, заменик, и секретар) кога чине амбасадори акредитовани при Комисији који се бирају на

⁹¹ *Ibid.*, чл. 10.

⁹² *Ibid.*, чл. 11.

⁹³ *Ibid.*, чл. 12.

⁹⁴ Члан 15 Конвенције који је предвиђао као службене језике руски и француски, измењен је чланом 5 Додатног протокола који наводи и немачки језик.

⁹⁵ О овој теми се већ расправља у оквиру Радне групе са правна и финансијска питања. На 95. заседању Комисије је донета одлука да се енглески користи као радни језик на састанцима експерата. Више информација доступно на адреси: https://www.danubecommission.org/uploads/doc/2022/protocols/web_ru_95_protocol.pdf, 10.7.2022.

⁹⁶ Конвенција о режиме судоходства на Дунае, чл. 9.

период од три године. Функционисање Секретаријата и Комисије уопште, поред Београдске конвенције, регулисано је ближе Правилником о раду Дунавске комисије.⁹⁷ У складу са резултатима рада 12. ванредне седнице Дунавске комисије, предлаже се да се позивањем на доследну примену члана 9 Конвенције у сва документа којима се уређује делатност Секретаријата, као и у оквиру права и обавеза запослених, уместо термина „држава чланица“ унесе термин „подунавска држава“. На тај начин би се створиле претпоставке за спречавање руских грађана да раде у Секретаријату након усвајања одговарајућих одлука на 97. заседању Дунавске комисије које се одржава 15. јуна. Тиме би се, убудуће, службеници техничког дела Секретаријата запошљавали искључиво из подунавских земаља. Овакво поступање би било супротно досадашњој пракси када су вредновани искључиво професионални квалитети.

Закључак

Имајући у виду огроман економски и политички значај, као и стратешки положај Дунава, највећег европског и једног од највећих светских речних путева, не чуде кроз историју бројни покушаји великих сила да себи обезбеде привилеговани статус, чак иако река не протиче кроз њихову територију, и све то на штету територијалног суверенитета прибрежних земаља. Важно је напоменути да управо промена односа снага након Другог светског рата доводи до тога да је читава Београдска конференција протекла у духу идеје „Дунав прибрежним земљама“, чија је основна замисао да се надлежности које су у ранијим режимима припадале великим, неприбрежним државама врате подунавским државама.

Међународно право мора да иде у корак са еволуцијом међународне реалности која захтева обнављање регулативе како би био остварен правни оквир за сарадњу између држава.⁹⁸ Како је Конвенција формулисана у знатно другачијим геополитичким условима, те тако у низу својих аспеката не одговара актуелним потребама и важности Дунава, не чуди отпочињање процеса ревизије деведесетих година прошлог века који је резултирао најпре потписивањем Додатног протокола уз Београдску конвенцију, а затим и оснивањем Припремног комитета за дипломатску конференцију о ревизији Београдске Конвенције чији је главни учинак Нацрт из 2008. године. Једна од

⁹⁷ На снази је Правилник о раду усвојен 2022. године, доступно на адреси: https://www.danubecommission.org/uploads/doc/2022/rules_of_procedure/ru_rules_of_procedure_2022.pdf, 10.7.2022.

⁹⁸ Jana Maftai, "Danube Navigation Regime after the Second World War", *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol. 6, Nr. 2/2016, p. 353.

кључних новина јесте увођење Савета као највишег тела које би могло да доноси и обавезујуће одлуке, и то консензусом када је реч о најважнијим питањим пловидбе, што је од посебног интереса за Европску унију. Поред механизма одлучивања, један од приоритета ревизије везан је за приступање нових чланова. Тренутни фокус у вези са чланством, али из другог угла, тиче се једне од постојећих чланица Дунавске комисије – Руске Федерације. Иако Додатни протокол уз Београдску конвенцију и последњи нацрт Русију сматрају уговорном страном Конвенције, у контексту украјинске кризе је поново активирано преиспитивање будућег статуса Русије.

На основу стриктно правног тумачења одредби Конвенције и протокола произилази да Руска Федерација може да остане страна уговорница Конвенције иако није подунавска држава, и да би свака модификација у вези са тим захтевала ревизију Београдске Конвенције у складу са измењеним чланом 46 Конвенције, који подразумева сагласност свих уговорница. С обзиром на то да ни искључење Руске Федерације из Припремног комитета не би било правно дозвољено, једини начин да се из будућег рада на ревизији Конвенције искључи Русија своди се на идеју да се расформира постојећи Припремни комитет, конституисан још 1993. године, и да се успостави нови који би чиниле само подунавске државе. Наравно, то би онда отворило и питање доношења потпуно нове конвенције о Дунаву чиме би постојећа Конвенција престала да важи. Међутим, укидање постојеће Конвенције која регулише овако значајну област и која је функционисала претходних седамдесет пет година и доношење нове, која је, изгледа, мотивисана претежно политичким аспирацијама да се искључи једна од уговорница, тешко је прихватљиво у овом моменту. Требало би се уздржати од исхитрених и политички мотивисаних одлука. Такође, мало је вероватно да би се државе које не могу већ петнаест година да се договоре око текста ревидиране Конвенције усагласиле око нове, нарочито имајући у виду да су актери главног спора Румунија и Украјина, а не Русија.

Република Србија свакако треба да настоји да буде укључена у рад Припремног комитета који расправља о конвенцији о Дунаву, и да настави да континуирано доприноси раду и активностима Дунавске комисије у оквиру које се прати и напредак по питању ревизије.⁹⁹ Важно

⁹⁹ Министар спољних послова Републике Србије, Никола Селаковић, приликом састанка са руководством Дунавске комисије у Будимпешти, крајем 2020. године, истакао је значај Дунава за унапређење регионалне економије, додавши да ће Србија још више улагати у инфраструктуру на Дунаву и у да ће учествовати у реализацији стратешких пројеката Дунавске комисије. Додао је и да је Дунавска комисија од свог настанка у Београду 1948. године нит сарадње међу државама чланицама, и река мира кроз тешке периоде турбулентне историје. Доступно на адреси: <https://www.mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/selakovic-sa-rukovodstvom-dunavske-komisije-u-budimpesti>, 10.7.2022.

је користити сваку прилику за билатералне сусрете и размену мишљења са представницима других земаља чланица, а све то у циљу да Дунав заиста постане река која уједињује и зближава европске земље. Кроз рад Дунавске комисије промовише се сарадња држава које имају заједнички интерес по питању очувања реке Дунав, како у контексту пловидбе тако и у све актуелнијем и критичнијем аспекту очувања животне средине и водних ресурса који су све више угрожени. Све се више истиче уравнотежен приступ потребама пловидбе и заштите животне средине.¹⁰⁰ С друге стране, интензивирање сарадње и остваривање заједничких политичких и економских циљева подразумева даље усаглашавање националних прописа са прописима ЕУ, које произилази из тежњи држава региона да постану пуноправне чланице ЕУ.

Имајући у виду промене које су наступиле од последњег нацрта из 2008. године, најбоље би било приступити изради новог нацрта, али врло пажљиво и стрпљиво, тек када геополитичка ситуација буде стабилнија. За полазну основу требало би узети добра решења садржана у последњем нацрту, а новине би се тицале онога што је у међувремену превазиђено. Све док се не стиша Украјинска криза и не “испеглају” различити интереси држава чланица, примера ради Румуније и Украјине, реална је могућност даљег пролонгирања конкретних резултата. Наредни период требало би искористити за креирање новог приступа у решавању размимоилажења, пре свега у вези са питањем територијалне надлежности, како би дугогодишњи рад на ревизији коначно био приведен крају. Можда би требало размислити о унапређењу и другачијем модалитету рада Припремног комитета, не нужно новом комитету, у циљу дубље посвећености питању модернизације и усклађивања решења садржаних у Београдској конвенцији са модерним европским стандардима. Дипломатских проблема, као и различитих интереса, код сваког мултилатералног споразума има много, али ће заједнички европски интерес вероватно надјачати све те препреке у догледно време. Сврха реке је да уједињује, не да дели.

Библиографија

- Campbell, John C., “Diplomacy on the Danube”, *Foreign Affairs*, Vol. 27, Nr. 2/1949.
- Gorove, Stephen, “The New Danube Commission: An Interdisciplinary Study in Law and Politics”, *Denver Law Center Journal*, Vol. 41, Nr. 4/1964.
- Maftai, Jana, “Danube Navigation Regime after the Second World War”, *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol. 6, Nr. 2/2016.

¹⁰⁰ О балансу пловидбе и заштите животне средине вид. више: Заједничко саопштење Дунавске комисије и Комисије за слив реке Саве из 2007. године. Доступно на адреси: <https://www.icpdr.org/main/activities/projects/development-joint-statement-2007>, 10.7.2022.

- Malagurski, Branislav, "International-Law Aspects of the Danube Navigation and Environmental Protection Regime", *Pravni Vjesnik*, Vol. 25, Nr. 3-4, 2009.
- Sherman, Gordon, "International Organization of the Danube under the Peace Treaties", *American Journal of International Law*, Vol. 17, Nr. 3/1923.
- Trombitcaia, Julia, Koeppel, Sonja, "From a regional towards a global instrument - the 2003 Amendment to the UNECE Water Convention", 2015, доступно на адреси: https://unece.org/DAM/env/water/publications/Brill_book/Trombitcaia_Koeppel.pdf, 5.7.2022.
- Vučić, Mihajlo, "The Ecosystem Approach in the Environmental Protection of the Danube River Basin Wetlands", *Danube strategy: strategic significance for Serbia* (eds. Nevenka Jeftić Šarčević, Nevenka Stojić, Edita Karanović), Institute for International Politics and Economics, Belgrade, 2012.
- Аврамов, Смиља, Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 2003.
- Бартош, Милан, *Међународно јавно право II*, Београд, 1956.
- Дунавска Библиографија* (ур. Марко Новаковић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.
- Ђорђевић, Стеван, Димитријевић, Душко, *Право међународних уговора*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011.
- Зечевић, Радоје Р., *Дунав и Међународно право*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2006.
- Крећа, Миленко, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017.
- Тодић, Драгољуб, „Институционални аспекти сарадње држава у сливу реке Дунав, ЕУ интеграције и Република Србија”, *Дунавска стратегија Европске уније у 21. веку* (ур. Душко Димитријевић, Милован Радаковић), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016.

Aleksandra Regodić

REVISION OF THE CONVENTION REGARDING THE REGIME OF NAVIGATION ON THE DANUBE

ABSTRACT

The paper follows the development of the principle of freedom of navigation on a multilateral level, primarily within the framework of the Convention regarding the Regime of Navigation on the Danube, which emphasizes the interests of the riparian countries in the foreground. Bearing in mind that the Convention was adopted in circumstances significantly different from today's, the question of the need for its revision legitimately arose. For this purpose, the Danube Commission, as a supervisory mechanism, established the Preparatory Committee for the diplomatic conference on the revision of the Belgrade Convention, focusing on: institutional and procedural issues of the Danube Commission, membership, the Commission's decision-making process, language, and reform of the Secretariat. The goal of the research is to gain a better insight into the importance of the revision process, and provide certain guidelines and predictions regarding the further development of matters related to the necessary revision of the Convention, all by analyzing relevant historical segments and positive legal solutions contained in the Convention, taking into account the previous work on revision. This is a matter that is of particular importance for the Republic of Serbia as the depository of the Convention, but also for the entire Danube region and the strengthening of mutual cooperation. Likewise, the issue of membership, as one of the priorities, was brought up again, from a different angle, in the context of the Ukrainian crisis, which confirms the importance of this research. The hypothesis that will be confirmed in the paper is that the revision of the Convention is necessary to a certain extent, taking into account the changed circumstances that have occurred in the last couple of decades. Simply put, there is no international treaty that would be valid in its original form at all times and in all circumstances.

Keywords: principle of freedom of navigation, Convention regarding the Regime of Navigation on the Danube, Danube Commission, revision of the Belgrade Convention, Preparatory Committee, International Treaties, Republic of Serbia

НЕОКЕЈНЗИЈАНСКИ МОДЕЛ КАО ОДГОВОР НА ГЕОЕКОНОМСКЕ ИЗАЗОВЕ

Слободан Комазец, Рајко Буквић, Бојан Димитријевић, Драган Петровић, *Србија у савременим геоекономским процесима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, 424 стр.

У савременом свету, економија, али не само она, под сталним је утицајем турбуленција, промена и изазова који утичу на њено функционисање. С друге стране, географски фактори морају незаобилазно бити узети у обзир уколико желимо да разумемо правац у којем се крећу привреда, трговина или технолошки развој једне државе. Ефекти ових процеса и фактора посебно се одражавају на мале државе попут Србије. Када томе додамо кључне, системске промене, попут четврте индустријске револуције, кризе неолибералног економског модела и растуће мултиполарности на нивоу међународног система, добијамо комплексну слику у којем се безбедносни, економски, географски и остали фактори преплићу, креирајући неизвесност у погледу исхода и последица одлука које државе морају да доносе. Ипак, непредвидивост и отвореност пружају прилику за критички осврт на устаљене обрасце размишљања и деловања, те отварају простор за предлагање адекватних алтернатива. Управо то чине аутори књиге *Србија у савременим геоекономским процесима* Слободан Комазец, Рајко Буквић, Бојан Димитријевић и Драган Петровић. Њихова студија подељена је у три дела које повезује централна нит и став аутора да је, као одговор на негативне последице које по развој привреде, социјални стандард и економску једнакост има догматична примена неолибералног економског модела, управо окретање неокејнзијанским економским принципима повећања потрошње и експанзивне монетарне и фискалне државне политике.

Аутор првог дела *Од неолиберализма ка неокејнзијанском концепту, социјално-хуманијем и привредно успешнијем моделу* је Слободан Комазец, који указује на фундаменталне недостатке неолиберализма као економске концепције. Он објашњава глобалне последице коришћења ове економске теорије као примарног основа за развој држава, посебно

оних, попут Србије, које су пролазиле кроз период транзиције. Доследно следивши Вашингтонски консензус и препоруке ММФ-а и Светске банке, ове државе нису, указује аутор, доживеле жељени развој и стандарде већ, напротив, опадање производње, социјално раслојавање и пад запослености. Универзалност неолибералног концепта доведена је у питање самом чињеницом да његове основне теоријске поставке о неприкосновености слободног тржишта, које саморегулацијом ствара праведне исходе, и минималној улози државе, чије би интензивне економске активности ове исходе угрозиле, нису доследно спровођене ни у најразвијенијим државама које их препоручују као рецепт другима. Додатно, главни теоријски недостатак неолиберализма Комазец проналази у чињеници да је монетаризам, као његова кључна компонента, првенствено теорија тражње новца која се не бави развојем привреде и реалног сектора или питањем запослености, већ их препушта саморегулацији путем тржишта.¹

Комазец потом осветљава посебан феномен милитаризације економије. Он указује да војни расходи константно расту, а као главни узрок види партикуларне интересе војно-индустријског комплекса који су фундаментално супротстављени интересима шире јавности. То је последица чињенице да „војни бизнис доноси монополима знатно виши профит у односу на профит у грађанским гранама”.² Као најилустративнији пример узима Сједињене Америчке Државе, а детаљном анализом износи аргументе против главних наводних бенефита које улагања у војну индустрију доносе. Аутор истиче да она онемогућавају развој других грана привреде, који би био значајно подстакнут прераспоређивањем само дела буџета који одлази на војне инвестиције. Поред тога, диспропорционално велика улагања у војна научна истраживања спречавају значајнији напредак у другим научним областима. На крају, прераспоређивање ових средстава, закључује Комазец, подстакло би и запосленост.

Критика неолибералне економске концепције наставља се и у другом делу *Кључни изазови светске економије – недовољна агрегатна тражња и растућа неједнакост*, чији је аутор Бојан Димитријевић. Као што се из наведеног поднаслова види, аутор главни разлог незадовољавајућих резултата који произилазе из примене неолибералних постулата проналази у занемаривању агрегатне тражње као главног мотора економског развоја. Кроз систематичан и концизан приказ основа теоријског модела агрегатне тражње, који је заступао Џон Мејнард Кејнс (*John Maynard Keynes*), Димитријевић објашњава на које начине повећање

¹ Слободан Комазец, Рајко Буквић, Бојан Димитријевић, Драган Петровић, *Србија у савременим геоекономским процесима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 41.

² *Ibid.*, стр. 87.

потрошње, улагања у инфраструктуру, смањење пореских стопа, повећање емисије новца и ниске каматне стопе доводе до успешније привреде и дугорочног привредног раста. Аутор своје аргументе илуструје компарацијом одговора САД и Европске уније на Велику рецесију 2008. године и ковид кризу 2020. САД и ЕУ су као одговор на Велику рецесију првобитно прибегле кејнзијанским принципима, што се повољно одразило на БДП, да би потом преовладала логика штедње која се показала као неадекватан одговор. С друге стране, 2020. године и САД и ЕУ примениле су експанзивне мере које су подстицале агрегатну тражњу са задовољавајућим ефектима на обуздавање негативних економских последица ковид кризе.

Ако је занемаривање важности стимулисања агрегатне тражње главна слабост неолибералног модела, драматично растућа неједнакост је његова највећа последица. Позивајући се на налазе аутора попут Томе Пикетија (*Thomas Piketty*) и Бранка Милановића, Димитријевић сагледава разноврсне начине на које неједнакост утиче на економију.³ Као примарни разлог за раст неједнакости аутор издваја чињеницу да дохоци и имовина богатих расту у складу са растом приноса, а дохоци и наднице сиромашнијих слојева расту у складу са растом БДП-а. Како у савременим економијама стопа приноса расте далеко брже од стопе раста БДП-а, разлике између богатих и сиромашних се све више увећавају. То доводи до бројних негативних последица попут смањења привредног раста, веће незапослености, дезинтеграције институција социјалне државе и губитка социјалне кохезије у заједници. На крају, аутор, доследно примењујући своје ставове о предностима кејнзијанских метода, нуди препоруке за развој српске економије кроз повећање агрегатне тражње, што представља и својеврстан мост ка трећем делу књиге, чији је фокус управо на Србији.

Аутори Рајко Буквић и Драган Петровић у последњем делу *Савремени економски процеси у свету и привреда Србије* дају преглед стања и могућих праваца развоја индустрије у Србији. На почетку, аутори демонстрирају значај географије и њен утицај на ове правце кроз постојеће процесе, од којих се издвајају два. Први се односи на миграције становништва и главне миграторне руте, где је за Србију најважнија Балканска. Аутори су питање миграција становништва и утицаја на Европу раније детаљно обрадили, а овде та знања стављају у контекст економског развоја Србије.⁴ Други процес јесте развој токова кретања кроз стратешке коридоре који омогућавају саобраћајно, енергетско и

³ Тома Пикети, *Капитал у XXI веку*, Академска књига, Нови Сад, 2015; Бранко Милановић, *Одвојени светови: мерење међусобне и глобалне неједнакости*, УНДП, Београд, 2006.

⁴ Драган Петровић, Рајко Буквић, *Европа и мигрантско питање 2014–2020*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020.

економско повезивање. За Србију се овде посебно истичу Коридор 10 као главни копнени стратешки коридор, односно важност реке Дунав за водни саобраћај. Аутори такође сагледавају перспективе Србије и њену улогу по питању кључних дилема даљих развоја стратешких коридора, као што су будућност кинеског Новог пута свиле и развоја мреже гасовода, са фокусом на упитну судбину Јужног тока. Њихов оптимистични поглед на будући развој прве иницијативе, односно скепса по питању друге, у оба случаја делују утемељно и исправно.

Буквић и Петровић потом указују на значај дисруптивних технологија као главних инструмената четврте индустријске револуције, ослањајући се на њихову поделу Клауса Шваба (*Klaus Schwab*) на физичке, дигиталне и биолошке.⁵ Аутори истичу кључну улогу иновација на савременим тржиштима и упозоравају на важност праћења ових трендова и у Србији како би њена привреда остала конкурентна. Прихватање и доследна примена ових идеја представљали би јасан раскид са досадашњом праксом занемаривања улоге индустрије у Србији током последњих двадесет година и придавање важности овој грани привреде каква постоји и у државама ЕУ, где је њен развој подстицан кроз иновације и ослањање на четврту индустријску револуцију. Аутори се у наредним поглављима фокусирају на металну, машинску и текстилну индустрију у Србији, гране које су биле међу најразвијенијим и најперспективнијим, а које поседују велики потенцијал за поновни развој уколико се примене јасна стратегија, промишљена улагања, дисруптивне технологије и агилни пројектни менаџмент. Али, у примени ових мера треба имати у виду и постојеће разлике у развијености између држава, јер „током формирања Индустрије 4.0 у развијеним земљама, екстерни циљеви (глобални маркетинг) доминирају, док земље у развоју теже интерним циљевима (раст и развој економије)“.⁶

Књига *Србија у савременим геоекономским процесима* нуди свеобухватну критику неолибералног економског концепта у првом делу, детаљно и јасно објашњење неокејнзијанских метода које му могу бити погодна алтернатива у другом, као и утицаја који примена тог модела заједно са тековинама четврте индустријске револуције може имати на Србију у трећем. Стога, ова студија пружа нове погледе и увиде за све који промишљају у ком правцу се крећу савремени геоекономски процеси, као и оне који се баве главним политичко-економским изазовима за Србију које треба да превазиђе, односно потенцијалима и могућностима које треба да искористи.

⁵ Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution*, World Economic Forum, Geneva, 2016.

⁶ С. Комазец *et al.*, стр. 376.

Библиографија

- Schwab, Klaus, *The Fourth Industrial Revolution*, World Economic Forum, Geneva, 2016.
- Комазец, Слободан, Рајко Буквић, Бојан Димитријевић, Драган Петровић, *Србија у савременим геоекономским процесима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.
- Милановић, Бранко, *Одвојени светови: мерење међународне и глобалне неједнакости*, УНЦП, Београд, 2006.
- Петровић, Драган, Рајко Буквић, *Европа и мигрантско питање 2014–2020*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020.
- Пикети, Тома, *Капитал у XXI веку*, Академска књига, Нови Сад, 2015.

Павле НЕДИЋ

Међународна политика

Рецензенти

- Др Александар Гајић, научни саветник, Институт за европске студије, Београд
- Др Александар Јазић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Доц. др Александар Милошевић, доцент, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду
- Др Александар Митић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Александра Тошовић-Стевановић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Анђела Ђукановић, научни сарадник, Институт за социолошка и криминолошка истраживања
- Др Благоје Бабић, научни саветник, Српска академија економских наука, Београд
- Др Богдан Стојановић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Проф. др Владан Павловић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
- Доц. др Владимир Ајзенхамер, доцент, Факултет безбедности, Универзитет у Београду
- Проф. др Владимир Гречић, редовни професор, Српска академија економских наука, Београд
- Др Владимир Ристановић, научни сарадник, Институт за европске студије
- Проф. др Дејан Молнар, ванредни професор, Економски факултет, Универзитет у Београду
- Проф. др Драган Ђукановић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду
- Др Драган Петровић, научни саветник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Проф. др Драгољуб Тодић, редовни професор, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Душан Достанић, научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд

- Др Душан Пророковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Душко Димитријевић, научни саветник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Едита Стојић-Карановић, научни саветник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Жаклина Новичић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Ивона Лаћевац, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Игор Новаковић, директор истраживања, Центар за међународне и безбедносне послове, ISAC фонд, Београд
- Др Јелена Костић, виши научни сарадник, Институт за упоредно право, Београд
- Проф. др Јелена Лопичић-Јанчић, редовни професор, Факултет за дипломатију и безбедност
- Др Јелица Горданић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Катарина Закић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Марина Костић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Доц. др Марко Дашић, доцент, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду
- Др Марко Ковачевић, доцент, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду
- Др Марко Новаковић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Милан Игругиновић, научни сарадник, Институт за европске студије, Београд
- Доц. др Милан Липовац, доцент, Факултет безбедности Универзитет у Београду
- Др Милорад Стаменовић, научни сарадник, Inventis, Universite Cote'D Azur, Француска
- Др Милош Јончић, научни сарадник и министар саветник, Министарство спољних послова Републике Србије
- Др Милош Петровић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Проф. др Милош Хрњаз, ванредни професор Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

- Др Мина Зиројевић, виши научни сарадник, Институт за упоредно право, Београд
- Др Мирослав Антевски, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Михајло Вучић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Миша Ђурковић, научни саветник, Институт за европске студије, Београд
- Др Нада Радушки, научни саветник, Институт за политичке студије, Београд
- Др Наташа Станојевић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Небојша Вуковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Невена Станковић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Ненад Стекић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Проф. др Немања Џуверовић, ванредни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду
- Др Сања Јелисавац Трошић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Сенада Шело Шабић, виша знавствена сарадница, Институт за развој и међународне односе, Загреб
- Проф. др Сениша Атлагић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду
- Др Слободан Јанковић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд
- Др Срећко Ђукић, амбасадор у пензији, Форум за међународне односе Европског покрета у Србији, Београд
- Доц. др Стеван Недељковић, доцент, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду
- Др Стеван Рапаић, научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд
- Др Урош Темаловић, научни сарадник, Институт за европске студије, Београд
- Проф. др Филип Ејдус, ванредни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

ОПИС ЧАСОПИСА, ЦИЉЕВИ И ОПСЕГ

Међународна политика је рецензирани научни часопис отвореног приступа који издаје Институт за међународну политику, водећа научна институција у региону посвећена истраживању међународних односа. Више од 70 година овај интердисциплинарни часопис објављује оригиналне, аналитичке, теоријске, прегледне и стручне радове о широком спектру савремених међународних политичких, економских и правних односа. У своја три годишња издања часопис *Међународна политика* има за циљ да објављује високо квалитетна истраживања оријентисана на разматрање широког спектра међународних и спољнополитичких питања. У том контексту часопис се интересује за политике најважнијих актера који обликују савремене међународне односе. Релевантне су и теме посвећене различитим територијалним и етничким сукобима и споровима, од међудржавних до унутардржавних, као и њиховим ширим регионалним и глобалним политичким, економским и правним импликацијама. За часопис су значајне и друга питања која утичу на савремене међународне односе, као што су глобална трговина, економски и енергетски односи, међународне и регионалне интеграција, различити облици тероризма и фундаментализма, као и изазови које представљају мигрантска криза, глобално ширење заразних болести и нуклеарних капацитета у свету. Дакле, овај научни часопис је заснован на отвореном и широком приступу предметној области, дајући првенство прилозима који нуде отворена, теоријски и практично утемељена гледишта актуелних међународних процеса. На тај начин часопис настоји да на што кредибилнији начин објасни разнолике и недовољно истражене нове феномене на међународној сцени.

ОБАВЕЗЕ ИЗДАВАЧКОГ САВЕТА, УРЕДНИКА И УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Издавачки савет је саветодавно тело које активно доприноси развоју часописа. Задаци и дужности чланова Савета су: подршка развоју часописа, промоција часописа, подстицање стручњака у научном истраживању политичких, безбедносних, економских и правних аспеката међународних односа да се укључе у рад часописа као аутори и/или рецензенти, писање уводника, рецензија и коментара о радовима.

Главни и одговорни уредник *Међународне политике* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни и одговорни уредник руководи се уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање.

Главни и одговорни уредник и његов заменик задржавају дискреционо право да примљене рукописе процене и одбију без рецензирања, уколико утврде да не одговарају садржинским и формалним стандардима писања научноистраживачког рада и тематским захтевима уређивачке политике. Радови који не задовољавају техничке стандарде прописане Упутством за ауторе, чак и у случају да је садржај коректан, биће враћени ауторима на усклађивање. У редовним околностима, редакција обавештава аутора о томе да ли је прихватила текст и покренула поступак рецензирања у року од седам дана од датума пријема рукописа.

Главни и одговорни уредник, његов заменик и чланови Уређивачког одбора не смеју да буду у било каквом сукобу интереса у вези са рукописима које разматрају. Из поступка избора рецензента и одлучивања о судбини рукописа искључују се чланови Уређивачког одбора код којих постоји сукоб интереса. Ако такав сукоб интереса постоји, о избору рецензента и судбини рукописа одлучује главни и одговорни уредник. Главни и одговорни уредник, његов заменик и чланови Уређивачког одбора су дужни да благовремено пријаве постојање сукоба интереса.

Главни и одговорни уредник, његов заменик и Уређивачки одбор дужни су да суд о рукопису донесу на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Уредници и чланови Уређивачког одбора не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнете у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју да се користе за стицање личне користи.

Уредници и чланови редакције дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензента остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутори гарантују да рукопис представља њихов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Истовремено предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања. Аутори такође гарантују да након објављивања у часопису Међународна политика рукопис неће бити објављен у другој публикацији на било ком језику без сагласности носиоца ауторских права.

У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о пројекту, конференцији и слично, наводе се у фусноти на самом почетку

текста. Рад који је већ објављен у неком часопису не може бити прештампан у *Међународној политици*.

Аутори су дужни да се придржавају етичких стандарда који се односе на научноистраживачки рад. Аутори гарантују да рукопис не садржи неосноване или незаконите тврдње и не крши права других. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Садржај рада

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда. Прикази скупова и књига морају да буду прецизни и објективни.

Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено.

Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени обавезни су да за то прибаве сагласност носилаца ауторских права. Материјал за који такви докази нису достављени сматраће се оригиналним делом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа, односно дужни су да сва лица која су значајно допринела садржају рукописа наведу као ауторе. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања пријава пројеката или рукописа и слично, не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад повукао или исправио.

Предавањем рукописа редакцији *Међународне политике* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ПЛАГИЈАРИЗАМ

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и представљање као својих, представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво. Плагијат обухвата следеће:

- Дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- Копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права.

Рукописи код којих постоје јасне индикације да се ради о плагијату биће аутоматски одбијени и ауторима ће бити трајно забрањено да објављују у часопису.

Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, исти ће бити повучен у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*, а ауторима ће бити трајно забрањено да објављују у часопису.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа.

Рецензенти евалуирају радове у односу на усклађеност теме рада са профилом часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом.

Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да препозна важне објављене радове које аутори нису цитирали. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична

сознања. Ако има сознања да је исти рукопис разматра у више часописа у исто време, рецензент је дужан да о томе обавести уредника.

Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести уредника.

Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести уредника.

Рецензија мора бити објективна. Суд рецензената мора бити јасан и поткрепљен аргументима.

Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу рецензији. Циљ рецензије је да главном и одговорном уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да кроз процес комуникације са ауторима побољша квалитет рукописа.

Рецензије су двоструко анонимне – идентитет аутора је непознат рецензентима и обрнуто. Идентитет рецензената остаје непознат ауторима и обрнуто пре, током и након поступка рецензије. Уредници гарантују да ће пре слања рукописа на рецензију из њега бити уклоњени лични подаци аутора (пре свега, име и афилијација) и да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима. Током читавог процеса, рецензенти делују независно једни од других. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте, уредници могу да траже мишљење других рецензената.

Рок за окончање поступка рецензирања је 30 дана од датума када рецензенти приме рукопис.

Избор рецензената спада у дискрециона права главног и одговорног уредника и његовог заменика. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима у вези са облашћу којом се рукопис бави и не смеју бити из исте институције као аутор, нити то смеју бити аутори који су у скорије време објављивали публикације заједно (као коаутори) са са било којим од аутора поднесеног рада.

Уредници шаљу поднети рукопис са обрасцем рецензије двојници рецензената који су стручњаци за научну област којом се рад бави. Образац рецензије садржи низ питања на која треба одговорити, а која рецензентима указују који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о

судбини једног рукописа. У завршном делу обрасца, рецензенти морају да наведу своја запажања и предлоге како да се поднесу рукопис побољша.

Током поступка рецензије уредници могу да захтевају од аутора да доставе додатне информације (укључујући и примарне податке), ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредници и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

У случају да аутори имају озбиљне и основане замерке на рачун рецензије, уредници ће проверити да ли је рецензија објективна и да ли задовољава академске стандарде. Ако се појави сумња у објективност или квалитет рецензије, уредници ће тражити мишљење других рецензента.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку да уредницима и/или Уређивачком одбору пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације и доказе.

Провера изнетих навода и доказа

- Главни и одговорни уредник ће у договору са Уређивачким одбором одлучити о покретању поступка који има за циљ проверу изнесених навода и доказа;
- Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак;
- Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на изнете оптужбе.

Одлуке у вези са утврђеним кршењем етичких стандарда доноси главни и одговорни уредник у сарадњи са Уређивачким одбором и, ако је то потребно, групом стручњака. Предвиђене су следеће мере, а могу се примењивати појединачно или истовремено:

- Објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- Слање службеног обавештења руководиоцима или послодавцима аутора/рецензента;
- Безусловно одбијање рукописа или повлачење већ објављеног рада у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*;
- Аутору се трајно забрањује да објављује у часопису *Међународна политика*;

- Упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

Приликом решавања спорних ситуација Уређивачки одбор се руководи смерницама и препорукама Одбора за етику у издаваштву (*Committee on Publication Ethics – COPE*, <http://publicationethics.org/resources/>).

ПОВЛАЧЕЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству, плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етичких стандарда, објављени рад се мора повући. У неким случајевима већ објављени рад се може повући и како би се исправиле накнадно уочене грешке.

Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до повлачења рада дефинисани су смерницама Одбора за етику у издаваштву (*Committee on Publication Ethics – COPE*, <http://publicationethics.org/resources/>), а иста пракса је усвојена и од стране часописа *Међународна политика*.

ПОЛИТИКА ОТВОРЕНОГ ПРИСТУПА

Часопис *Међународна политика* је доступан у складу с принципима отвореног приступа. Објављује се и у папирном и у дигиталном облику. Чланци могу да буду преузети бесплатно са сајта и дистрибуирани за академске и друге сврхе. Часопис се руководи *Будимпештанском декларацијом о отвореном приступу* у којој се наводи:

Под „отвореним приступом” [рецензираној научној литератури] подразумева се њена слободна расположивост на јавном интернету, која дозвољава било ком кориснику да чита, преузме, копира, дистрибуира, штампа, претражује или усмери путем линка ка пуном тексту чланка, пописује за потребе индексирања, прослеђује у виду податка ка софтверу, и користи их за било коју закониту сврху, без финансијских, правних или техничких препрека осим оних које су неодвојиве од самог приступа интернету. Једино ограничење у погледу репродукције и дистрибуције, и једина улога ауторских права у овом домену, требало би да буде давање ауторима контроле у погледу интегритета њиховог рада и права да буду правилно препознати и цитирани.

Часопис омогућује бесплатан приступ свим својим чланцима, без претплате и без икаквих повезаних трошкова. Садржај часописа објављује се без одлагања (без тзв. периода ембарга) и материјали могу бити коришћени без тражења посебне дозволе под условом да се наводи референца ка оригиналном документу.

АУТОРСКА ПРАВА И ЛИЦЕНЦА

Чланци објављени у *Међународној политици* биће дисеминовани у складу с дозволом Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International license (CC BY-SA) (*Делити под истим условима 4.0 Међународна*), која дозвољава дељење – копирање и поновну дистрибуцију у било ком облику или медију – и прилагођавање – прерађивање, мењање или надградњу за било коју сврху, чак и комерцијалну, под условима: да је оригинално ауторство адекватно наведено, да је пружен линк ка дозволи, да је наведено да ли су извршене измене и уколико се нови рад дисеминује под идентичном дозволом као и оригинални рад. Корисници морају да наведу детаљне информације о оригиналном раду, укључујући име(на) аутора, наслов објављеног истраживања, пуно име Часописа, том, издање, опсег страна и DOI. У електронском објављивању, од корисника се захтева да наведу линк-ове ка садржају оригиналног рада у Часопису, као и дозволи под којом је објављен. Аутор(и) могу да предузимају засебне додатне уговорне аранжмане за неексклузивну дистрибуцију рада објављеног у Часопису (нпр. постављање у институционални репозиторијум или објављивање у књизи), уз адекватно навођење да је рад иницијално објављен у часопису *Међународна политика*.

Аутор(и) потписују *Уговор о лиценци*.

Аутор(и) гарантују да рукопис представља њихово оригинално дело које није раније објављивано; да није у процесу разматрања за објављивање негде другде; да је објављивање одобрено од стране свих (ко)аутора, као и имплицитно или експлицитно од стране установе где је истраживачки рад спроведен.

Аутор(и) потврђују да чланак не садржи неосноване или незаконите изјаве и не крши права других. Аутор(и) такође потврђују да нису у сукобу интереса који може да утиче на интегритет Рукописа и на валидност закључака који су у њему представљени. У случају укључивања радова који подлежу ауторским правима, одговорност је аутора да добију писану дозволу од стране власника ауторских права. Одговорни аутор (потписник) јемчи да има пуна овлашћења за ту сврху у име других аутора. Уколико аутор(и) користе било какве личне податке истраживаних субјеката или других појединаца, потврђују да су за ту сврху добили сва законска одобрења и да су сагласни са политикама Часописа која се тиче употребе таквих приказа, личних информација и сл.

Часопис дозвољава аутор(има) да похране одштапану верзију (прихваћену верзију) Рукописа у институционални репозиторијум и друге репозиторијуме, као и да је објаве на ауторовом личном сајту или профилима попут нпр. ResearchGate, Academia.edu и других, у било ком тренутку након објављивања, уз навођење извора, линка ка DOI чланка и поштовање претходно наведених ставки.

По добијању лекторисане верзије рукописа, аутор(и) се слажу да је у најкраћем року пажљиво прочитају, скрену пажњу Часопису на било какву типографску грешку и одобре објављивање кориговане лекторисане верзије. Одговорни аутор се слаже да информише друге (ко)ауторе о горе наведеним условима.

УГОВОР О ЛИЦЕНЦИ

Долепотписани аутор(и) овим путем дају своју правну сагласност да *Међународна политика*, ISSN 0513-3657 eISSN 2787-0618

објави чланак: _____,

од аутора: _____,

укључујући и било коју табелу, илустрацију или други материјал који је послат за објављивање као део рукописа, да буде наведен као првобитни издавач у случају поновне употребе, и да га дистрибуира у свим облицима и медијима.

Права академске издавачке комуникације

Разумем да задржавам ауторска права у чланку и да се на *Међународну политику* не преносе права на патенте, заштитне знакове или друга права интелектуалне својине. Као аутор, разумем да ћу имати иста права поновне употребе чланка као она која су предвиђена за трећа лица (кориснике чланка), у оквиру лиценце *Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International/Autorstvo – Делити под истим условима 4.0 Међународна* (CC BY-SA 4.0).

Права корисника

Издавач ће применити лиценцу CC BY-SA 4.0 на чланак објављен у *Међународној политици* на његовој интернет платформи у складу с принципима отвореног приступа.

Потпис(и) аутора

Датум

ОДРИЦАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Ставови изнети у објављеним радовима не изражавају ставове уредништва и Уређивачког одбора. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнете у својим радовима. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Међународна политика је четворомесечник који излази у априлу, септембру и децембру сваке године. Часопис објављује чланке на српском и на енглеском језику.

Часопис објављује рецензиране оригиналне и прегледне чланке и приказе књига из области међународних односа, спољне политике, међународног јавног права и међународне економије.

Оригинални истраживачки чланак представља резултате истраживања са јасним доприносом проширењу и/или продубљивању постојећег знања. Треба га поставити тако да има следеће делове: контекст и циљ истраживања; јасно објашњење теоријске основе (преглед литературе) у уводу; хипотеза или истраживачко питање; примењене методе; презентацију и објашњење резултата; и закључак који говори о главним налазима истраживања, хипотези или истраживачком питању.

Прегледни чланак пружа свеобухватан резиме истраживања о одређеној теми или перспективу о стању на терену описујући тренутне области договора, као и контроверзе и дебате. Прегледни чланак идентификује празнине у знању и најкритичнија истраживачка питања на која још увек није одговорено. Такође сугерише правце за будућа истраживања.

Рецензија књиге је систематски опис и/или критичка анализа квалитета и значаја књиге, уређеног тома или уџбеника. Рецензија књиге треба да садржи општи опис теме или проблема о коме се књига бави, резиме главног аргумента књиге, основне информације о аутору, преглед садржаја књиге, предности и слабости, и сажетак мишљења рецензента о књизи.

Услов за узимање у разматрање прилога је да буду припремљени у складу са следећим упутствима.

I – Упутство за писање чланака

1. Чланци треба да садрже од 5.000 до 8.000 речи.
2. Чланке писати ћирилицом, коришћењем фонта *Times New Roman*, величине 12, са бројевима страница у доњем десном углу.
3. Изнад наслова чланка треба написати име и презиме аутора чланка.

4. Име и презиме аутора/а чланка (и евентуално звање), назив установе у којој је запослен и њено седиште, као и адреса аутора за контакт (поштанска, институционална или електронска), треба написати у првој фусноти.
5. Апстракт се прилаже и на српском и на енглеском језику и у њему аутор треба да укаже на истраживачко питање, најбитније хипотезе, контекст и закључке истраживања. Апстракт треба да садржи до 200 речи, а испод њега аутор наводи до 10 кључних речи.
6. Латинске, старогрчке и друге не-енглеске речи и изрази у тексту наводе се у *italic*-у (нпр. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire*, итд.).
7. У тексту морају бити дата пуна имена, никако иницијали. Страно име и презиме треба писати у српској транскрипцији, с тим што се приликом првог помињања у тексту мора навести како гласе у оригиналу, и то у загради после српске транскрипције.
8. Фусноте је неопходно писати на дну стране (опција *Footnote*), а ознаке за фусноте стављати искључиво на крају реченице.

Податке о наведеној библиографској јединици у фуснотама треба навести у складу са следећим сугестијама:

а) Монографије

Пуно име и презиме аутора, наслов монографије (у *Italic*-у), назив издавача, место издавања, година издања, уколико се цитира једна страна извора наводи се број стране, уколико се наводи више страница користи се средња црта без размака пре и после (нпр. 123; 22–50).

Када се наводи зборник радова на српском језику који је приредила једна особа, ставља се (ур.) или (прир.) са тачком у оба случаја. Са друге стране, када се ради о више уредника монографије на српском језику ставља се (урс), без тачке.

Када се наводи приређени зборник радова на енглеском језику који је приредило више приређивача, иза имена приређивача се у заградама ставља (eds), без тачке. Ако се ради о једном приређивачу, ставља се (ed.), са тачком.

Примери:

Богдан Стојановић, *Теорија денуклеаризације: зашто државе прекидају програме нуклеарног наоружања?*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021, 205.

Džon Rols, *Pravo naroda*, Alexandria Press i Nova srpska politička misao, Beograd, 2003, 107.

John Gillingham, *European Integration 1950–2003*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 221.

Duško Lopandić (ed.), *Regional initiatives in Southeast Europe: multilateral cooperation programs in the Balkans*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2001, 24–32.

Theodor Winkler, Brana Marković, Predrag Simić & Ognjen Pribičević (eds), *European Integration and the Balkans*, Center for South Eastern European Studies, Belgrade & Geneva Centre for the Democratic Control of the Armed Forces, Geneva, 2002, 234–7.

б) Чланци у научним часописима

Пуно име и презиме аутора, наслов текста (под знацима навода), назив часописа (*Italic*), број тома, број издања, стр. од-до. Бројеви страница се одвајају средњом цртицом (–), без размака. Уколико су неки подаци непотпуни неопходно је то и нагласити.

Примери:

Michael Levi, “The Organisation of Serious Crimes”, in: Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, 2003, 878–84. (878–9 или 878).

Robert J. Bunker & John. R. Sullivan, “Cartel Evolution: Potentials and Consequences”, *Transnational Organized Crime*, vol. 4, no. 2, Summer 1998, 55–76.

в) Чланци у дневним новинама и часописима

Навести име аутора (или иницијале уколико су само они наведени), наслов чланка — под знацима навода, име новине или часописа (*Italic*) датум — написан арапским бројевима, број стране/страница.

Пример:

John Gapper, “Investor votes should count”, *The Financial Times*, 17 April 2006, 9.

г) Навођење докумената

Навести назив документа (под знацима навода), члан, тачку или став на који се аутор позива, часопис или службено гласило у коме је документ објављен (*Italic*, број тома, број издања, место и годину издања).

Примери:

“Resolution 1244 (1999)”, Security Council of the United Nations, 10 June 1999.

“Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine”, *Službeni list APV*, 17/91, Novi Sad, 18. jun 1991, 1–14.

д) Навођење извора са Интернета

Име аутора, назив дела или чланка, пуна Интернет адреса која омогућава да се до наведеног извора дође укуцавањем наведене адресе, датум приступања страници на Интернету, број стране (уколико постоји и ако је прилог објављен у PDF-у).

Пример:

Maureen Lewis, *Who is Paying for Health Care in Eastern Europe and Central Asia?*, IBRD & World Bank, Washington D.C, 2000, [http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Paying+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/\\$File/Who+is+Paying+text.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Paying+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/$File/Who+is+Paying+text.pdf), 14/09/2004, 3.

ђ) Понављање раније наведених извора

Када се позивамо на извор који је већ раније навођен у тексту после других фуснота, обавезно треба ставити име и презиме аутора, наслов извора, затим *op. cit.* И на крају број стране (нпр. Michael Levi, “The Organisation of Serious Crimes”, *op. cit.*, 879). *Ibid.* или *ibidem* користити искључиво при навођењу извора наведеног у претходној фусноти, уз назнаку броја стране/страница, уколико је нови навод из тог извора (нпр. *Ibid.*, 11).

9. На крају чланка прилаже се библиографија која треба да садржи све изворе и литературу навођене у тексту, а у форми каква је наведена у упутству за фусноте. Једина разлика је што се у библиографији обавезно наводи прво презиме па име аутора цитираног рада, и целокупна библиографија се организује према абecedном редоследу почетног имена навођених аутора (или назива коришћених докумената).

II – Упутство за писање приказа књига

1. Прикази скупова и књига не смеју бити дужи од две и по странице Word формата (проред *single*), односно не смеју садржати више од 1.200 речи (8.800 знакова са размацима).

2. На почетку приказа наводе се библиографске одреднице књиге у складу са правилима која су наведена за навођење монографија у фуснотама, с тим што на крају треба навести укупан број страница (нпр. 345 стр. р. 345).

3. Прикази књига и скупова морају садржати фусноте.

4. Аутор може навести и надаслов приказа књиге или скупа великим словима — величина слова 14, што је подложно изменама од стране редакције часописа.

5. Величина слова, фонт и поравнање текста треба да буду у складу са раније наведеним сугестијама за писање чланака.

6. На крају приказа наводи се пуно име и презиме аутора у *Italic*-у, с тим што се презиме у целини пише великим словима (нпр. *Жаклина НОВИЧИЋ*).

* * *

Сви прилози достављају се на е-mail *Међународне политике*: mp@diplomacy.bg.ac.rs или др Ани Јовић-Лазич, главном и одговорном уреднику на е-mail: anajovic@diplomacy.bg.ac.rs.

Уредништво

EDITORIAL POLICY

JOURNAL DESCRIPTION, OBJECTIVES, AND SCOPE

International Politics is a peer-reviewed, open-access scientific journal published by the Institute of International Politics, a leading scientific institution in the region dedicated to the research of international relations. This interdisciplinary journal has been publishing original, analytical, theoretical, review, and expert papers on a wide range of topics in contemporary international political, economic, and legal relations for more than 70 years. The journal *International Politics* aims to publish high-quality research on a wide range of international and foreign policy issues in its three yearly issues. In that context, the journal investigates the policies of the most important actors who shape contemporary international relations. Topics dedicated to various territorial and ethnic conflicts and disputes, from interstate to intrastate, as well as their wider regional and global political, economic, and legal implications, are also relevant. Other issues affecting contemporary international relations are also significant for the journal, such as global trade, economic and energy relations, international and regional integration, various forms of terrorism and fundamentalism, as well as the challenges posed by the migrant crisis, the global spread of infectious diseases, and nuclear capacity in the world. Therefore, this scientific journal is based on an open and broad approach to the subject area, giving priority to contributions that offer open and theoretically and practically grounded points of view on current international processes. In this way, the journal tries to explain diverse and insufficiently researched phenomena on the international stage.

RESPONSIBILITIES OF THE PUBLISHING COUNCIL, EDITORS, AND EDITORIAL BOARD

The Publishing Council is an advisory body that actively contributes to the development of the journal. Members of the Council are responsible for helping the journal grow and promoting it. They are also supposed to encourage experts in the field of scientific research on the political, security, economic, and legal aspects of international relations to write for or review the journal, as well as write editorials, reviews, and comments on works.

The Editor-in-Chief of *International Politics* makes the final decision on which manuscripts will be published. When making a decision, the Editor-in-

Chief is guided by the editorial policy, taking into account legal regulations related to defamation, copyright infringement, and plagiarism.

The Editor-in-Chief and Deputy Editor-in-Chief retain the discretionary right to evaluate and reject received manuscripts without peer review if they determine that manuscripts do not correspond to the content and formal standards for writing scientific research articles and the thematic requirements of editorial policy. Articles that do not meet the technical standards prescribed in the *Instructions to Authors*, even if the content is correct, will be returned to the authors for alignment. In regular circumstances, the editorial office will inform authors whether their articles are accepted or not and if the review procedure is initiated within seven days from the date of manuscript receipt.

The Editor-in-Chief, the Deputy Editor-in-Chief, and the members of the Editorial Board must not have any conflict of interest related to manuscripts they consider. Any member of the Editorial Board with a conflict of interest will be excluded from the procedure of selecting reviewers and deciding the fate of manuscripts. If such a conflict of interest exists, the Editor-in-Chief determines the reviewers and the future of manuscripts. The Editor-in-Chief, the Deputy Editor-in-Chief, and the members of the Editorial Board are obliged to report the conflicts of interest promptly.

The Editor-in-Chief, the Deputy Editor-in-Chief, and the Editorial Board are obliged to evaluate manuscripts based on their content, without any racial, sexual/gender, religious, ethnic, or political prejudices.

The editors and members of the Editorial Board must not use unpublished material from submitted manuscripts for their own research without express written permission from the authors. The information and ideas presented in submitted manuscripts must be kept confidential. They must not be used for gaining personal benefit.

The editors and members of the editorial office are obliged to take all reasonable measures so that the identities of reviewers remain unknown to authors before, during, and after the review process and to keep authors' identities anonymous to reviewers.

AUTHORS' OBLIGATIONS

Authors warrant that manuscripts represent their original contributions, which have not been published before and are not being considered for publication elsewhere. Simultaneous enrollment of the same manuscript in several journals represents a violation of ethical standards. Such a manuscript is immediately excluded from further consideration. The authors also guarantee that after the manuscript is published in the journal *International Politics*, it will not be published in any other publication or journal without the permission of the copyright holder.

In the case that the submitted manuscript is the result of a scientific research project or that, in the previous version, it was presented at a conference in the form of an oral presentation (under the same or similar title), more detailed information about projects, conferences, and the like should be listed in the footnote at the very beginning of the manuscript. An article published in another journal cannot be reprinted in *International Politics*.

Authors must adhere to the applicable ethical standards related to scientific research work. Authors guarantee that their manuscripts do not contain unfounded or illegal claims and do not violate the rights of others. The publisher will not bear responsibility in the case of any requests for damages.

Content of articles

An article should contain enough details and references to allow reviewers and readers to verify the claims presented. Intentionally making false claims is a violation of ethical standards. Conferences and book reviews must be accurate and objective.

Authors bear all responsibility for the content of submitted manuscripts. They are obliged, if necessary, to obtain the consent of all persons or institutions that directly participated in the research presented in the manuscript before its publication.

Authors who wish to include illustrations, tables, or other materials that have already been published elsewhere are obliged to obtain consent from copyright holders. Material for which no such proof has been submitted will be considered the author's original work.

Authorship

Authors are obliged to list as authors only those persons who have significantly contributed to the content of the manuscript, i.e., all persons who have contributed considerably to the content of the manuscript must be cited as authors. If other persons who are not authors have participated in essential aspects of the research project and the manuscript preparation, their contributions should be mentioned in a note or acknowledgment.

Citation of sources

Authors are obliged to correctly cite sources that have significantly influenced research and manuscript content. The information obtained in private conversations or correspondence with third parties may not be used without the express written permission of the source.

Conflicts of interest

Authors are obliged to indicate financial or any other conflicts of interest that could affect the presented results and interpretations.

Errors in published articles

If an author finds an important error in their article after it has been published, they are required to notify the editor or publisher immediately and cooperate with them to withdraw the article or correct the article.

By submitting the manuscript to the editorial office of *International Politics*, the authors commit to complying with the stated obligations.

PLAGIARISM

Plagiarism, i.e., taking other people's ideas, words, or other forms of creative expression and presenting them as one's own, is a gross violation of scientific and publishing ethics. Plagiarism can also include copyright infringement, which is punishable by law. Plagiarism includes the following:

- Verbatim or nearly verbatim copying or intentional paraphrasing (to hide plagiarism) of parts of other authors' works without clearly indicating the source or labeling the copied fragments (for example, by using quotation marks);
- Copying pictures or tables from other people's work without proper attribution of the source and/or without the permission of the author or copyright holders.

Manuscripts, where there is a clear indication of plagiarism, will be automatically rejected and their authors will be permanently banned from publishing in the journal.

If it is found that the article published in the journal is plagiarized, the article will be withdrawn in accordance with the procedure described under *Withdrawal of already published articles*, and the authors will be permanently prohibited from publishing in the journal.

REVIEWERS' OBLIGATIONS

Reviewers are obliged to provide the editor with a professional, well-argued, impartial assessment of the scientific value of articles within the given deadlines.

Reviewers evaluate articles in relation to the compliance of the articles' topic with the journal's profile, the relevance of the researched area and applied methods, the originality and scientific relevance of the data presented in

manuscripts, the style of scientific presentation, and the use of scientific apparatus in the text.

A reviewer who has well-founded suspicions or knowledge of ethical standards' violations by an author is obliged to inform the editor about it. A reviewer should recognize important published works not cited by their authors. He should also alert the editor to important similarities and coincidences between manuscripts under consideration or of any other published articles or manuscripts that are in the review process in another journal, if he/she has personal knowledge of this fact. If a reviewer has knowledge that the same manuscript is being considered in several journals at the same time, the reviewer is obliged to inform the editor about it.

A reviewer must not have a conflict of interest with authors or a research financier. If there is a conflict of interest, a reviewer is obliged to inform the editor about it immediately.

If a reviewer believes he or she is incompetent for the topic or area of the manuscript, the editor must be notified immediately.

Reviews must be objective. The judgment of reviewers must be clear and supported by arguments.

Manuscripts sent to reviewers are considered confidential documents. Reviewers may not use unpublished material from submitted manuscripts for their research without the express written permission of the authors, and information and ideas expressed in submitted manuscripts must be preserved as confidential and may not be used for personal gain.

Received articles are subject to peer review. The review aims to help the Editor-in-Chief decide whether the article should be accepted or rejected and, through the process of communication with the authors, improve the manuscript's quality.

Reviews are doubly anonymous: authors' identities are unknown to reviewers, and vice versa. The identity of reviewers remains unknown to authors and vice versa before, during, and after the review process. Editors guarantee that the personal data of authors (primarily, name and affiliation) will be removed from manuscripts before they are sent for review and that all reasonable measures will be taken so that the identities of authors remain unknown to reviewers. Throughout the process, reviewers act independently of each other. Reviewers do not know the identities of other reviewers. If the decisions of reviewers are not the same, editors may seek the opinion of other reviewers.

The deadline for completing the review process is 30 days from the date when reviewers receive the manuscript.

The choice of reviewers falls within the discretionary rights of the Editor-in-Chief and the Deputy Editor-in-Chief. Reviewers must have relevant knowledge related to the field that manuscripts deal with. Reviewers cannot be authors who

have recently co-authored publications with any of the authors of submitted articles, nor can they be from the same field institutions as authors.

Editors send submitted manuscripts with a peer review form to two reviewers who are experts in the scientific field the articles deal with. The review form contains a series of questions that need to be answered and which indicate to reviewers which aspects should be covered in order to make a decision about the fate of a manuscript. In the final part of the form, reviewers must provide their observations and suggestions on how to improve the submitted manuscript.

During the review process, editors may require authors to provide additional information (including primary data) if it is needed to make a judgment about the scientific contribution of the manuscript. Editors and reviewers must keep such information confidential and must not use it for personal gain.

In cases where authors have serious and well-founded objections to reviews, editors will check whether the review is objective and whether it meets academic standards. If there is doubt about the objectivity or quality of the review, editors will seek the opinion of other reviewers.

DISPUTE RESOLUTION

Any individual or institution can report violations of ethical standards or other irregularities at any time and provide the necessary information and evidence to editors and/or the Editorial Board.

Verification of the allegations and evidence presented

- The Editor-in-Chief, in agreement with the Editorial Board, will decide on the initiation of the procedure aimed at checking the presented allegations and evidence;
- During that procedure, all presented evidence will be considered confidential and will be presented only to the persons directly involved in the procedure;
- Persons suspected of violating ethical standards will be given the opportunity to respond to the accusations.

Decisions regarding the established violations of ethical standards are made by the Editor-in-Chief in cooperation with the Editorial Board and, if necessary, with a group of experts. The following measures are planned and can be applied individually or simultaneously:

- Publishing a press release or an editorial describing the breach of ethical standards;
- Sending official notice to managers or employers of an author/reviewer;
- Unconditional rejection of manuscripts or withdrawal of already published articles in accordance with the procedure described under *Withdrawal of already published articles*;

- The author is permanently prohibited from publishing in *International Politics*;
- Informing the relevant professional organizations or authorities about the case so that they can take appropriate measures.

When resolving disputed situations, the Editorial Board is guided by the guidelines and recommendations of the Committee on Publication Ethics (Committee on Publication Ethics - COPE, <http://publicationethics.org/resources/>).

WITHDRAWAL OF ALREADY PUBLISHED ARTICLES

In the case of violation of the rights of publishers, copyright holders, or authors, violations of professional ethical codes, i.e., in the case of sending the same manuscripts to several journals at the same time, false claims of authorship, plagiarism, manipulation of data for the purpose of fraud, as well as in all other cases of gross violation of ethical standards, the published article must be withdrawn. In some cases, an already published article can be withdrawn in order to correct subsequently observed errors.

Standards for resolving situations when an article must be withdrawn are defined by the guidelines of the Committee on Publication Ethics (Committee on Publication Ethics - COPE, <http://publicationethics.org/resources/>), and the same practice was also adopted by *International Politics*.

OPEN ACCESS POLICY

International Politics is available in accordance with the principles of open access. It is published in both paper and digital form. Articles can be downloaded free of charge from the site and further distributed for academic and other purposes. The journal is guided by the *Budapest Declaration* on Open Access, which states:

Under “open access” [peer-reviewed scientific literature], it is understood as its free availability on the public Internet, which allows any user to read, download, copy, distribute, print, search, or direct via a link to the full text of the article, sign for the purposes of indexing, forward in the form of data to software, and use it for any lawful purpose, without financial, legal, or technical obstacles other than those that are inseparable from internet access itself. The only restriction on reproduction and distribution, and the sole purpose of copyright in this domain, should be to give authors control over the integrity of their work and the right to be properly recognized and cited.

The journal provides free access to all its articles without subscriptions or any associated costs. The content of the journal is published without delay (without the so-called embargo period), and materials can be used without asking for special permission provided that the reference to the original document is cited.

COPYRIGHT AND LICENSE

Articles published in *International Politics* will be disseminated in accordance with the Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International license (CC BY-SA), which allows sharing — copying, and redistribution in any form or medium — and adaptation — reworking, alteration, or upgrading for any purpose, even commercial, under the conditions that the original authorship is adequately stated; that a link to the license is provided; that it is stated whether changes have been made; and if the new work is disseminated under the same permission as the original work. Users must provide specific information about the original work, such as the author(s) name(s), the title of the published research, the full name of the journal, volume, issue, scope page, and DOI. In electronic publishing, users are required to provide links to the content of the original work in the journal as well as the permission under which it was published. The author(s) may enter into separate additional contractual arrangements for the non-exclusive distribution of articles published in the journal (e.g., placement in an institutional repository or publication in a book), with an adequate indication that the article was first published in *International Politics*.

The author(s) sign the License Agreement.

The author(s) guarantee that the manuscript is their original work that has never been published before, that it is not being considered for publication anywhere else, and that the publication has been approved by all (co)authors and either implicitly or explicitly by the institution where the research was done.

The author(s) confirm that the article contains no false or illegal statements and does not infringe on the rights of others. The author(s) also declare that they have no conflicts of interest that could jeopardize the integrity of the manuscript or the validity of the conclusions presented in it. In the case of the inclusion of articles that are subject to copyright, it is the author's responsibility to obtain written permission from the copyright owner. A responsible author (signatory) warrants that he/she has full authority for this purpose on behalf of other authors. If the author(s) use any personal data of research subjects or other individuals, they must confirm that they have obtained all necessary legal approvals and that they agree with the Journal's policies on the use of such representations, personal information, and so on.

The journal allows the author(s) to deposit the printed version (accepted version) of the manuscript to the institutional repository and other repositories, as well as to publish it on the author's personal website or profiles, such as ResearchGate, Academia.edu, and others, at any time after publication, if the source is cited, a link to the DOI of the article is provided, and the previously mentioned items are followed.

Upon receipt of the proofread version of the manuscript, the author(s) agree to read it carefully as soon as possible, draw the attention of the Journal to any typographical error, and approve the publication of the corrected proofread version. A responsible author agrees to inform other co-authors about the above conditions.

LICENSE AGREEMENT

The undersigned author(s) hereby grant *International Politics*, ISSN 0513-3657 eISSN 2787-0618 their legal consent

to publish the article: _____,

from the author: _____,

including any table, illustration, or other material submitted for publication as part of the manuscript, to be listed as the original publisher in case of reuse, and distribute in all forms and media.

Scholarly publishing and communication rights

I understand that I retain the copyright of the article, and I do not transfer patent rights, trademarks, or other intellectual property rights to *International Politics*. As the author, I understand that I will have the same rights to reuse the article as those intended for third parties (users of the article) under the Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International Copyright License (CCBY-SA 4.0).

User rights

The publisher will apply the CC BY-SA 4.0 license to the article published in *International Politics* on its Internet platform in accordance with the principles of open access.

Signature(s) of the Author(s)

Date

DISCLAIMER OF LIABILITY

The views expressed in the published articles do not express the views of the Editorial Office and the Editorial Board. Authors assume legal and moral responsibility for the ideas expressed in their works. The publisher will not bear any liability in the event of any damage claims.

INSTRUCTIONS TO AUTHORS

International Politics is a four-monthly scientific journal published in April, September, and December every year. The journal publishes articles in Serbian and English.

The journal publishes peer-reviewed original and reviewed articles and book reviews in the fields of international relations, foreign policy, international public law, and international economics.

The original research article presents the research results with a clear contribution to expanding and/or deepening existing knowledge. It should be set up so that it has the following parts: an overview of the situation and the goal of the research; a clear explanation of the theoretical background (review of literature) in the introduction; a hypothesis or research question; applied methods; a presentation and explanation of the results; and a conclusion that talks about the main research findings, hypothesis, or research question.

A review article provides a comprehensive summary of research on a certain topic or a perspective on the state of the field by describing current areas of agreement as well as controversies and debates. The review article identifies gaps in knowledge and the most critical research questions that still haven't been answered. It also suggests directions for future research.

A book review is a systematic description and/or critical analysis of the quality and significance of a book, edited volume, or textbook. A book review should include a general description of the topic or problem the book is about, a summary of the book's main argument, basic information about the author, an overview of the book's contents, strengths, and weaknesses, and a summary of the reviewer's opinion of the book.

For contributions to be considered, they must be prepared according to the instructions below:

I – Instructions for Writing Articles

1. Articles should contain 5,000 to 8,000 words.
2. Articles should be written in English or Serbian, using Times New Roman font size 12, with page numbers in the lower right corner.
3. The name and surname of the article's author should be written above the article's title.
4. The name and surname of the author/s of the article (and eventual title), the name of the institution where he/she is employed and its headquarters, as well as the author's address for correspondence (postal, institutional, or electronic), should be written in the first footnote.
5. If the author wants to let readers know that some of the views in the article are his or her own and not those of the institution where he or she works,

he or she must add a special footnote with the symbol * to the end of the title of the article, where it will be specifically mentioned.

6. The abstract is attached in both Serbian and English, and the author should indicate the research question, the most essential hypotheses, context, and research conclusions. The abstract should contain up to 200 words, and below that, the author should list up to 10 keywords.
7. Latin, ancient Greek, and other non-English words and phrases (like *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire*, etc.) should be written in italics in the text.
8. Footnotes must be written at the bottom of the page (Footnote option), and footnotes' labels should be exclusively put at the end of the sentence.

Following these suggestions, the footnotes should include information about the specified bibliographic unit:

a) Monographs

The full name of the author, the title of the monograph (in italics), the name of the publisher, the place of publication, and the year of publication. If only one page of the source is cited, the page number should be indicated; if more than one page is mentioned, the middle line is used without a space (for example, 123; 22–50).

When a collection of papers, which one person has edited, is cited, it should be written (ed.) with a period. On the other hand, when there are more editors, it should be written (eds) without a period.

Examples:

Džon Rols, *Pravo naroda*, Alexandria Press i Nova srpska politička misao, Beograd, 2003, 107.

John Gillingham, *European Integration 1950–2003*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 221.

Duško Lopandić (ed.), *Regional initiatives in Southeast Europe: multilateral cooperation programs in the Balkans*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2001, 24–32.

Theodor Winkler, Brana Marković, Predrag Simić & Ognjen Pribićević (eds), *European Integration and the Balkans*, Center for South Eastern European Studies, Belgrade & Geneva Center for the Democratic Control of the Armed Forces, Geneva, 2002, 234–7.

b) Articles in scientific journals

The full name and surname of the author, the article's title (in quotation marks), the journal's name (italic), the volume number, issue number, and page

number from- to. The page numbers are separated by a dash (-) without a space. If some data are incomplete, it is necessary to emphasize that.

Examples:

Michael Levi, "The Organization of Serious Crimes," in: Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, 2003, 878–84. (878–9 or 878).

Robert J. Bunker & John R. Sullivan, "Cartel Evolution: Potentials and Consequences", *Transnational Organized Crime*, vol. 4, no. 2, Summer 1998, 55–76.

c) Articles in daily newspapers and magazines

Specify the author's name (or initials if only those are given), the article's title in quotation marks, the name of the newspaper or magazine in italics, the date in Arabic numerals, and the page number(s).

Example:

John Gapper, "Investor votes should count", *The Financial Times*, 17 April 2006, 9.

g) Citing documents

Specify the name of the document (in quotation marks), the article, point, or paragraph to which the author is referring, and the name of the journal or official journal where the document was published (in italics), with the volume number, issue number, place, and year of publication.

Examples:

"Resolution 1244 (1999)", Security Council of the United Nations, 10 June 1999.

"Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine", *Službeni list APV*, 17 /91, Novi Sad, 18.jun 1991, 1–14.

d) Citing internet sources

The name of the author, the title of the work or article, the full Internet address, which allows the specified source to be reached by typing the specified address, the date of accessing the page on the Internet, the page number (if any), and if the attachment is published in PDF.

Example:

Maureen Lewis, *Who is Paying for Health Care in Eastern Europe and Central Asia?*, IBRD & World Bank, Washington D.C, 2000, <http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Paying+for+Health+Care+i>

n+Eastern+Europe+and+Central+Asia/\$File/Who+is+Paying+text.pdf, 14/09/2004, 3.

f) Repetition of previously mentioned sources

When we refer to a source that has already been cited in the text, after other footnotes, the author's name and surname, the title of the source, then op. cit., and finally the page number must be written (e.g., Michael Levi, "The Organization of Serious Crimes", op. cit., 879). Ibid. or Ibidem is to be used exclusively when citing the source mentioned in the previous footnote, with an indication of the number of the page/pages if the new statement is from that source (e.g., Ibid., 11).

At the end of the article, a bibliography is attached, which should contain all the sources and literature cited in the text in the form stated in the footnotes guide. The only difference is that in a bibliography, it is mandatory to put the author's last name first and then their first name, and the entire bibliography is organized in alphabetical order by the first names of the authors cited (or the names of the documents used).

II - Instructions for Writing Book Review

1. Book Review shouldn't be longer than two and a half pages in Word format (single spacing), or more than 1,200 words (8,800 characters with spaces).

2. At the beginning of the review, the bibliographic references of the book are cited according to the rules for listing monographs in footnotes. In the end, the total number of pages should be listed (for example, p. 345).

3. Book Review must contain footnotes.

4. The author can specify the title of the review of the book or collection in capital letters — font size 14, which is subject to change by the editorial office of the journal.

5. The font size, font, and alignment of the text should be in accordance with the previously mentioned suggestions for writing articles.

6. At the end of the review, the author's full name and surname are stated in italic, with the entire surname written in capital letters (e.g., *Žaklina NOVIČIĆ*).

All contributions should be sent to the official e-mail of International Politics, mp@diplomacy.bg.ac.rs, or anajovic@diplomacy.bg.ac.rs, the official e-mail of Dr. Ana Jović-Lazić, Editor-in-Chief.

Editorial Office

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327

МЕЂУНАРОДНА политика / главни и одговорни
уредник Ана Јовић-Лазич. - Год. 1, бр. 1 (1950)-
. - Београд : Институт за међународну политику и
привреду, 1950- (Београд : Донат Граф). - 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму
: *Međunarodna politika* (Online) = ISSN 2787-0618

ISSN 0543-3657 = Међународна политика

COBISS.SR-ID 3092482

ИЗБОР ЛИТЕРАТУРЕ

ИНСТИТУТА ЗА МЕЂУНАРОДНУ ПОЛИТИКУ И ПРИВРЕДУ

ЧАСОПИСИ:

Међународна политика

Научни часопис на српском
и енглеском језику

The Review of International Affairs

Научни часопис на енглеском језику

Међународни проблеми

Научни часопис на српском
и енглеском језику

Европско законодавство

Научно-стручни часопис
за право Европске уније

КЊИГЕ:

Кинески развојни изазови: промене и пројекције,
Катарина Закић, Ненад Стекић (ур.), бро-
ширано, 2022, 280 стр.

Марина Костић Шулејић, *Стратешка ста-
билност у мултиполарном свету*, брошира-
но, 2022, 260 стр.

Katarina Zakić, *Savremena menadžment
praksa u Kini i Srbiji*", броширано, 2022, 204
стр.

Виолета Рашковић Таловић, Миша
Стојадиновић, Драган Станар, *Србија и
свет – друштвене и политичке парадигме*,
тврђ повез, 2022, 510 стр.

Ђорђе Н. Лопичић, Јелена Ђ. Лопичић
Јанчић, *Преглед спољне политике Краљевине
Југославије од 1918. до 1935. године*, брошира-
но, 2022, 158 стр.

Слободан Комазец, Рајко Буквић, Бојан
Димитријевић, Драган Петровић, *Србија у
савременим геоекономским процесима*, тврђ
повез, 2022, 424 стр.

Жарко В. Обрадовић, *Демократска
Федеративна Југославија, велике силе и суседне
државе*, 2022, броширано, 270 стр.

*Convergence and confrontation: The Balkans and
the Middle East in the 21st century*, Слободан
Јанковић (ур.), броширано, 2021, 272 стр.

Bogdan Stojanović, *Teorija denuklearizacije:
zašto države prekidaju programe nuklearnog
naoružanja?*, тврђ повез, 2021, 334 стр.

*International organizations and states response to
Covid-19*, Sanja Jelisavac Trošić, Jelica
Gordanić (eds.), тврђ повез, 2021, 484 стр.

Kriza svetske ekonomije na početku XXI veka,
Sanja Jelisavac Trošić (ur.), тврђ повез, 2021,
340 стр.

*Razvojni pravci Evropske unije nakon pandemije
Kovid 19*, Nevena Stanković, Dragana Dabić,
Goran Bandov (ur.), тврђ повез, 2021, 376 стр.

Miloš Petrović, *Vek od završetka Velikog rata:
analitički osvrt na odabrana dokumenta iz
istočnoevropske diplomatske istorije*, броширано,
2021, 138 стр.

Ivona Lađevac, *Kina i Rusija – quo vadis?*, броши-
рано, 2021, 166 стр.

*Konfliktne zone na postsovjetskom prostoru i
regionalna bezbednost*, Dragan Petrović (ur.),
тврђ повез, 2021, 430 стр.

*Regionalna bezbednost: pristupi, elementi,
dinamika*, Nevena Šekarić, Vladimir Trapara
(ur.), тврђ повез, 2021, 310 стр.

Nataša Stanojević, *Karakteristike privreda Bliskog
Istoka i Severne Afrike i perspektive ekonomske
saradnje sa Srbijom*, тврђ повез, 2021, 322 стр.

60th Anniversary of the Non-Aligned Movement,
Duško Dimitrijević, Jovan Čavoški (eds.), тврђ
повез, 2021, 510 стр.

*Europe in Changes: The Old Continent at a New
Crossroads*, Katarina Zakić and Birgül
Demirtaş (eds.), тврђ повез, 2021, 480 стр.

*Izazovi savremenog sveta: strateško delovanje
država ili rezultanta globalnih i lokalnih procesa i
povoda?*, Zoran Jeftić i Nenad Stekić (ur.),
elektronska publikacija (CD), 2020, 260 стр.

Dragan Petrović, Rajko Bukvić, *Evropa i
migrantsko pitanje 2014-2020.*, броширано, 2020,
190 стр.

*Zarazne bolesti kao globalni bezbednosni izazov –
Pandemija COVID-19: stvarnost i posledice*,
Zoran Jeftić i Mihajlo Kopanja (ur.),
elektronska publikacija (CD), 2020, 295 стр.